Dr. H. J. A. M. Schaepman.

CHRONICA

OVER

Staatkunde en Letteren.

TWEEDE REEKS.

UTRECHT,
Wed. J. R. VAN ROSSUM.
1901.

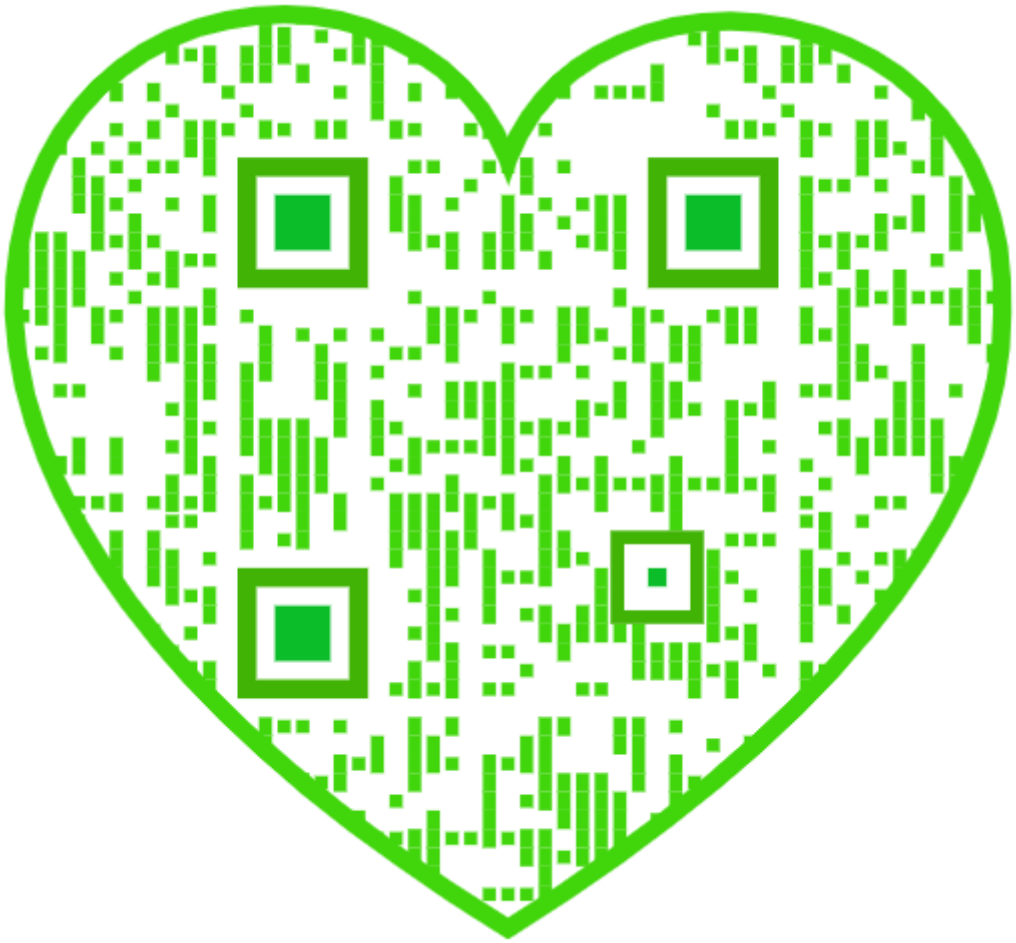

Tweede Reeks. No. 1. *13 MEI 1901.*

Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.

CHRONICA
OVER
STAATKUNDE EN LETTEREN.

Prijs bij abonnement voor 10 nummers van 10—16 bladzijden *franco per post* *f* 1.50.
Uitgever: WED. J. R. VAN ROSSUM, Utrecht.

Men moet niets zoozeer wantrouwen als de eigen schatting van den indruk, dien een persoonlijke meening op anderen maken zal. Zelden komt men zóo bedrogen uit, dan wanneer men het uitspreken dier meening indrukwekkend acht. De schatting is hier éensluidend met overschatting en het feit is maar te verklaarbaar: zelfschatting is zelfkennis.

Eerlijk wil ik bekennen, dat ik mij toch aan dit gevaar ga bloot stellen. Ik wil mijn persoonlijk oordeel over een gewichtige zaak gaan en geven ik meen — hier begint de zelfschatting — dat men op dat oordeel eenigen prijs stelt. Ik moet dit wel meenen, daar men mij persoonlijk in deze zaak heeft gemengd en dat niet geheel te recht. Zoowel aan de samenstelling als aan de wijze van openbaarmaking der „Aanvulling van het Katholiek Program" heb ik slechts luttel deel. Zeer luttel deel — en dat ik er zoo luttel deel aan heb, komt voort zoowel uit overwegingen van voorzichtigheid als door andere omstandigheden.

Het is dan over dit program, deze aanvulling en wat daarmede samenhangt, dat ik een paar woorden wil zeggen.

De statige reeks van dag- en weekbladen, die men „de Katholieke pers in Nederland" noemt, heeft zich voor haar grootste deel over deze aanvulling minder gunstig, eer zelfs zeer ongunstig uitgesproken. Ik wil geen bloemlezing houden en uit de verschillende opstellen geen garve van minder aangename uitdrukkingen te samen binden tot een ruiker van nieskruid en brandnetels. Vreemden konden aan onze broederlijkheid gaan twijfelen en de drift, die mij vroeger „*Corviniana*" deed schrijven, kon zeer ten onstade weder ontwaken. Daarbij kan men de waarheid zeer rond en eerlijk zeggen zonder juist scherp of vlijmend te zijn.

De afkeurende uitspraak gold niet zoozeer den inhoud der aanvulling. Met dezen wilde men zich nog wel vereenigen. Wel miste men eenige dingen, die men gaarne had zien opnemen. Men had gehoopt, deze „men" was de matigste, op een woord over de drankwet. Zeker een zaak van belang. Maar men kan aan volksvertegenwoordigers, die een wet voor het geheele volk moeten geven, toch moeilijk vragen dat zij zich binden aan hetgeen door eenige ijveraars gevorderd wordt, gewenscht, gehoopt. Ook hier kan men, waar het vorm en wijze betreft, toch niet eenzijdig zijn. De beste medewerker aan de wetgeving is hij, die, stug en stoer op zijn beginselen, toch bij het toepassen van zijn beginselen, voor zoover zij het toelaten, met het leven, met de eischen en de voorwaarden van het leven rekening houdt.

Maar waarom werd de evenredige vertegenwoordiging gemist? Voor zoover mij persoonlijk betreft, heb ik op dit punt een ruiterlijk antwoord gegeven. Maar ik kan mij volkomen verklaren waarom dit punt niet op de aanvulling van het programma gekomen is. Men moge met allerlei spitsvondigheden de vrees voor de Grondwetsherziening tot invoering van dit stelsel noodig, wegcijferen, *zij blijft toch.* Zonder Grondwetsherziening wordt die invoering knoeiwerk. Wanneer men nu de Grondwetsherziening noch dringend noodig, noch wenschelijk acht dan zwijgt men

op zulk een punt. En wanneer men, dit is een tweede verklaring van het welsprekend zwijgen, ook de vraag over het kiesrecht op dit oogenblik minder geschikt acht om de „welvaart van 't gemeen" te bevorderen, handelt men dan niet naar den eenvoudigsten regel van 't gezond verstand door alles wat op hare behandeling betrekking heeft als een soort van kruidje-roer-mij-niet te beschouwen?

Och, een eenvoudige uitspraak over het beginsel, zegt men. Het beginsel is zoo éenvoudig niet. Eenvoudige uitspraken kunnen wondere verwikkelingen baren. In theorie is de evenredige vertegenwoordiging iets ongeëvenaards, maar welke voorwaarden vordert zij niet in de praktijk?

Men had nog een andere leuze verlangd. Zij zou luiden: „Tegen Grondwetsherziening!" Van het oogenblik waarop zij werd voorgedragen tot heden is het mij niet gelukt het noodige, het nuttige of het oirbare van deze leuze te ontdekken. Van een beginsel bespeurt men hier niets. Van de min of meer volstrekte onherzienbaarheid eener Grondwet kan men geen beginsel maken, daar de Grondwetzelve zich herzienbaar acht. Daar is maar eene Grondwet, die niet herzien kan worden: die van Groot-Brittanje, daar zij als geschreven wet niet bestaat.

Was er eene bijzondere reden waarom het „tegen de Grondwetsherziening" moest worden aangeheven? Juist het ontbreken der bijzondere rede maakt voor mij de leus waardeloos en gevaarlijk. Men ducht toch niet dat sociaaldemokraten en vrijzinnig-demokraten zonder meer de Grondwet zullen overrompelen? Maar waardeloos en zonder beteekenis als de leus zijn moge, gevaarlijk is zij toch. Wanneer men in min of meer volstrekten zin zegt: „tegen Grondwetsherziening" dan neemt men de zaak niet alleen van de orde van den dag — waarop zij niet wordt gevonden en waarop niemand onzer haar plaatsen wil — maar men schrapt haar uit de rij der mogelijkheden. Nu is men in onzen tijd, reeds uit voorzichtigheid, verplicht niets onmogelijk te achten. Een samenloop van omstandigheden,

een verwikkeling waartegen menschelijke wijsheid en menschelijke kracht niets vermogen, kunnen ons voor een Grondwetsherziening plaatsen. Hen, die gezegd hebben „tegen Grondwetsherziening", vindt zulk een gebeurtenis onvoorbereid. Dit is altijd een stellig nadeel en een bijna onherstelbare zwakheid.

Men heeft niet alleen te rekenen met de partijen, die nu de Grondwetsherziening vorderen. Het kan geschieden, dat een voorstel, ook zonder hun toedoen, opdaagt. Hiermede heeft men rekening te houden en, wil men op een fraaien dag niet buiten de beweging worden gedrongen, waakzaam te zijn.

Hier betreed ik heeten grond en ik zal mij wel wachten verder te gaan. Ik ken te goed de geneigdheid om achter de eerlijkste verklaringen een verborgen meening te zoeken. Lessing, die liever strijd zoekt dan de waarheid geniet, heeft te veel leerlingen.

Men had nog meerdere verlangens en wenschen. Men sprak van de voorwaardelijke veroordeeling; het woord is gemakkelijk uitgesproken; is de instelling in ons Nederland nu zoo gemakkelijk pasklaar gemaakt? De bestrijding der oneerlijke concurrentie zou, naar ik waag te meenen, eerder een plaats verdiend hebben, maar men gewaagt van een „Ministerie van landbouw". Zou het niet de voorkeur verdienen eerst de Kamers van Landbouw in het leven te roepen en te organiseeren? Wanneer men Staatsbemoeiing in de werkelijkheid éens-luidend maakt met Staatsambtenarendom dan betreedt men een gevaarlijken weg.

Op het eerste punt der nadere verklaring werd echter nog eene kritiek geoefend die niet onvermeld mag blijven.

Dit eerste punt luidt:

> De verzekering van werklieden tegen ziekte, ouderdom en invaliditeit behoort in het volgend wetgevend tijdperk een voornaam punt van wetgeving uit te maken.
>
> Voor zoover het betreft mededinging met het buitenland, behoort gestreefd te worden naar eene herziening der tarieven van

in- en uitvoer, waardoor de voorwaarden van voortbrenging binnen eigen grenzen zooveel mogelijk gelijk gemaakt worden met die van het buitenland.

Zonder deze herziening moet in het bijzonder de verzekering van werklieden tegen ziekte, ouderdom en invaliditeit onuitvoerbaar worden geacht, te meer daar verdere uitbreiding of verhooging van 's Rijks directe belastingen onaannemelijk is.

De kritiek luidde dat men zich hier onbewimpeld voor beschermende rechten moest uitspreken.

Het loont de moeite de zaak nader te bezien.

Dit eerste punt omvat vier zaken.

Op de eerste plaats noemt het de werkliedenverzekering als een voornaam en dringend belang, dat bij de wet moet worden geregeld.

Op de tweede plaats komen de voorwaarden van voortbrenging in het binnenland met betrekking tot de buitenlandsche mededinging. Die voorwaarden moeten zooveel mogelijk worden gelijk gemaakt. Met het oog daarop behoort men te streven naar een herziening der tarieven.

Niemand zal beweren dat hier spraak is van bescherming zonder meer. Maar ook niemand zal beweren dat beschermende tarieven alleen de gelijke voorwaarden van voortbrenging kunnen scheppen. De *zooveel mogelijk* gelijke. Die voorwaarden beheerscht men niet in een kantoor van in- en uitgaande rechten. Zij worden beheerscht door machtiger dingen dan tarieven, door feiten. Neem de twee brutaalste dier feiten: de uitgebreidheid van het land; het cijfer der bevolking. Voeg daarbij nog zoo vele andere: de eigenaardigheden van den volksarbeid, de gesteldheid van den bodem, waar het de grondstoffen betreft.

Dan komt, in de derde plaats, ter sprake de onmogelijkheid om zonder deze tariefherziening de verzekering der werklieden te betalen. Zes millioen 's jaars zal, naar een niet onwelwillende berekening, deze verzekering jaarlijks van de schatkist vorderen. Kunnen deze zes millioen worden gevonden? Neen luidt het, en dit is het vierde punt: uit-

breiding of verhooging van 's rijks directe belastingen is onaannemelijk.

Deze laatste uitspraak heeft men willen maken tot een negatief deel van het program. Deze poging berust op een onjuiste opvatting. Men heeft dit punt in het program vermeld tot verklaring van den eisch naar tariefsherziening. Men heeft er zelfs niet aan gedacht om een protest te laten hooren tegen sociaal-democratische strevingen, die *alles* wat in haar staatsmaatschappij noodig is, willen verhalen op het kapitaal.

Wanneer men nu deze eerste aanvulling aldus beschouwt, dan ziet men dat zij zeer voorzichtig is gesteld, een richting aangeeft, maar geen richting gebiedt. Meer kan men niet verlangen. De wijze waarop een richting zal worden gevolgd hangt af van omstandigheden, die geen enkel program kan beheerschen.

Er zijn personen, die in hun streven naar éenheid steeds de vrijheid vergeten. Zij komen dan steeds tot oneensgezindheid en wijten die... aan anderen.

Ik acht de soort van blaam, die door de Hengeloosche en Enschedésche moties op deze aanvulling is geworpen, onverdiend. Even onverdiend als het verwijt van „vrijhandelaartje-spelen" en „het aanhangen van de kathedertheorieën onzer advokaten en hoogleeraren" door *De Tijd* aan mijn Enschedésche vrienden toegevoegd. Men doet toch dwaas met zulke woorden te bezigen naar aanleiding van een eerlijk, wettig en geoorloofd verschil van meening. Een verschil van meening, dat blijkbaar op een misvatting berustte. Immers nergens wordt gezegd dat men, zonder herziening van tarief, een verzekering voor werklieden ongewenscht acht. Men acht haar alleen niet zeer uitvoerbaar wegens het ontbreken der noodige middelen.

De ongunstige uitspraak van welke ik in den aanvang gewaagde, viel dan ook minder over den inhoud der bijvoeging dan over iets anders. De pers had een andere wijze

van samenstelling niet alleen gewenscht, maar gevorderd. Zij wilde dat de Kamerclub, om den korteren naam te bezigen, niets zou vaststellen zonder de kiesvereenigingen te hebben gehoord. Den rijkdom en de verscheidenheid van uitdrukkingen waarin dit voorstel werd gekleed, laat ik, om reeds aangeduide redenen, onbesproken, zelfs onvermeld. Maar, wat ik niet ter zijde mag laten, is de omstandigheid dat door de overgroote meerderheid der kiesvereenigingen de eisch der pers niet werd gesteund.

Naar mijn bescheiden meening berustte de veroordeeling over de wijze van samenstelling op een misverstand. Wat de Kamerclub deed was een uiterst eenvoudige daad en eenvoudig haar recht. Zij gaf een aanvulling van haar program. Want het Utrechtsche program van 20 October 1896 is *haar* program. Dit feit blijft niettegenstaande alles wat in Mei 1897 te Utrecht is geschied. Met het oog op hetgeen daar geschied is heeft de Kamerclub, met groote voorzichtigheid, aan geen tittel of jota van het October—Mei program geraakt. Zij heeft, om geen gevoeligheden te wekken, zelfs deze en gene minder juiste, al te stellige en door haar stelligheid zelve gevaarlijke uitdrukking niet gewijzigd. Zij heeft eenvoudig een paar punten nader uitgesproken.

Nu schijnt men te hebben gemeend, dat dit program der Kamerclub aan de kiesvereenigingen en aan de Katholieke kiezers werd medegedeeld, neen, werd opgelegd. Uit niets ter wereld kan de rechtmatigheid dezer meening blijken. De gebezigde uitdrukkingen in de mededeeling der Kamerclub sluiten haar uit. Die uitsluiting is het gevolg van een juiste en wijze opvatting der zaak. Ook in de bedoeling lag het niet wie of wien ter wereld iets op te leggen. Men sprak in eigen naam en gaf zijn eigen meening.

Verdient deze handelwijze den naam van „autocratiesch optreden", aan de handelwijze der Kamerclub gegeven? „Autocratie!", nu ja, dat was de grondtoon van al de verwijten in de pers. Vergeet men niet, dat men door

zulke beschuldigingen soms te veel het eigen „leelijk trekje" verraadt?

Geen lid van de Katholieke Kamerclub — en de schrijver dezer *Chronica* allerminst — wenscht het recht van den kiezer of de bevoegdheid eener kiesvereeniging te verkorten. Het is hem trouwens eenvoudig onmogelijk. De kiezer heeft, alle vier jaren, over den gekozene het volstrekte recht van leven en dood. Men kan dit volstrekte recht nooit buiten spel laten. Het beteekent geen vreesaanjaging, maar wel een aanmaning tot het in stand houden, tot het vermeerderen, tot het bevestigen der zedelijke banden tusschen kiezers en gekozenen. Maar verder dan dit ga men niet. De kandidaat biedt den kiezer zijn program aan als zijn geloofsbrief en over dien geloofsbrief heeft de kiezer zijn volle en vrije oordeel. Maar nog eens: alles worde vermeden wat op een *mandat impératif* gelijkt. Kan men ontkennen, dat de gedachte aan een *mandat impératif* in onze pers rondspookte, dat de theorie van de lastgevers en lasthebbers de grondtoon was van allerlei beschouwingen? Het *mandat impératif* is een dwangboei, die evenals het „nimis artum virorum ecclesiasticorum cum aula regia vinculum" de verhoudingen bederft. Ook de gekozenen moeten door zulk een dwangboei verliezen, wat de reeds zoo even aangehaalde, meesterlijke *Introductio* op h-t *Bullarium Trajectense* keurig noemt: „decus, honorem, jus libertatis".

In onze Katholieke pers wordt, niet ten onrechte, steeds gewaarschuwd tegen „parlementarisme". Parlementarisme is het bederf, de verbastering en de ondergang van het gezonde parlementaire stelsel. Het heeft echter als wortel en grondslag het *mandat impératif*.

Deze korte uiteenzetting schreef ik niet ter verdediging der Kamerclub, maar de waarheid ter eer.

*** **„Onze Constitutie" door Jhr. Mr. A. F. de Savornin Lohman.**

Een deftig boek. Zwaar papier, stevige band.

Reeds de uiterlijke vorm toont, dat men met een ernstig boek te doen heeft.

Het is dan ook een ernstig boek. Een boek als de man-zelve: man van recht en boek van recht. Kloek en eerlijk, krachtig en streng. Diepe gedachte, hooge opvatting, degelijke wetenschap, veel omvamende kennis. Het boek van een geleerde en een denker, maar ook van een man der daad, een man levende het volle leven.

Het is niet onaardig ook in zulk een werk, een leerboek van hooger orde, den „eigen trek" van den man „den trek des meesters" terug te vinden. Indien de heer LOHMAN iets is, dan is hij strijdbaar. Nu verhaalt hij in zijn voorwoord: „ik meende mij te mogen onthouden... van het meedeelen der van het mijne afwijkende gevoelens, en mij, in den regel althans, te kunnen bepalen tot het uitspreken van eigen gevoelen en van het voor mij beslissende motief." Maar lees nu het boek en telkens zult gij bespeuren dat den schrijver alle afwijkingen van zijn eigen gevoelen voor oogen staan met alles wat voor deze afwijkingen valt aan te voeren. Zonder uiterlijken zweem of schijn van strijd, voert hij toch altijd strijd en in de stellige, rustige uiteenzetting leeft altijd polemiek.

Een voorbeeld ligt in de volgende woorden:

> Het grootste gevaar van eene te machtige volksvertegenwoordiging ligt in de afhankelijkheid der leden van de kiezers. Zoodra toch die leden hun zelfstandigheid verliezen, worden zij oogendienaars niet van een vorst, die toch altijd, zij het ook maar uit voorzichtigheid, een oog open houdt voor *aller* belang, doch van een kiezersmeerderheid, die vaak luidruchtig en onbewimpeld haar klassenbelang op den voorgrond dringt, en haar belang houdt voor dat van het gansche land. Zij vergeten dan, dat hun roeping niet is den wil hunner kiezers om te zetten in eene stem vóór of tegen, maar te beslissen wat het volk, indien het zooveel mogelijk met aller rechtmatige belangen rekende, zou *behooren* te verlangen.

Een oordeel over dit boek is niet op eens uit te spreken. Men mag het bewonderen zonder het geheel te aanvaarden.

Men kan sommige uitspraken èn toejuichen èn wraken. Zoo deze, waarin sprake is van den opstand in de 16e eeuw:

„Den leiders van den opstand moest wel na behaalde zege het regeeringsgezag in handen vallen. In dien zin konden en mochten ook zij spreken van een *jure nostro*. De krachten hun door God gegeven hadden zij ten behoeve van het volk aangewend. Beter hadden zij gedaan dit in het licht te stellen, dan zich te beroepen op onhistorische en onjuiste theorieën omtrent den volkswil en den oorsprong der Staten."

Maar ik schrijf hier geen oordeel, ik breng slechts een huldegroet. Het vaderlandsche volk heeft reden er zich over te verheugen dat de hoogleeraar DE SAVORNIN LOHMAN een „onnatuurlijken dood" gestorven is.

*** „Der böse Doctor".

Naar het schijnt heb ik, rampzalige, het bij de Katholieke pers volkomen bedorven en verkorven. Zoo spoedig er iets geschiedt wat haar mishaagt wordt alle schuld den „doctor" toegeduwd.

Zóo in zake de aanvulling van het program.

Het *Huisgezin* schreef:

> In het jongste nummer zijner *Chronica* (van 15 Februari) schreef dr. SCHAEPMAN, dat de verklaring over hetgeen een partijvertegenwoordiging denkt te doen of te laten — een zoogenaamd program van actie — van de Vertegenwoordiging uitgaat en aan de kiezers wordt medegedeeld.
>
> Wij hebben indertijd die opvatting als al te eenvoudig en al te zeer anti-democratisch gewraakt, — vertrouwend, dat Dr. SCHAEPMAN met die meening wel alleen zou staan onder zijn collegaas.
>
> Gebleken is, dat dit niet het geval was, dat de Kamerclub ten deze wel degelijk de inzichten van Dr. SCHAEPMAN deelt. Tot den term „meedeelen" toe vindt men in het manifest onzer Kamerleden terug.
>
> Wij zijn intusschen benieuwd, of ook het jongste Kamerlid, de volksman PASSTOORS, deze manier van optreden goedkeurt, dan wel of hij zich bij de beslissing der meerderheid heeft neergelegd.

En nog eens:

> Het stuk zooals het daar ligt draagt geheel en al het karakter van een mededeeling, zooals Dr. SCHAEPMAN die in n⁰. 9 zijner *Chronica* bedoelde.

En weder:

> Wat de E. V. betreft, heeft het den schijn, dat de Kamerclub voor Dr. SCHAEPMAN'S invloed gezwicht is. Indien over één vraagstuk in de Katholieke pers eenstemmigheid, althans wat de gedachte betreft, is gebleken, dan is het ongetwijfeld wel de E. V. geweest.

Bij deze laatste uitspraak plaatst de Redactie van *De Tijd* een vraagteeken, en te recht.

Men zal niet ontkennen, dat ik dus wel „der böse Doctor" ben. Maar ik durf toch vragen: is dit nu taal van en voor ernstige menschen? Jaren lang stelt men den „doctor" op de kaak, men waarschuwt hem tegen het americanisme, waarop hij naar allen schijn stranden moest. Nu waagt het de boswicht iets te zeggen over een boekje, dat de programmaas enz. van het Duitsche Centrum bevat en ... op eens is zijn eenvoudig woord: „al te zeer anti-democratisch". Hij bezigt den term: „meêdeelen", de Kamerclub bezigt dien ook: o, die slechtaard! De „doctor" is tegen de evenredige Vertegenwoordiging: de Kamerclub „zwicht" voor zijn invloed.

Ik wil het *Huisgezin* een raad geven. Indien het weder aan het programmeeren gaat, laat het dan de volgende punten niet vergeten:

1⁰. Aan Dr. S. wordt het recht ontzegd een meening te hebben of uit te spreken, die niet door de Katholieke pers is aangegeven of goedgekeurd.

2⁰. Er bestaan gegronde verdenkingen van slaafschen geest tegen personen, die dezelfde termen bezigen als Dr. S.

3⁰. Geen Katholieke Kiesvereeniging kan een candidaat stellen, die de meening van Dr. S. deelt, daar deze candidaat uitteraard geacht moet worden voor den euvelen doctor gezwicht te zijn.

Nog een vroolijk staaltje.

In *De Tijd* verschijnen „Tubantiana", aan welke ik den rechten smaak wel eenigsints mis. Maar dit ter zijde. In Nr. IV van

deze wordt over de verkiezing te Enschedé gesproken en er wordt te verstaan gegeven dat men over eene mij aan te bieden candidatuur van meening veranderd was. En dan:

> De oorzaak hiervan zou dan moeten gezocht worden in de woorden, door Dr. SCHAEPMAN gesproken te Didam, waar hij volgens veler meening al te autocratisch is opgetreden en de kiezers te veel heeft ter zijde geschoven.

Inderdaad, dit gaat een weinig te ver. Ik heb te Didam gesproken tot de kiezers, hetgeen reeds voldingend bewijst, dat ik de kiezers niet ter zijde schuif of ter zijde schuiven wil. Ik heb uitdrukkelijk het goed recht der kiezers erkend. Indien ik een program der Katholieke Staatspartij zoû willen tot stand brengen ik zoû geen oogenblik aarzelen een ontwerp aan de kiezers voor te leggen. Maar, gelijk ik reeds elders zeide, hier ligt de zaak anders.

Te Didam heb ik eenvoudig de rechtmatige en plichtmatige onafhankelijkheid van den gekozene verdedigd en het onrechtmatige van het *mandat impératif* aangetoond. Over de pers heb ik mij niet zachtzinnig uitgelaten. Dit erken ik. Maar de houding en de toon van de pers tegenover de Katholieke Kamerclub was in die dagen zoodanig, dat men in ieder persorgaan een tuchtmeester moest zien met alle menschelijk en goddelijk gezach bekleed.

Ziedaar wel 's werelds loop. Dertig jaren lang heb ik door woord en schrift voor de Katholieke kiezers in Nederland gearbeid en gezwoegd en nu heet ik hen ter zijde te schuiven. Voor de vermeerdering van den volksinvloed op den gang der openbare zaak, voor de wettelijke verzekering van die vermeerdering door de uitbreiding van het Kiesrecht heb ik een harden strijd gestreden, nu heet ik autocraat. Men heeft den naam „democraat" tot een scheldnaam gemaakt en mij niet geoorloofd den juisten zin van den naam te verklaren, nu heeten mijn meeningen anti-demokratisch.

's Werelds loop.

Bladeren door den stormwind bewogen en weggevaagd.

*** Evenredige Vertegenwoordiging.

De Staatswijsgeer van *Van onzen Tijd*, de heer ALB. VAN DER KALLEN, heeft een beschouwing over „Evenredige Vertegenwoordiging" ten beste gegeven, die meer dan merkwaardig is in hare soort. Over het verband, hetwelk hij tracht te leggen tusschen Katholieke beginselen en het door hem verdedigd stelsel van Kiesrecht-uitoefening, heeft het Utrechtsche *Centrum* een woord van treffende juistheid gezegd.

Het opstel zelve zoû verder niet de aandacht verdienen, indien het niet een voorbeeld leverde van de wijze waarop sommige jongeren, natuurlijk van hoog ontwikkelde artisticiteit, de ingewikkeldste maatschappelijke en staatkundige vraagstukken behandelen. Ziehier:

> Het meerderheidstelsel een kind der mechanische maatschappijleer.
>
> Inderdaad. Volgens deze leer immers bestaat de maatschappij uit louter stofkrachten, samenwonend als de grassprieten op een weide, die er wel naast elkander staan, maar verder elk onderling verband missen. Doch aan die stofkracht werd, bij de vrijheid om te streven naar materieelen voorspoed, verboden te kwetsen het recht van de buur-kracht. Dies moest er een regeering zijn om het recht van ieder afzonderlijk te beschermen.
>
> En men gaf elk dier stofkrachten een stembriefje en op de meerderheid van deze wankele massa bouwde men het landsbestuur.
>
> Dat was bouwen op zand. Bouwen op los, droog stuifzand, waar de wind onder waait om het op te nemen vér mee in de lucht, en het neer te werpen op hoopen, willekeurig, grillig, als de kansen van een dobbelspel. Waar gisteren een kuil was, morgen een heuvel, waar gisteren een zulle vlakte, morgen een duin. Dat is geen beeldspraak alleen, maar de historie van een eeuw omgezet in een beeld.

De kunstenaarsvisie — zoo heet het immers — is hier nog buitengewoner dan de bespiegeling van den wijsgeer. Vooral die grassprieten — *Cathrein* en anderen nemen nog wel eens de planten als beelden van een organisme — en die zandhoopen dooreengeworpen „grillig, als de kansen van een dobbelspel." Zóó kan men wel komen tot een opvatting van de „evenredige

vertegenwoordiging" als de vertegenwoordiging van „levende organismen."

Hoe plechtig echter de heer VAN DER KALLEN ook verklare: „Nu meen ik te hebben aangetoond", ik zie van al deze schoonheid der evenredige vertegenwoordiging bijster weinig. Ik durf zelfs des heeren VAN DER KALLEN's aandacht vestigen op de volgende zinnen uit „Onze Constitutie":

> Men kan ook, b.v. met den Hoogleeraar BUYS van meening zijn dat een modern parlement „al de bijzondere begrippen en denkbeelden" vertegenwoordigt, die omtrent de eischen van het algemeen belang in de menschelijke samenleving voorkomen. Heeft nu elk individu recht zijn persoonlijk inzicht over eenig punt van staatsbeleid te doen gelden, dan moet men komen tot het evenredig kiesstelsel, volgens hetwelk de individu's zich aansluiten bij een persoon, eene partij of een beginsel, teneinde hun gevoelens op het gebied van den Staat te doen zegevieren. Door dat stelsel wordt dan het individualisme ten top gevoerd, daar alleen gelijkgezinden tot elkaar gebracht en van de andersgezinden afgezonderd worden, terwijl zij die een of ander beginsel het consequentst, maar daardoor vaak ook het eenzijdigst willen toegepast zien, de meeste kans hebben om door geloofsgenooten gekozen te worden. Bestuurservaring komt, vooral als het om doorvoering van een beginsel gaat, niet meer in aanmerking; daarmêe kunnen partijleiders of groote kiesvereenigingen zich niet inlaten. Of door deze wijze van kiezen een geschikt en voor de contrôle op 's lands zaken bruikbaar politiek lichaam zal ontstaan, zal de ondervinding nog moeten uitwijzen; de ervaring opgedaan ten opzichte van locale of besturende colleges, bewijst niets voor een college, 't welk directen invloed zal moeten uitoefenen op het beleid van 's lands zaken. Hoe dit zij, de quaestie van „evenredige volksvertegenwoordiging" reikt veel verder dan de vraag, hoe de stemmen het best worden geteld. Door de invoering van het stelsel wordt de invloed, dien het samenwonen van menschen met verschillend inzicht op de vorming van den menschelijken geest heeft, bijna geheel uitgewischt, en worden de kiezers nog meer dan thans atomen, slechts door een of ander verbondsdoel saamgehouden; tevens worden de Staten-Generaal meer een debatingclub voor de aanhangers „van al de bijzondere begrippen en denkbeelden," dan een politiek lichaam, gevormd uit mannen die geschikt zijn om 's lands bestuur in al zijn deelen te controleeren.

Ook zou ik den heer VAN DER KALLEN durven vragen zijn aanhalingen uit S Thomas van Aquinen wat beter te verzorgen. Het „ens socialis" is mij onbekend. Wel herinner ik mij: „homo naturaliter est animal sociale", I^a, Quaest. 96, art. 4, maar van een *ens socialis* heeft de Aquinaat nooit gewaagd.

LETTEREN.

*** „**Travail.**"

Het hierboven genoemde werk is het tweede der met „Fécondité" begonnen Zolaïtische Evangeliën.

Reeds door den naam dien de schrijver aan de reeks gegeven heeft, reeds door het misbruiken van dien nog altijd éénigen naam „de Evangeliën", heeft hij zijn werk aangeduid als een stuk waanzin en als een bespotting van het heilige.

Ik heb dit werk.... doorgezwoegd. Doorgezwoegd, want het is eenvoudig onleesbaar. Gerekter, langdradiger en meer met de werkelijkheid strijdig boek is er niet te vinden. Dit realisme is banaal en dit idealisme is valsch.

Het lust mij niet bewijsplaatsen voor deze uitspraak te geven. Maar dit ééne wil ik nog zeggen: in geen boek ter wereld wordt de volstrekte godgelijkheid van den mensch zoo onbeschaamd gepredikt. Het „eritis sicut dii" is de grondtoon.

Eén brokje wil ik hier aanhalen. In de volgende woorden ligt het groote beginsel van opvoeding en leven:

> .... Il n'y a pas de passions mauvaises dans l'être humain, il n'y a que des énergies, car les passions sont toutes des forces admirables, et il s'agit uniquement de les utiliser pour le bonheur des individus et de la communauté. Est-ce que le désir, condamné par les religions, le désir que des siècles d'ascétisme se sont efforcés de détruire comme une bête mauvaise, le désir traqué, écrasé dans l'homme et dans la femme, victorieux quand même, n'est pas la flamme vivante du monde, le levier qui met les astres en branle, la vie en marche dont la disparition éteindrait le soleil, replongerait la terre aux ténèbres glacées du néant? Il n'y a pas de concupiscents, il n'y a que des cœurs de flamme qui rêvent d'infini dans la joie d'amour.

Dit is echte „odeur de ZOLA."

Het boek begint dan ook met vrije liefde en echtbreuk.

Gelukkig maakt het zichzelf onschadelijk. Het is zoo volkomen belachelijk. Dat wegcijferen van alle ziekte en smart, die triomf van de electriciteit over al het booze, zedelijk en zinnelijk, die steeds opvolgende reeks van geslachten — een allerpotsierlijkste nabootsing van de geslachtstafelen in Genesis en Numeri — de onmogelijkheid om iets, wat op een gewone tijdrekening gelijkt, vast te stellen, dit alles doet u ten langen leste in een gezonden lach over zooveel gewilde dollemanspraat uitbarsten.

Het belachelijkste is echter dit. ZOLA bant uit zijn zalige en gezaligde arbeidswereld al het euvele. Maar twee dingen kan hij niet verbannen: de wroeging en den dood. De wroeging eindigt in een: „se perdre dans les ténèbres" en de dood heet „entrer dans le torrent d'universel amour, d'éternelle vie."

Indien ik hier van „Travail" even heb gerept, dan is het ook om een andere reden dan om een oordeel te geven. Niet weinigen onder onze werkzame jongeren meenen dat zij tot kennisneming van ZOLA's werken verplicht zijn. Hetzij ter wille der sociale wetenschap, hetzij om te komen tot „la vérité et la vie dans l'art." Zij bedriegen zich. Zij verliezen hun tijd. Zij kunnen nog meer verliezen. ZOLA is een vieze giftmenger en niet eens voor toxicologen het bestudeeren waard.

*** Aan „Belga".

In *Het Centrum* van 25 Maart doet Gij mij de eer eenige opmerkingen in deze *Chronica* neêrgeschreven te beantwoorden. Gij noemt mij een „esthète" en behandelt mij als „Eerwaarde Collega". Nog verstrekt Gij mij mededeelingen over Uwe familie en over Uzelven. Vooral is het belangwekkend te vernemen dat het „bijna niet kan" zoo THORBECKE zijn klassieken beter kende dan Gij.

Dit alles stemt mij tot hartgrondige dankbaarheid, die ik U gaarne betuig. Over mijn opmerkingen zullen wij verder niet twisten; dat wordt haspelarij. Maar één ding mag ik U toch

zeggen: Gij deelt mij mede, dat Gij een „oud wijnkooper" zijt. Welnu, voor Uw eigen zielerust en de magen Uwer vroegere klanten hoop ik van ganscher harte, dat Uw wijn van zuiverder soort was dan het in Uw antwoord ten toon gespreide vernuft.

*** „One poor Scruple" by Mrs. Wilfrid Ward.

Ziehier een roman, die is een ernstig, smaakvol en bekoorlijk boek. Een echte zielsgeschiedenis, liever een geschiedenis van zielen.

Ontleden zal ik dit boek hier niet. Maar wel durf ik zeggen, dat men hier te doen heeft met gezonde zielkunde, in gezonden kunstvorm weêrgegeven. Geen napluizerij, geen uitrafelen, geen beschouwing, geen bespiegeling. De volle bewegelijkheid van het leven, die het diepste leven openbaart.

Het boek is daarbij meer, het is op de eerste plaats Katholiek. Niet alleen door zijn inhoud: het leven der Engelsche Katholieken, der Katholieken van ouden stam, die de vervolging hebben gedragen, en der Katholieken, die in den jongeren tijd tot de Moederkerk zijn teruggekeerd. Vooral Katholiek, door zijn vromen, kloeken, frisschen geest. Men heeft hier te doen met éene, die het echte Katholieke leven kent.

Geen wonder. Mrs. WILFRID WARD is de behuwddochter van WILLIAM GEORGE WARD, den grooten bekeerling, TENNYSON's vriend: „most generous of Ultramontanes", en de echtgenoote van Mr. WILFRID WARD, de levensbeschrijver van zijn vader en van Kardinaal WISEMAN. Het boek is den naam, dien het draagt, waardig.

De fraaie pen van MARIA VIOLA zou in de vertaling van dit boek een waardige taak vinden, en de vertaling zoû een gave van *joyeuse entrée* aan haar Katholieke landgenooten zijn. Een schooner gave dan de beschouwingen over den „Roman van BERNARD BANDT".

Stoomdrukkerij „HET CENTRUM."

Tweede Reeks. No. 2. *20 MEI 1901.*

Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.

CHRONICA
OVER
STAATKUNDE EN LETTEREN.

Prijs bij abonnement voor 10 nummers van 10—16 bladzijden *franco per post* *f* 1.50.
Uitgever: WED. J. R. VAN ROSSUM, Utrecht.

Ik laat hier volgen den inhoud mijner te Leeuwarden op den Frieschen Landdag uitgesproken rede.

In het Mei-nummer zijner *Stemmen voor Waarheid en Vrede* heeft Dr. BRONSVELD de goedheid van mijn jongste reis naar Rome te gewagen. Hij voegt daar aan toe: „Misschien opent Dr. SCHAEPMAN nu nog de campagne, maar tot heden komt hij uit zijn tent zelden te voorschijn."

Dr. BRONSVELD heeft juist gezien: ik open heden de campagne. Indien echter de waardige man meent, dat ik hier zal optreden met Vatikaansche instructiën, dan bedriegt hij zich. Op het Vatikaan heb ik geen andere instructiën ontvangen dan die van te volharden in den goeden strijd voor God en Vaderland, voor Kerk en Staat, voor waarheid, recht en vrijheid.

Ik zeg dit niet alleen om het beangst en zorgvol gemoed van den grooten wachter in Sion gerust te stellen en hem te bevrijden van de vreeze voor mijn „verleidelijken wiegezang." Nog minder om mij zelven met een schijn van onafhankelijkheid of zelfstandigheid te omgeven. Zelfs niet om u te bewegen niet meer gezach te hechten aan mijn

woord dan de daaruit sprekende gezonde rede medebrengt. Maar om u dit duidelijk voor den geest te stellen: ik wensch u de gedachten mede te deelen van een Katholieken Nederlander over den stand van zaken en partijen en de lessen, die daaruit voor het heden en de toekomst te trekken zijn. Eenvoudig, klaar, vrijmoedig.

Het is een niet alledaagsch voorrecht een beschrijving van onzen staatkundigen toestand te kunnen beginnen met een woord van hulde aan de Regeering. Ministerieel ben ik niet, ik behoor tot Harer Majesteits getrouwe en loyale oppositie. In mijn oppositie op het stuk van beginselen en om des beginsels wil sta ik even vast als in mijn trouw aan de Grondwet en aan ons Vorstenhuis. Maar juist daarom kan ik oprechte en eerlijke hulde brengen.

Naar mijne meening heeft dit Kabinet zich onderscheiden door drie hoedanigheden: werkzaamheid, volharding en vrijzinnigheid. Ik voeg er onmiddellijk bij, dat van den aanvang deze hoedanigheden de voorwaarden vormden van zijn bestaan en in steeds hooger mate de noodzakelijke en onontbeerlijke voorwaarden werden.

Over de werkzaamheid van het Ministerie-Pierson behoef ik niet uit te weiden. Zij is bekend. In bijzonderheden haar nagaan is ten uwen overstaan onnoodig. Op den weg der sociale wetgeving zijn wij eenige kloeke schreden verder gekomen. Kloeke schreden, zeg ik, niet alleen omdat het goed uitgehaalde schreden zijn, maar ook omdat zij met voorzichtigheid, met beleid, met doortastenden ernst zijn gezet.

Nog iets anders roem ik in de werkzaamheid van onze bewindsmannen. Zij hebben aan eenige vragen, die steeds meer verbitterende twistvragen dreigden te worden een einde gemaakt. Dit is niet een zoo geringe verdienste. Wanneer ik de vragen noem, dan zal geen uwer ontkennen, dat het netelige vragen, echte brandnetelvragen waren. Ik noem de afschaffing der plaatsvervanging en den leerplicht. Zulke vragen zijn de vliegen, die de zalf des apothekers in iedere apotheek bederven. Te meer omdat zij somtijds en

ten onrechte alleen naar de naakte beginselen, die daarom nog geen heilige en onaantastbare beginselen zijn, niet naar den eisch der omstandigheden worden beoordeeld. Hoe langer zulke vragen aan de orde blijven, hoe meer de strijd de plaats inneemt van het gemeen overleg. Ik gewaag hier niet van een allerneteligste vraag, de vraag der landsverdediging. De beslissing der Tweede Kamer moet nog de vuurproef in de Eerste Kamer doorstaan. Hoe die vuurproef moge uitkomen — van ganscher harte hoop ik dat het zij in gunstigen zin — het was eerlijk werk het te wagen en het is een werk der eere het aldus te hebben gewaagd.

De werkzaamheid dezer Regeering heeft stof geleverd tot kritiek. Niet alleen om haar inhoud. Maar vooral, en niet het minst in den laatsten tijd door haar veelheid. Er wordt geklaagd dat de Kamer met bergen bedrukt papier wordt overladen. Zelfs de dagbladpers begint te klagen. Nog in de laatste dagen komen allerlei gewichtige wetsontwerpen in. In de laatste dagen... Deze Ministers meenen het ernstig met het arbeiden zoolang het dag is. Zij schijnen zelfs het langer dag te willen maken, dan het naar het oordeel van sommigen wezen mag. Met den naderenden nacht willen zij geen rekening houden. En men spreekt ook van reclame.

Deze harde beoordeeling treft vooral de inzending van het ontwerp tot pensioneering der werklieden aan de Kamers van Arbeid ter fine van praeadvies en de aanbieding aan de Tweede Kamer van de ontwerpen over het arbeidscontract en de droogmaking der Zuiderzee.

Hoe ik denk over deze zaak en de haar treffende critiek? Misschien voor breeder aangelegde Staatslieden wat nuchter, in elk geval zeer eenvoudig.

Op de allereerste plaats zie ik in dit alles geen reclame. Het Kabinet komt niet zeggen: Zie, dit alles heb ik nog en dit alles zal ik u geven, als gij mij behoudt. Het kan dit niet zeggen, want wie zal het behouden? Geen enkele partij wordt gevonden, die deze ontwerpen zonder meer

tot de hare maakt. In iedere partij bestaan over deze dingen verschillen, zeer zeker schakeeringen van meening. Van de reclame verwacht men iets; wat kan na vier jaren arbeids een Kabinet verwachten van deze ontwerpen?

Ik beschouw deze zaak eenigsints anders en ik geef in deze beschouwing de tweede reden aan, waarom ik mij niet vereenig met deze critiek. Men heeft, onder meer, gezegd dat deze laatste handelingen in strijd waren met de waardigheid der Regeering. Dit gaat mijns inziens een weinig te ver. Toen deze Regeering optrad heeft zij deze ontwerpen aangekondigd als behoorende tot haar program. Toen zij een jaar later met dit alles nog niet was verschenen, heette het: wat draalt gij? De Minister Pierson sprak toen van een program van actie en een program van studie. Gelach, gelach vooral bij de stuurlui aan wal. Want de stuurlui aan wal hebben geen studie noodig. Maar nu komt het Ministerie, dat toch een Ongevallenwet, een Kinderwet en een Woningwet heeft doen tot stand brengen, en toont dat het gestudeerd heeft.

Zeker, ik zal mij niet vermeten hier nu reeds te zeggen, dat deze studie geslaagd is, haar uitkomst een eerekroon verdient. Dat is ook op dit oogenblik en onder deze omstandigheden niet de vraag. Maar — en hiermede geef ik mijn derde bezwaar tegen bovengenoemde critiek — het heeft zijn goede zijde dat zaken, als in deze jongste ontwerpen behandeld, eens in concreten, in praktischen, in ter uitvoering, zij het dan nog zoo voorloopig bestemden vorm, voor de oogen, de geestesoogen der schare worden gesteld. Zij toonen, en dàt reeds is geen geringe verdienste, dat nog wel andere dingen haast hebben — men zegt nu in goed, hoog Nederduitsch, urgent zijn, — dan vrouwenkiesrecht en dergelijke. Zij bewijzen — en ook dat is tegenover sommige wel wat vermetele beweringen noodig — dat de Regeering wel bedacht is op sociale hervormingen en van deze Kamer, burgerbinnenhuisje als zij moge geheeten worden, nog wel belangstelling en kracht verwacht. Wat mij vooral weldadig aandoet, en hiermede wil ik de

uiteenzetting van dit punt besluiten, is het ontwerp betreffende de droogmaking der Zuiderzee. Aan vermetel vermoeden maak ik mij niet schuldig, als ik vermoed, dat dit ontwerp heel wat voeten nu juist niet in de aarde, maar in het water heeft gehad. Het is echter een blijk van vertrouwen, van moed en geloof. Het toont dat wij nog een toekomst aandurven en op een toekomst rekenen.

Zonder volharding heeft geen enkele werkzaamheid hare volle en ware waarde. Deze Regeering heeft volharding getoond. Ik weet wel, dat men meesmuilt bij dit woord: stoelvast heeten de Ministers, die doen wat deze hebben gedaan Stoelvast... nu ja, alsof de stoelen zoo aangenaam waren! Ik herinner mij altijd een stukje van *Thackeray* in een der eerste nummers van het *Cornhill Magazine*, het heette: „Thorns in the Cushion". Het liep eenvoudig over den redacteursstoel van een maandschrift en het was een lange klacht over de doornen in dat kussen. Maar een Ministersstoel en... stoelvastheid! en dan nog... de groene banken zelven bieden geen vasten zit, maar welken de ministersstoelen!

Scherts ter zijde. Bij twee gelegenheden heeft dit Kabinet een stoute volharding getoond. Eerst bij de Ongevallenwet, toen bij de defensie-kwestie. Bij beide gelegenheden was men zeer verontwaardigd. Gij kent de zaak. De Regeering had een nederlaag geleden en, dit moet men niet ontkennen, een ernstige nederlaag. Maar zij heeft die nederlaag hersteld. Niet door halstarrig vol te houden, maar door gemeen overleg. Zij heeft tot dat gemeen overleg medegewerkt door haar eigen rustige overweging en door haar zelfbeheersching. In tweeden termijn... ik zal dit niet geheel ontkennen.

Harde woorden zijn hierover gevallen. De zuivere constitutioneele beginselen verschenen op het slagveld. Karakter, waardigheid, eerbied voor de volksvertegenwoordiging, hier Welf, hier Gibelijn! Mag ik even mijn oordeel zeggen? Ik heb over dit alles in de Kamer geen woord gerept, omdat ik besefte, dat iedereen gevoelde wat

ik juist daarom niet te openbaren had. De Regeering stond voor twee zwaarwichtige beslissingen De Eerste Kamer had de Ongevallenwet verworpen, de Tweede Kamer had later in de legerwet haar stellig verlangen naar een burger-, naar een volksleger krachtdadig uitdrukking verleend. Wat moest de Regeering doen? De beslissingen lagen voor haar, onveranderlijk, onherroepelijk. Zij kon heengaan: de gewone weg! Maar zij bleef; zij pleegde in goeden zin: gemeen overleg.

Indien het gemeen overleg tusschen de verantwoordelijke raadslieden der Kroon en de Staten Generaal het wezen is van onze grondwettige Monarchie, dan kan en mag men niet anders dan deze houding loven. Evenmin als stijfhoofdigheid is starre vasthoudendheid eensluidend met karakter. Het Ministerie had vast en streng aan een min of meer éenzijdige regeling vastgehouden; was het nu karakter stijf en pal op zijn stuk te blijven staan? Toonde het niet meer kracht een eigen stuk meening op te geven en een regeling tot stand te brengen in 's lands belang? Het is niet de hoogste wijsheid, het is niet de hoogste kracht boven, en in, en door, en tegen alles gelijk te hebben, altijd gelijk. Maar dit is al heel eenvoudige wijsheid, zegt men, en predikt met OXENSTIERN: „Quantilla sapientia!" Zijn de eenvoudigste wijsheden niet soms de hoogste en de machtigste? Wij meten de baan der sterren, wij bouwen met onze wiskunde de duizelingwekkendste berekeningen en alles rust op dat éene, eenvoudige: twee maal twee is vier.

Van een' der Ministers had ik meer volharding, meer vasthoudendheid gehoopt. Om het eens gemeenzaam te zeggen: ik had wel gewenscht dat onze Minister van Buitenlandsche Zaken tegenover Engeland en Italië een stijveren nek had getoond. Na hetgeen in den jongsten tijd werd gezegd en onweersproken bleef, en ook naar andere gegevens, is het duidelijk dat, ja, door de halsstarrigheid der genoemde mogendheden de Vredesconferentie kon mislukt zijn, maar dat de veroordeeling van Europa niet ons zou getroffen hebben, maar hen en hen alleen.

Nog roemde ik in dit Ministerie zijn vrijzinnigheid. Hoewel het liberaal was, was het vrijzinnig. Dit bleek niet alleen uit de wijze waarop het aan allerlei bezwaren, die men, omdat zij gemoedsbezwaren heeten en gewetensbezwaren zijn, wel eens als minder zwaarwichtig beschouwt, bij leerplicht en persoonlijken dienstplicht is te gemoet gekomen. Ook niet om de wijze waarop in de regeling der Rijksbijdrage ook voor de Bijzondere Scholen nader is voorzien. Ook niet juist omdat het bewind zich niet steeds in een volkstrekt linksche richting bewoog en niet offerde aan de uiterste partijen. Maar wel prijs ik zijn vrijzinnigheid, omdat het èn voor zijn voorstellen èn daarmede ook voor zijn bestaan de hulp der christelijke partijen niet versmaadde, maar aannam en zelfs waardeerde.

Dit klinkt ironiesch en toch ligt in de bedoeling geen ironie. Ten minste zij is niet gericht tegen personen. Tegen den toestand in het algemeen? Waarom niet?

Het is toch een zonderlinge en volgens oude begrippen volkomen ongezonde toestand waarin wij verkeeren, een toestand waarin een parlement geen meerderheid of minderheid, maar slechts minderheden kent

De toestand is geen eigenaardig Hollandsche; hij bestaat bijna op het geheele vasteland en openbaart zich reeds in Groot-Brittanje. De verklaring is een dubbele.

De eerste oorzaak ligt in het ontbreken van een gemeenschappelijk beginsel, één grondbeginsel dat aan alle staatkundige richtingen gemeen is en voor allen geldt. Dit beginsel zij historisch of wijsgeerig, het besta in een beginsel van gezach en vrijheid, in een feit als de *Magna Charta*, het geldt voor allen. De verschillende staatkundige wegen gaan allen van dezen mijlpaal uit en keeren tot dezen mijlpaal terug.

Zulk een beginsel bezitten wij in ons nieuwer staatsleven niet meer. Iedere staatkundige richting heeft haar eigen levenswijsheid en voor haar eigen levenswijsheid een eigen grondslag. Men is niet meer behoudend of vooruitstrevend en toch gaande van één uitgangspunt tot één doel. De oor-

zaak ligt in de bekende, rampzalige verdeeldheid der geesten over de hoogste vragen van heden en morgen. Zal die verdeeldheid kunnen worden bezworen door één groot en machtig gevoel van nationale éenheid? Onze nationale geschiedenis bewijst wel dat functiën en partijschappen machtig en oppermachtig kunnen zijn. Mag men hopen op de zegepraal der éenheid? Desespereert nimmer en arbeidt altijd door.

Wij leven in een tijd van overgang; deze is de tweede oorzaak, die ik aan onzen toestand ten grond zie liggen. In tijden van overgang omvat het ontwikkelingsgeding twee tijdperken: verbrokkeling van het niet langer vereenigbare; hereeniging van het soortgelijke. Nieuwe nooden doen nieuwe vormen ontstaan. De maatschappelijke nooden ontvangen uit één zelfden kring verschillende antwoorden en de kringen breken door en vallen uitéen. Hoelang het geding zal aanhouden, wanneer de hereeniging zal komen? Ik waag het niet de vraag te beantwoorden. Of ook hier de verdeeldheid der geesten over de hoogste vragen haar invloed niet zal doen gevoelen? Er is reden tot beduchtheid.

De ironie over de ministerieele vrijzinnigheid, die zich tegen den toestand richt, is toch eigenlijk een ironie van medelijden. Spotzieker wordt zij eerst, waar zij zich richt tegen de liberale pers. Immers deze heeft de beminnelijke naïviteit alles wat in de laatste jaren gewrocht is als daden van haar op haar credit te boeken. Dit is zeer naïef, zeer fraai, maar het heeft één gebrek: het is niet waar.

De oud-liberale partij verdient niet de ironie, die men tegen de liberale pers richten mag. Zij herinnert nog altijd aan hetgeen Heemskerk, de Heemskerk der laatste jaren noemde: het epische tijdvak der liberale partij. Herinnering is geen werkelijkheid. De oud-liberale partij, die nog altijd mannen van hoog intellectueel gehalte onder haar leden telt, kan haar oude idealen niet meer in vollen glans doen lichten op onzen troebelen dag. Met haar fier individualisme, met haar hooghouden van persoonlijke kracht en inspanning maakt zij den indruk van zelfzucht

en gebrek aan gemeenschapsgevoel. Te zeer bespeurt men bij haar het gedrongen en gedwongen worden door andere machten dan de eigen trek. Bij al haar eerbied voor vrijheid en persoonlijk streven houdt zij toch aan haar eigen sectarisch kapelletje: de neutrale volksschool, al hebben ook van de besten onder hare mannen reeds in 1887 en 1889 der vrijheid en gerechtigheid hun eerlijk offer gebracht.

Waar de ironie weder haar volle rechten herneemt dat is waar „de Liberale Unie" haar kleuren ontplooit. Ach, deze Liberale Unie! Toen zij aan het daglicht trad heeft RUTGERS VAN ROZENBURG haar met fiolen van spot en verontwaardiging overgoten; het zonderlinge doopsel heeft haar groeikracht gedood, haar ledematen verschrompeld. Al de zegenspreuken van LEVY vermochten daartegen niets. De machtigste leuzen: „onverwijld!" en dergelijke brachten haar geen voetbreed vooruit. Zij sprong altijd naar „Hooger" en viel altijd lager neer. Eindelijk viel zij uiteen.

Maar zij rijst weder op. Weder op met schrikwekkend krijgsgeschreeuw. Haar manifest is nu bekend. Zij waarschuwt: „Het groote clericale verbond organiseert zich krachtiger dan ooit." Zij wijst op het bedrijf van Dr. KUYPER: „den grooten ruilhandel in zetels met Rome". Zij klaagt hem aan: „bereid om reeds bij eerste stemming katholieke candidaten te steunen". Het opgeven van dat beginsel: bij eerste stemming steeds eigen candidaten, geeft dus een kansje minder aan de brave lieden, die leven van loterijspel. Maar zij profeteert ook, de brave *Liberale Unie:* als het verbond van Dordt en Rome zegepraalt, „dan staat ons een tijdperk van stilstand in de wetgeving te wachten". En, hoort hoe roerend: „Wijt *ons* niet, dat wij het clericale spook oproepen; het is geen *spook;* het verbond staat dreigend in houding vóor ons". Aldus: *geen spook;* ik kan het compliment aan *de Liberale Unie* niet teruggeven. De Liberale Unie moest niet van spoken spreken even weinig als een op verzoek eervol ontslagen Pruisisch Minister van een zijden koord.

Dat alles klinkt wel niet nieuw, maar het vroolijkt toch

op. Het is altijd het oude deuntje: Dordt en Rome, Rome en Dordt! De ironie voor de vrijzinnigheid verkrijgt haar volle waarde waar de Liberale Unie aldus peroreert:

> „Het tegenwoordige Kabinet schonk u de wetten, die aan stuitende privilegiën op het gebied der landsverdediging een einde maken, die verwaarloozing van de kinderen des volks voorkomen, en aan reeds verwaarloosden de reddende hand reiken, die den door een bedrijfsongeval getroffen arbeider de zekerheid bieden eener volkomen vergoeding voor zijne verminderde arbeidskracht, die de zorg voor de openbare gezondheid op steviger grondslag vestigen, en eene deugdelijke verbetering der volkshuisvesting bevorderen".

In minder rhetorische spraak, met minder windgebrom, meer naar waarheid en werkelijkheid heb ik reeds hetzelfde van het Kabinet gezegd. Maar ik heb tevens de vraag beantwoord: hoe? Hoe heeft het Kabinet deze dingen tot stand gebracht? Door de Liberale Unie? Neen, tot al deze dingen heeft de Rechterzijde op de een of andere wijze medegewerkt. Zij heeft bij alle handhaving van haar recht tot oppositie nooit illoyale oppositie gevoerd. Door den strijd in het midden der Liberale Unie heeft dit Kabinet steeds gevaarlijke oogenblikken beleefd. Indien de zóo zeer gesmaalde partijen, „*die stammen uit één wortel des geloofs*" en die zoo sterk heeten: „*in 't gezamenlijk afbreken*" op afbreken bedacht of belust waren geweest, wat schoone kansen hebben de voedsterlingen der Liberale Unie haar niet geboden! Maar dat verbond, die partijen hebben dat niet gewild; zij hebben het Kabinet laten arbeiden en eerlijk medegearbeid tot heil en nut van de stede.

Maar wat houd ik mij langer met spoken en spokenzieners bezig? In de liberale wereld is nog een andere verschijning opgetreden, die ik voor heel wat geduchter houd dan de Lib rale Unie, een verschijning van welke wel eens het profetenwoord van Heinrich Heine over Lassalle gelden kon. Ik bedoel den vrijzinnig-demokratischen Bond. Zijn beginselverklaring zou, indien in woorden

kracht zat, krachtig kunnen heeten; het klinkt krachtig: „wegneming van de maatschappelijke oorzaken, welke tusschen de leden van het volk ongelijkheid scheppen of versterken ten aanzien van hunne ontwikkelingsvoorwaarden", maar een van deze maatschappelijke oorzaken kan toch in meer of minder persoonlijk eigendom bestaan. Hij wil geen „afschaffing van het persoonlijk eigendomsrecht op productiemiddelen", maar hoever mag men gaan in de beperking van dat recht? Dit alles is vaag en bol en hol, maar het klinkt krachtig en het verkiezingsprogram zet eenvoudig, kort en bondig een paar punten op den voorgrond, die iets zeggen, iets beteekenen. Dat is van belang. Zal daarom de vrijzinnig-democratische Bond bij den naderenden verkiezingsstrijd een machtige medestrijder zijn? Zijn leiders zijn voortvarend, zijn beslist in hun meening en in hun woord Zij weten van geen deinzen en hun refreinen klinken anders dan het afgedoedelde „Fleuve du Tage", ik bedoel: „Dordt en Rome", dat het lijflied der Liberale Unie blijft.

Hier neem ik afscheid van de groote liberale partij. Als zoodanig is zij nog eenmaal verschenen in 1889. Maar, schijnbaar verjongd bleek haar verjonging slechts een galvanisatie. Ik heb eens, het was, meen ik, over de grondrente, door den heer Oldenhuis Gratama hooren zeggen: „Me heeft dit cadaver uit het graf gehaald en gegalvaniseerd en met eau de cologne overgoten om het frisch te maken, maar het is een cadaver en een cadaver blijft het ook." Tegenover een machtige verschijning als de groote liberale partij eens geweest is wil ik geen oneerbiedige woorden bezigen, maar zij is verscheiden en heengegaan. Dit blijft het feit, trots de stroomen medische eau de cologne van de Liberale Unie.

Ik wil noch de liberalen, noch de sociaal-demokraten tot laaie verontwaardiging doen opvlammen door beiden als „verre familie" aan elkaar te koppelen. Ik heb der *Liberale Unie* ook al onaangenaams genoeg gezegd om haar verder te prikkelen door het verwijzen naar haar woord dat de sociaal-democratische partij ter andere zijde,

de vijand is, waar het monsterverbond het is ter eener. Het is zoo roerend naief te vernemen dat de sociaal-democratische partij haar opkomst te danken heeft „aan het helaas niet te ontkennen feit, dat de liberale partij tegenover de sociale nooden te lang onverschillig of althans werkeloos is gebleven". Ach! alsof hier geen dieper beginselen hadden medegewerkt, alsof het verwerpen van recht en waarheid hier de groote schuld niet droeg! Maar over de sociaal-democratie heb ik u hier niet te spreken. Tusschen haar aanhangers en ons is geen gemeenschap. Wij kunnen nooit met hen op één grondslag, zelfs niet op dien van het éene aan alle partijen gemeene vaderland staan.

Ik heb mij nu te wenden ter rechter zijde. Ook hier biedt de toestand geen verkwikkelijk beeld. Ook hier is een ontwikkelingsgeding.

Het eerste bewijs hiervan is het bestaan der christelijk historische partij. Bewijs eerder van verwikkeling dan van ontwikkeling, want ontwikkeling wijst noch altijd naar iets beters. Welnu, het ontstaan der christelijk-historische partij is niet juist iets goeds. Het streven naar een Protestantsche Staatskerk — want het streven is er, al schijnen de uitdrukkingen het te wraken — is bij ons Staatsrecht en in onze omstandigheden een poging, die geen zegen brengen en waarop geen zegen rusten kan. Het aanstoken van het anti-papisme is even weinig bevorderlijk aan het nationaal belang. Wat ons betreft, wij kunnen het rustig aanzien. Maar het versterkt niet de protestantsche éenheid, het vervalscht haar en daarin ligt voor het christelijke der partij een voortdurend gevaar. Overigens, welnu, overigens kan men van haar leden, waar zij in den parlementairen strijd optreden, zeggen, dat de natuur, laat ons hier zeggen: de christelijke gemoedsgesteldheid, gaat boven, ja zelfs boven de anti-papistische leer.

Nu de anti-revolutionaire partij.

Helaas, ook hier de tweeheid en niet in de tweeheid de éenheid. Hier, waar zij mogelijk moest zijn.

Men kent de anti-revolutionaire partij. Kennen is hier

bewonderen en men bewondert haar organisatie, haar kloek optreden en zooveel meer. Men kon tot voor eenige jaren bij haar bewonderen ook de éenheid en de éendracht. Er kwamen natuurlijk van die kleine stoornissen, maar met wat breeder zin kwam men daardoor niet tot strijd. Men had een *droite* en een *gauche* en al klopte het hart somtijds sterker links dan rechts, het bleef één hart.

De anti-revolutionaire partij telde zeer vele bekwame leden. Van de levenden vermeld ik alleen den Minister MACKAY, die meer beleid meer volharding, meer werkkracht heeft getoond dan men bij menig minister vinden kon. Maar de anti-revolutionaire partij had overal twee hoofden, twee „eminente leiders". Beiden mannen van ongewone talenten, ongewone bekwaamheid, ongewone werkkracht. De een misschien verder ziende, de ander scherpzinniger; de een vlugger, de ander steviger; de een geestiger, de ander dieper; beiden groot met groote hoedanigheden, bij alle verschil toch op elkander gelijkend, meer verscheiden dan verschillend zelfs. Maar toch in één opzicht verschillend: beiden Staatsman, maar de een man van de daad begeleid door een denker van breede vlucht; de ander denker als historisch jurist en dan man van de daad. Toch beiden heervoerders, beiden leiders, door noodzaak van karakter en aanleg.

Gelijke humeuren maken geen goede huwelijken, zegt het volksspreekwoord. Ik geloof dat ook hier dit spreekwoord gelijk heeft willen hebben, een menschelijke hebbelijkheid, die ook spreekwoorden eigen is. Hoe het zij, ook de éene anti-revolutionaire partij is in een tweeheid uiteengegaan. Ik vermeld het feit, ik vel geen oordeel. Het is niet onmogelijk, dat aan de éene zijde de organisatie, door den drang der dingen, op een verlichte autocratie uitliep; dat van den anderen kant de vrijheid in zoo vrijen zin werd opgevat, dat alle band verdwijnen moest. Toch beklaag ik het feit, de dagen van de *droite* en de *gauche* waren beter en ik wensch ze van harte terug.

Iedere partij, iedere richting, die op haar éenheid prijs

stelt, maar ook op haar kracht, heeft een *droite* en een *gauche* noodig, met name in onzen tijd. Geene meer dan de Katholieke partij. Het is het ontbreken, het is het niet-aanvaarden van zulk een onontbeerlijke schakeering, wat steeds over klachten, rumoerige, veel te rumoerige klachten over oneenigheid aanleiding geeft. Toch zou zulk een verscheidenheid onze kracht vermeerderen. Immers de partij des behouds heeft noodig de vooruitstrevenden en de vooruitstrevenden behoeven het behoud. Zonder de werking van zulk een evenwicht komt er altijd onevenredigheid. Waar evenredigheid is, daar ontstaat maat, daar groeit harmonie, daar zegeviert de orde, de schoone orde zelfs. Daar verkrijgt de werkzaamheid het lenige en het krachtige, dat zij in het leven behoeft.

Nu is er geene richting, die zoo gemakkelijk eene schakeering tusschen *doite* en *gauche*, tusschen behoudende en vooruitstrevende elementen dulden kan, geene richting, die zoozeer vrijheid van beweging in haar midden kan toelaten, als de richting, die de Katholieke is. Zij heeft een vasten grond van eenheid, die alle anderen derven. Zij kan vrijheid gunnen, omdat zij zekerheid heeft. Het meer of minder maakt voor haar geen wezensverschil. Wij, wij op onzen dag houden ons bezig met twisten over de school van Angers en de school van Luik, wij stellen ons bloot aan het gevaar van bij deze of gene school op den naam „katholiek" een bijzonder accent te leggen en wij vergeten dat wij in de Kerk Scotisten en Thomisten, Thomisten en Molinisten hebben gehad, die heel wat andere hemel en aarde bewegende vragen hebben aangeroerd dan onze vraagjes over Staatsbemoeiing en Staatsbeleid. Ik ontken haar beteekenis niet, ik kan daarover evengoed in vuur en vlam raken als ieder ander. Maar ik zal mij, door zooveel ondervinding geleerd, wel wachten hier te gaan schermutselen met den naam van „Katholiek." Dit is nog te zeer ons gebrek, dat wij onder elkander steeds met een geweldigen zwaardslag iedere vraag willen beslissen en... het zwaard beslist toch niet altijd. Als wij minder over één-

heid praatten en schreven, zouden wij meer éenheid hebben, want het praten en schrijven loopt altijd op twisten uit.

Van de mindere éensgezindheid onder de Katholieken in Nederland bestaan naar mijne meening drie verklaringen. De eerste ligt in onze zeer eerbiedwaardige, maar ook wel een weinig te zeer bezorgde en bevreesde liefde voor de eenheid. Onze éenheid is geen kraakporselein, zelfs meer dan een stevige pul. Zij is een vaste burcht, een toren met schilden omgordeld, van granietblokken met cement van bloed aaneengeklonken, rustende op de levende rots. Die éenheid valt niet uiteen omdat ginds op één der kanteelen een paar schildknapen twisten over de meerdere of mindere waarde van het stompe of het spitse zwaard!

Ik weet wel wat men mij zeggen zal. Men zal mij toevoegen dat het toch heel wat schooner zou zijn, indien de Katholieken steeds éene lijn trokken en wat Gij verder wel weet. Schooner, ik betwijfel het. Verscheidenheid heeft haar bekoorlijke zijde mits het kijven uitgesloten zij. Maar daarbij: het schoone is hier niet beslissend, het nuttige is het eerste. Navigare necesse, vivere non necesse: het is een schoone spreuk, die van den gemeenschapszin der oudste stad in Holland getuigenis geeft. Zoo meen ook ik: schoonheid goed, maar eerst het nuttige en het noodige. En nu is het zeer de vraag of een soort van schakeering in onze meeningen over dingen, die geen beginsel raken, voor ons niet ter dege van nut kan zijn? Ik beveel de vraag ter overweging, ook aan hen, die het zwaard des geestes dragen en niet altijd het oor van de kracht des hoogepriesters treffen.

Een geval ken ik, waarin legerorders en legerbeleid één moeten zijn, volkomen één. Maar hierover heb ik op dit oogenblik niet uit te weiden.

Een tweede verklaring waag ik te vinden in het optreden onzer pers. Maar wat ik hierover te zeggen heb breng ik liever op andere wijze, in rustig schrift ter sprake.

Een derde verklaring ligt in eene eigenaardigheid van geheel bijzondere soort.

Ons jongere geslacht, in zeker opzicht reeds onze tijdgenoot, houdt zich liever bezig met algemeene politiek, dan met bijzondere punten van Staatsbeleid. Dit hangt samen met een fout die Prof. De Groot in zijn jongste keurige rede heeft aangewezen. Ik leg er nog even den nadruk op.

Onze jongeren geleerden vergeten een weinig te zeer de wetenschap der bijzondere dingen. Toch ligt ons tekort niet zoozeer op het gebied van kunst en letteren, dan wel op dat van geschiedenis, van rechtsgeleerdheid en zoo meer. Waarom missen wij nog een katholieken commentaar op het Burgerlijk Wetboek? Ik stel slechts deze éene vraag.

Met deze eigenaardigheid hangt te samen een eigenaardigheid onzer critiek. Deze loopt altijd over de groote dingen, de beginselen. En dan is zij dikwijls zeer scherp. Ja, maar het is heel wat gemakkelijker critiek te oefenen op de leiding van Napoleon of Moltke dan een goed officier van instructie te zijn.

Welke lessen hebben wij uit dit alles te putten?

I. Wij behooren in onzen politieken strijd ons wel te doordringen van de gedachte, dat wij leven in een gemengd land, dat wij goede Nederlanders moeten zijn om ons goede Katholieken te toonen.

II. Wij moeten geen ideaal opgeven, maar toch op de eerste plaats zijn mannen van de arbeid en van de daad.

III Wij moeten de éenheid onder elkander bewaren door elkaars vrijheid te eerbiedigen en te volharden in het: in alles de liefde.

Het laatste woord dat de Paus mij toeriep was: „Courage, mon fils!" Ik herhaal het: Moed! Moed is plichtsbesef, moed is kracht, moed is geestdrift!

Stoomdrukkerij „Het Centrum."

Tweede Reeks. No. 3. *8 JUNI 1901.*

Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.

CHRONICA
OVER
STAATKUNDE EN LETTEREN.

Prijs bij abonnement voor 10 nummers van 10—16 bladzijden *franco per post* *f* 1.50.
Uitgever: WED. J. R. VAN ROSSUM, Utrecht.

Tot groote beschaming mijner ijdelheid ben ik verplicht de goedwilligheid en het medelijden mijner lezers in te roepen. Tot mijne beschaming en tot mijn diep leedwezen. Immers ik vleide mij met de meening, dat ik over het algemeen genomen een nog al verstaanbare taal schreef en niet geheel gespeend bleef van de gave klare gedachten te hebben en mij duidelijk uit te drukken, zoowel in woord als schrift.

Helaas, de waan, de ijdele waan is verdwenen.

Op den jongsten Frieschen Landdag — zoo pleegt men sints jaren de algemeene vergadering van den Frieschen bond te heeten — heb ik het gewaagd eene rede te houden over den stand van zaken en partijen in Nederland in verband met de vraag welke lessen daaruit voor ons, Nederlandsche Katholieken, vielen te putten. Die lessen had ik te saâm gevat in de volgende zinnen:

I. Wij behooren in onzen politieken strijd ons wel te doordringen van de gedachte, dat wij leven in een gemengd land, dat wij goede Nederlanders moeten zijn, om ons goede Katholieken te toonen.

II. Wij moeten geen ideaal opgeven, maar toch op de eerste plaats zijn mannen van den arbeid en van de daad.

III. Wij moeten de éenheid onder elkander bewaren door elkaars vrijheid te eerbiedigen en te volharden in het: in alles de liefde.

In het goed vertrouwen dat deze woorden geen nadere verklaring behoefden en de volle, geldige beteekenis aangaven van het geen daaraan voorafging, heb ik daar niets bij gevoegd. Ook durfde ik te meenen dat hiermede mijn zin voor éénheid en éensgezindheid voldoende was gestaafd. Ik hoopte zelfs dat ik onzen alouden levensregel voor onze omstandigheden even als voor alle andere, voldoende en trouwhartig had vertolkt. Maar mijne voorafgaande inleiding had alles bedorven.

Indien men mij nu gezegd had, dat ik tot de boven aangehaalde gevolgtrekkingen geen recht had, indien men mij had beticht van een verwaarloozing der rechte redeneerkunde, dan had ik dit „brood mijner smarte" in stilte kunnen eten. Maar wat geschiedde?

De uiteenzetting van den stand der partijen begon ik met de algemeene opmerking dat zich bij de verschillende groote richtingen door het oprijzen van nieuwe vraagstukken een geding van scheiding en uiteengaan openbaart, dat wèl op hereeniging zou kunnen uitloopen, maar dat tot hereeniging nog niet veel hope geeft. Met name toonde ik dit aan bij de groote liberale partij. Ook bij de antirevolutionaire partij vond ik dit verschijnsel en vermeldde zijn aanwezigheid. Bij de Katholieke partij moest ik van iets soortgelijks gewagen. Hier echter vond ik minder reden van vrees. Immers de staatkundige beginselen, die aan alle katholieken gemeen zijn, geven een grondslag van éenheid, vast en onwrikbaar. Toen — ik beken het — heb ik een weinig den draak gestoken met hen, die steeds de éenheid bedreigd achten, als men met hunne persoonlijke meeningen in botsing komt en die steeds, zonder zich tot eenig nader bewijs verplicht te achten, hun meeningen uitroepen

als die „der overgroote meerderheid". Van een paar gelijksoortige gevallen op *Katholiek-wetenschappelijk*, **niet** *godsdienstig*, gebied heb ik gewaagd om de overdreven zorg in deze alarmkreten hoorbaar, aan te toonen. Maar over het geheel genomen durf ik zonder schroom te zeggen, dat ik op algemeen staatkundig gebied eenvoudig overnam wat *De Tijd* schreef aan het slot van zijn opstellen over „de Christelijke Democratie":

> Bij het opmaken van een program van actie voor de Katholieken, in welk land ter wereld ook, moet met allerlei omstandigheden rekening gehouden worden. Wat hier goed is, kan elders gevaarlijk zijn; wat hier mogelijk schijnt, moet elders wellicht onbereikbaar worden geacht. In dergelijke gevallen behooren de algemeene beginselen door Z. H. uiteengezet verschillend te worden toegepast. Maar al wie van deze beginselen niet afwijkt, neemt deel aan de door Z. H. gewilde katholieke sociale actie of christelijke democratie.

Hier komt, in deze uitspraak, weer de oude wijsheid tot haar recht. Het antwoord op de vragen: waar, wanneer, hoe, kan verschillen, de éenheid van beginsel blijft. De voorbeelden liggen voor het grijpen. Wat mij persoonlijk betreft, ik heb geen oogenblik geaarzeld de leiding van mijn geachten vriend Dr. Nolens in zake de Staatsexploitatie der steenkolenmijnen in Limburg te volgen. Ben ik daarom een voorstander geworden van Staatsexploitatie: waar, wanneer en hoe ook? Ik ga verder: zijn de zes Katholieke leden, die meenden dat het beter is, ook ten koste van wat meerder last en geld een weêrbaar, een voor 's lands verdediging bruikbaar leger te hebben, dan ten koste van veel geld en veel last een ongeschikt, een door ieder veroordeelde regeling in stand te houden, nu op eenmaal militaristen geworden?

Hierop ga ik echter niet verder in.

Ik herhaal: ik heb te Leeuwarden eenvoudig willen zeggen: mijne vrienden, maakt u om de éenheid niet te spoedig bevreesd. Waar het gaat om de grondbeginselen, die

den inzet van den strijd onzer eeuw uitmaken, daar zijn wij éensgezind. Juist daarom moeten wij op alle bijkomende punten geen éenstemmigheid vorderen. Wij kunnen niet uiteengaan over vragen als bescherming of vrijhandel, over de noodzakelijkheid van deze of gene, meerdere of mindere Staatsbemoeiing. Als men deze dingen vermeldt niet als „verschil van meening", niet als „verscheidenheid" of „schakeering", maar als gevaren in den „strijd tegenover een gemeenschappelijken vijand", dan overdrijft men, dan drijft men vermetel spel. Al kent men op staatkundig gebied, waar het de beginselen geldt, zulk een gemeenschappelijken vijand, niet *onder ieder opzicht* en *in elk geval* kan dit gelden of is er strijd. Het is verder onwaar, dat op dit gebied „twee meeningen over eenzelfde zaak noodwendig tegenover elkander staan". Het geldt hier geen volstrekte meeningen, het geldt hier meeningen over praktische dingen, die zeer goed naast elkander kunnen staan en somtijds zelfs staan moeten.

Het is waar, ik heb twee punten niet klaar genoeg in het licht gesteld, niet uitvoerig genoeg besproken. Voorbij ga ik het verwijt, dat ik mij eerbiediger over de eenheid had kunnen uitlaten Mijn doel was: waarschuwen tegen de verderfelijke jeremiades over de oneenigheid, die er alleen toevallig is. Te zeggen: let op de éénheid en zorgt dat de verschillen geen geschillen worden. Men kan toch niet telkens alles zeggen, nog eens alles en wederom alles?

Maar dit erken ik. Ik heb een paar woorden gesproken, die ik echter voor eenige jaren ook reeds heb doen hooren en toen breeder heb verklaard. Ik bedoel deze:

„Een geval ken ik, waarin legerorders en legerbeleid één moeten zijn, volkomen één. Maar hierover heb ik op dit oogenblik niet uit te weiden."

In de heilige bekommering over de éénheid heeft men deze woorden over het hoofd gezien. Toch zijn zij niet zonder beteekenis. Zij beteekenen eenvoudig: wanneer wij staan, wij, Katholieken, tegenover een regeering, die het op onze

rechten en rechtmatige vrijheden gemunt heeft, dan moeten wij tegenover zulk een regeering staan als een metalen muur, onverwrikt en onbreekbaar. Dan is er geen spraak van om anders dan volkomen éendrachtig te handelen. Dan moet men gebruik maken van het recht om *opposition quand-même* te voeren. Maar in dat geval staan wij niet. Wij kunnen ons kruit droog en het geweer bij den voet houden, zonder dat wij het steeds afvuren in de lucht. Of nu „naar sommiger meening" de zeilen een „ronding aan vormen" vertoonen, die den naderenden storm voorspelt, dat blijft de waarneming van „sommigen", die door anderen wel eens zwartkijkers kunnen worden genoemd.

En nog dit.

Ik heb de vraag gesteld of een soort van schakeering in onze meeningen over dingen, die geen beginsel raken, voor ons niet terdege van nut kan zijn. Bescheiden heb ik de vraag ter overweging aanbevolen.

Voor een goed verstaander is dit meer dan een half woord. Het wilde eenvoudig dit zeggen: de regeering stelt een maatregel voor, die op zich genomen niet met onze beginselen in strijd is. Maar de uitvoering van den maatregel kan in uwen zin geschieden en ook tegen uwen zin. Het is zelfs mogelijk dat de maatregel worde gewijzigd in U vijandigen zin. Is het dan niet van nut, dat zij, die geen bezwaar in beginsel hebben, zich met den maatregel vereenigen om hem het karakter van een vijandigen maatregel te ontnemen en te kunnen waken tegen verdere gevolgen? Is dit opportunisme in platten zin? Of is het veeleer een opmerkzaam gadeslaan van de „ronding der vormen" in de zeilen? Hoe noemt men soms de daad van Paus Leo XIII in zake het Septennaat?

Hiermede heb ik den juisten zin mijner te Leeuwarden gehouden rede aangegeven en, voor zoover noodig was, verklaard. Ik heb niets vergoêlijkt, maar eerlijk erkend, wat beter of duidelijker had kunnen zijn gezegd. Misschien

meesmuil ik een weinig, maar zeer in de binnenkamer, over hardhoorenden en Oostindisch-dooven, maar dat behoud ik voor mij. Maar waarom roep ik nu op zoo meêwarigen toon het medelijden, de deernis mijner lezers in? Ziet: mijn geachte vriend *De Tijd*, de beproefde en volhardende vriend, „die mij mijn feiten toont", heeft aan mijn vrij sobere woorden over de aanhangige zaak gewijd drie artikelen, drie eindelooze artikelen. Drie artikelen zoetelijk van toon, soepel van beweging, glijdend, langs glijdend, inglijdend van gang. Zoo ik ze wilde weerleggen zou ik drie nummers dezer *Chronica* behoeven Ai, mijne lezers, ai, mij!

Neen, weerleggen zal en wil ik ze niet. In den grond zeggen zij wat ik gezegd heb en vullen zelfs — men moet dankbaar zijn — het door mij gezegde aan, zooals de rijstschotel, naar het huiselijk spreekwoord, den huismanskost.

Een paar kantteekeningen moet ik mij veroorloven.

1°. ik heb de verscheidenheid of de schakeering van meeningen noch „aanbevolen", noch „verdedigd", maar het feitelijk bestaan vermeld en trachten te verklaren.

Ik heb niet het volstrekte nut van zulk een toestand geprezen, maar het betrekkelijke: als die toestand er eenmaal is.

Ik heb niet de „dringende behoefte" aan verscheidenheid of schakeering voorgestaan.

Wèl heb ik gesproken over een *droite* en een *gauche*, maar dat is een andere zaak.

Ik beveel aan mijne vrienden van *De Tijd* de lezing van een stuk in *Het Huisgezin* van 16 Mei. Het heet een „Netelig Punt". Een paar zinnen neem ik over:

> Het zou erger dan struisvogelpolitiek zijn, zich zelf en anderen te misleiden met de bewering, dat de beide stroomingen — de conservatieve en de vooruitstrevende — ook niet in de katholieke partij zijn waar te nemen.
>
> Wie nu het bestaan dier beide stroomingen erkent, moet ook erkennen, dat zij in de samenstelling der katholieke staatspartij in het Parlement behooren te worden weerspiegeld.

2°. Over het zeer onschuldige woord: „Verscheidenheid

heeft haar bekoorlijke zijde, mits het kijven uitgesloten zij", wordt een lange beschouwing ten beste gegeven. „Wat is kijven?" zou den inhoud het beste teruggeven. Ik zou voorbeelden kunnen aanhalen uit een statige reeks artikelen: „de Katholieke pers over het program". Maar ik onthoud mij.

De Tijd geeft deze hooge wijsheid: „Vermijd alles, waaruit onderlinge twistredenen dreigen te volgen". Voortreffelijk, zeg ik, maar begin. Laat een ander ook zijne meening zeggen, op zijne wijze, als die meening werkelijk vrij is en de wijze niet onbehoorlijk. Voorbeeld? Wel, mijn rede te Leeuwarden kan, met al haar onvermijdelijke leemten, goed worden verstaan; waarom moet zij twijfelachtig worden uitgelegd? Waarom moeten de adacabrante meeningen van Mr. S. J. Visser over Socialisme en Christendom met den leerplicht in verband worden gebracht? Waarom moet er worden geseurd: „Sedert het tijdperk der „vrije quaestiën" bij ons is ingetreden zijn wij aan veel gewoon geworden..." Wat beteekent dit? Is dit iets anders dan de methode van Bismarck, die Kuhlmann aan de jaspanden van het Centrum hing?

3°. Nog ontvang ik van den feilen toonenden vriend de volgende vermaning:

> „Wij zien ons verplicht hier te wijzen op een laatste gevaar, dat o. i. aan de verscheidenheid van meeningen in den boezem der Katholieke staatspartij verbonden is: de schakeeringen in de politieke zienswijze, vooral waar zij zich openbaren in de daad, maar vaak ook reeds waar zij zich uitspreken in woord en geschrift, versterken op noodlottige wijze de macht van onze gezamenlijke tegenpartij.
>
> Bij de behandeling der Leerplicht- en Legerwetten bijv. heeft het van de overgroote meerderheid hunner kath. partijgenooten afwijkend votum van enkele onzer afgevaardigden niet alleen ontstemming veroorzaakt in de rijen onzer medestanders, maar zeer wezenlijken steun verschaft aan hen, die men ons als natuurlijke tegenstanders ter bestrijding aanwijst. Of men al zegt: het stemmen vóór de wetsvoorstellen, het aanbevelen of vergoelijken van de handelingen eener liberale *Regeering* heeft direct niets uitstaande met eenig sympathie-betoon ook maar jegens de liberale *partij*

— *indirect*, dunkt ons, speelt men daarmeê wel degelijk in de kaart van den tegenstander. Wanneer men raadpleegt wat in de laatste dagen verschillende liberale couranten alzoo naar aanleiding van dr. S.'s rede te Sneek te lezen gaven, zal men onze bedoeling ongetwijfeld begrijpen.

Het zou bovenmenschelijk zijn geweest als *De Tijd* de Leerplichtwet, de Legerwetten had vergeten. Natuurlijk wordt de vraag over het hoofd gezien of „onze natuurlijke tegenstanders" in alles onze tegenstanders moeten zijn. Laat *De Tijd* eens eenige redevoeringen en eenige beschouwingen tijdens de verkiezingen van 1891 en na den val van het Kabinet MACKAY—RUYS herlezen.

Ik rakel dit alles niet op. Wat mij trof was de „bedoeling" van *De Tijd* en het licht door de liberale couranten daarop geworpen. Ik stond in het duister. Daar vond ik het. In het nummer van Dinsdag 21 Mei gaf *De Tijd* een hoofdartikel: „Geen reclame?" Ik, rampzalige, had Zondag 19 Mei gezegd: Het Kabinet maakt geen reclame. Ik had dat gezegd naar aanleiding van een woord in *De Standaard*. Deze heeft het goedlachsch laten gaan. De *Nieuwe Rotterdammer* echter heeft *De Tijd* naar mijn woorden verwezen. *De Tijd* heeft den *Nieuwen Rotterdammer* niet geantwoord. Maar de schuldige... ben ik. Ik de rampzalige, die niet voorzag dat *De Tijd* wèl zou zeggen: Reclame!

Gelukkig heeft *De Nederlander* het voor mij opgenomen.

Maar... de Katholieke eenheid!

En de vraag: wat is kijven?

4°. In 1883 deed ik bij den uitgever dezer *Chronica* verschijnen een vlugschrift, getiteld: „Een Katholieke Partij. Proeve van een Program". Dit boekje werd door dagbladen van allerlei richting besproken, ook door tijdschriften, o. a. door Mr. W. H. DE BEAUFORT in *De Gids*. Eén blad bewaarde in hoogheid het stilzwijgen: *De Tijd*.

In den laatsten tijd heeft dit geschrift voor *De Tijd* een bijzondere waarde. In den laatsten tijd, want lang bleef het der Redactie onbekend. Bij een verschil van

meening tusschen *De Tijd* en mij betreffende het stemmen over begrootingen bleek het, dat *De Tijd* van den inhoud nog onkundig was.

Nu, nu wordt het gebezigd tegen mij. Natuurlijk om mij met mijzelven in tegenspraak te brengen. Ik acht dit een zeer geoorloofd wapen, maar men moet het niet te dikwerf bezigen. Dan krijgt het den schijn alsof men iemand tot iederen prijs als onbetrouwbaar, wispelturig en onberekenbaar wil voorstellen.

Ik acht het wapen in mijn geval niet doeltreffend, want ik zie niet, dat ik iets te herroepen heb van hetgeen ik vroeger schreef, terwille van hetgeen ik nu zeide. Als men maar goed lezen en goed hooren wil.

Ook acht ik het wapen gevaarlijk. Maar hier eindig ik. Ik had hier willen herinneren aan eenige dingen uit het verleden; ik laat ze rusten. Wat is het ook anders dan opjagen van stof?

Na deze uiteenzetting eindig ik voor eens en voor goed alle persoonlijke polemiek met *De Tijd*. Ik meen het ernstig met de éenheid en zal dus verder alles over mij laten gaan Ik heb ook de eer onzer Katholieke zaak, die *De Tijd* en ik toch evenzeer verdedigen, te lief en zij schijnt mij door dergelijke polemiek niet te winnen.

Naschrift In zijn nummer van 5 Juni brengt *De Tijd* een eerste artikel over „Verkiezingszaken", dat waarschijnlijk door een lofrede op de Breukelensche Kiesvereeniging zal gevolgd worden en blijkbaar een voorspel en een voorspelling is van de vredelievende rol, die de heer Wierdels in de Katholieke Kamerclub zal vervullen. Dit artikel bevat onder meer het volgende:

> Intusschen — ook déze ervaring zijn wij rijker geworden — wat bij de vorige algemeene verkiezingen werd nagestreefd was... een herschenschim. Was, in de omstandigheden, waarmede wij in ons dierbaar vaderland rekening hebben te houden, een utopie.

Een fantasie — ongetwijfeld ontrezen aan een brein, waar grootsche en edele gedachten haar zetel vinden, maar toch een fantasie — niets meer. Van geenerlei waarde in de dorre en meedoogenlooze werkelijkheid! Hetgeen wij in 1897 nog niet genoeg schenen te hebben ondervonden, de grilligheid der staatkundige partijen, die niet met óns, Katholieken, geworteld staan in eenzelfden bodem des Geloofs, wij leerden het nu met onmiskenbare duidelijkheid. Van een „christelijke" Regeering, van een „christelijk" Parlement, dat leiden en geleiden zou, kwam niets en, wij durven er gerust aan toevoegen, ook zelfs de meest verstokte optimist zal niet durven beweren, dat er in den eersten tijd iets van zal kunnen komen!

En nog:

Waarbij nog deze eigenaardigheid zich voordoet, dat de regeeringsmannen, wier optreden door onze actie van vier jaar geleden had moeten worden verhoed, onder menig opzicht nogal schenen meê te vallen ook aan degenen, die indertijd geacht werden, het meest tegen de door hen te geven richting en de van hen te vreezen handelingen op te zien. In bijzonderheden hier af te dalen kan overbodig heeten. Alleen vergunne men ons erop te wijzen, hoe in sommige zeer belangrijke onderwerpen, ten aanzien van welke men de „christelijke" leiding als zoo wenschelijk en noodig vooropstelde, het zittend Kabinet, dat zich toch alles behalve als christelijk heeft aangemeld, tamelijk wel bleek te mogen rekenen op den steun van sommige principiëele tegenstanders.

Voor deze even kiesche als keurige toespelingen kan ik niet anders dan aan *De Tijd* mijn volste waardeering en mijn hartgrondigsten dank betuigen.

*** Het Manifest van Prof. Molengraaff.

Manifest... een anderen naam kan men aan het *Gids*-opstel van den genoemden Utrechtschen Hoogleeraar niet geven. „Teekenen van den Strijd" noemt hijzelv zijn tien bladzijden. Maar al laat men den vader gaarne het recht zijn kind den naam te geven, men moet toch zeggen dat de naam hier weinig strookt met den aard van 't beestje.

Over 't geen de Hoogleeraar van de vrijzinnig-democratische partij zegt kan ik zwijgen. Alleen zou ik durven zeggen: het aanpleisteren begint reeds. En ik zou de vraag willen stellen: Aangenomen dat er kans is „door samenwerking met de sociaal-democraten in de Tweede Kamer aan de voorstanders van Grondwetsherziening een besliste meerderheid te verzekeren"; aangenomen dat die kans wordt gewonnen, was dan? Wie zal bij de Grondwetsherziening de machtigste partij blijken, de stuwende, de drijvende? Zullen de vrijzinnig-Democraten tegenhouden waar de sociaal-democratie voortprikkelt? Zullen zij op het hellend vlak blijven staan, waar de anderen trekken, trekken? En na de Grondwetsherziening? Bangmakerij is geen politiek, maar voorzichtigheid, voorzien is een eisch.

Prof. MOLENGRAAFF kent zijn GOETHE:

„Herr, die Noth ist gross!
Die ich rief, die Geister,
Werde ich nun nicht los."

En „der alte Meister" is er niet. Of is dit Prof. TREUB?

Wat het opstel van Prof. MOLENGRAAFF tot een manifest stempelt is de aanhef, de beschrijving van het eerste teeken van den strijd: de coalitie der kerkelijke partijen. Hier ziet men het: *on revient toujours*.... Het is Liberale Unie op en top. Het kan niet anders: *ein ewiges Einerlei*. Er is eenig verschil in toon, de Hoogleeraar is niet zoo snorkerig als de Liberale

Unie, maar het Leitmotiv is altijd, altijd het ééne: „Dordt en Rome, Rome en Dordt!"

Dit is en is mij telkens weer een raadsel: waarom zij, die zich vrijzinnig heeten, die zich boven alle geloofsverdeeldheid verheven roemen, toch steeds meenen een aangeboren recht te hebben op iedere niet-Roomsche stem tegen Rome? Waarom toornen zij steeds tegen de partijen des geloofs, wanneer zij toch in naam van het Protestantisme allen oproepen tegen Rome? Zijn de mannen, die tot zulke verwarringen en misbruik van verwarringen in staat zijn, geschikt om in een verbond met de sociaal-democratie pal te staan?

Het Manifest antwoordt: Neen!

*** Een dwaze aanval

Het woord is niet sterk genoeg; het moet luiden een allerdwaasste aanval.

De Gelderlander van 30 Mei brengt een ingezonden stuk, waarin ik over een paar woorden in No. 1 van deze reeks der *Chronica* met een geweldige boetpredikatie wordt bejegend. Ik had over de aanvulling van het program gezegd:

> . . . „Wel miste men eenige dingen, die men gaarne had zien opnemen. Men had gehoopt, deze „men" was de matigste, op een woord over de drankwet. Zeker een zaak van belang."

Dit uiterst onschuldige woord heet een „spottende toespeling". Laat dat zijn, maar op wie? Op de „men" in 't algemeen. En daar het nu bekend is dat die men soms de matigheidsmannen, voornamelijk de afschaffers wel eens onmatig vindt, zeide ik: hier, in dit geval kan die spot niet treffen. Als de Kamerclub gewild had, had zij over dit punt wel iets kunnen zeggen.

Nu volgt de boetpredikatie:

> Vooreerst daargelaten, hetgeen Dr. S. hier te berde brengt tegen den wensch en de verwachting, door de bestrijders van den alcohol met reden en recht gekoesterd, moet mij toch de vraag van de lippen: waartoe de spottende toespeling: „deze „men" was de matigste?"
>
> Immers was Dr. S. 't zelf misschien niet eens met het koesteren van bovenvermelden wensch ('t geen de schrijver er op laat volgen geeft wel aanleiding zulks te denken) waarom dan toch genoemde richting aldus, even in 't voorbijgaan, met een aardigheid of een toespeling bejegend, die, zoo zij al niet den naam van bespotting verdient, toch kan genoemd worden een schertsen met edele strevingen en ijvervolle werken, die het „geheele volk", op den duur althans, ten goede moeten komen?
>
> Zulk een schertsen kan óók zijn verkeerden invloed hebben, en degenen, die minder sterk van wil zijn, of zich nog niet

langen tijd in matigheid of in de onthouding van alcoholische dranken geoefend hebben, neerdrukken in hun goeden wil en lofwaardige strevingen.

Daarom, zeg ik, is zulk een wijze van schrijven gevaarlijk, en derhalve ten zeerste af te keuren.

Tot staving van dit mijn gevoelen zij 't genoeg mij te beroepen op den Vastenbrief van den 19 Februari 1897, van Z. D. H. den Aartsbisschop, waar wij op de meest ernstige wijze het verderfelijk kwaad der „onmatigheid" als een „ontzettende ramp", als den „kanker van onze volkswelvaart" beschreven vinden.

Dat Dr. S. geenszins de bedoeling heeft gehad 't streven van de voorstanders der matigheidsbeweging, zij 't ook slechts in 't voorbijgaan, tot voorwerp van scherts of spel te nemen, zal een ieder aannemen.

Ik heb er alleen op willen wijzen dat genoemde wijze van schrijven, gelijk boven door mij is aangehaald, reeds op zichzelf beschouwd, hier en daar nadeelig werken kan.

't Leert daarenboven, een zaak van inderdaad gewichtigen aard, op ietwat luimige wijze te bespreken, of daarover te denken. En dat is verkeerd.

Ik heb dit geheele brok meegedeeld om te toonen hoever geprikkelde, overprikkelde ijver kan gaan. Van al hetgeen hier bestreden wordt heb ik niets gezegd. En ik zal er ook niets op antwoorden als dit: wanneer men lessen wil geven over *schrijven*, dan moet men eerst leeren *lezen*. Van den H. Epiphanius zegt ALZOG: „In diesem Punkte war sein Eifer oft zu grosz und verleitete ihn, da er bei groszer Gelehrsamkeit — er redete fünf Sprachen — doch wenig Scharfsinn und Menschenkentniss besasz, nicht selten zu bedenklichen und unüberlegten Handlungen." Men kan aan den heiligen Metropolitaan van Salamis zijn vurigen ijver vergeven, maar wie Epiphanius als schuilnaam bezigt behoort, ook tegenover de huisgenooten des geloofs, voorzichtig te zijn.

Overigens kan ik aan dezen Epiphanius zeggen: indien gij wilt ijveren voor de matigheid, oefen dan uw invloed elders en let eens op wat gezegd is bij de beraadslaging in de Eerste Kamer over de nood-drankwet.

Stoomdrukkerij „HET CENTRUM."

Tweede Reeks. No. 4. *24 JUNI 1901.*

Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.

CHRONICA
OVER
STAATKUNDE EN LETTEREN.

Prijs bij abonnement voor 10 nummers van 10—16 bladzijden *franco per post* *f* 1.50.
Uitgever: WED. J. R. VAN ROSSUM, Utrecht.

De eerste uitslag der verkiezingen voor de Provinciale Staten en voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal is geweest een verrassing. Men mocht hopen of vreezen, aan geene zijde durfde men met eenige zekerheid iets hopen of verwachten. Niemand waagde zich aan een voorspelling; zelfs de gewone berekeningen bleven achterwege. Daar kwam de uitslag en zie, de overwinnaars en de overwonnenen zagen beiden verwonderd op. Ieder met zijn eigen verwondering.

Een verrassing, maar niet bij wijze van overrompeling. Ieder was gewaarschuwd. De partijen wisten dat het een felle strijd zou zijn. Al had de voorbereiding geen echoos gewekt, de voorbereiding was er, ernstig en beslist bij alle uitwendige kalmte. Te ernstiger en te beslister omdat er van een verbittering, felle verbittering wegens genomen maatregelen, geen sprake was. Aan de rechterzijde vond men, zij het dan ook op verschillenden toon, waardeering voor de werkzaamheid van het Kabinet. Maar het was alsof men gevoelde, dat de beslissing door het kiezersvolk

in 1897 gegeven geen beslissende beslissing was geweest. De proef moest en zou op nieuw worden genomen.

De uitkomst is bekend: de nederlaag der liberale partij, de overwinning der rechterzijde. De meerderheid op eens van links naar rechts verplaatst. En anders dan in het voorjaar van 1888. De rechterzijde heeft nu niet langer rekening te houden met een altijd dreigende Eerste Kamer, aan wie men, zeker, een zekere mate van vertrouwen kon geven, maar bij wie men toch op zekere onberekenbaarheid rekenen moest.

Men zoekt reeds naar de oorzaken van deze uitkomst. Geschiedt dit niet een weinig te vroeg? Er zijn zeer zichtbare oorzaken: de in Friesland verkregen samenwerking, de edelmoedigheid en het gezond verstand der Katholieke kiezers in Doetinchem en elders. Maar wanneer men naar oorzaken vorscht, dan tellen deze niet mede. De oorzaken moeten van ander soort, van ander gehalte zijn.

Zou men eene oorzaak moeten zoeken in de verdeeldheid, in de splitsing der groote liberale partij, door het optreden der vrijzinnig-democraten, door het geschommel in de liberale Unie? Volgens de groote liberale pers rust een zware verantwoordelijkheid op de vrijzinnig-democraten. Maar bij den eersten oogopslag is men geneigd die verantwoordelijkheid voor de nederlaag te ontkennen, althans niet zonder nader onderzoek te aanvaarden. Immers, juist het optreden dezer richting moest de oudere richtingen tot groote werkzaamheid sporen. En de jongere richting zou door hare jonkheid zelve de uiterste krachtsinspanning aanwenden om zich te toonen in al haar kracht.

Daartegenover staat echter iets anders.

Het is niet onmogelijk dat het optreden der verschillende liberale fractiën en met name der vrijzinnig-democratische partij het vertrouwen in de éene liberale partij, in de linkerzijde, voor zoover dat vertrouwen nog bestond, zeer heeft geschokt. Er is altijd, ook onder het kiezersvolk, wat men noemt een vlottende massa. Die vlottende massa

pleegt menigmaal de meerderheid te maken. Nu is het niet onmogelijk dat deze zoom van kiezers bij het geharrewar in de liberale partij het vertrouwen in die partij heeft verloren. De laatste vier jaren hebben meer dan voldingend bewezen, dat deze liberale partij geen *working majority*, geen regeeringspartij kon vormen.

Men zal hierbij de opmerking maken dat deze vlottende massa haar vertrouwen dan al zeer slecht heeft geplaatst. Immers de rechterzijde... En dan vertoonen onze groote liberale bladen het jammerlijk beeld van de verdeeldheden rechts. Zacht wat, mijne vrienden! De rechterzijde heeft sints 1888—1891 wel iets geleerd. Het is niet het oogenblik over haar heden en haar toekomst reeds te gewagen, maar dit mag gezegd: zij heeft geen reden om aan haar toekomst te twijfelen, zoolang zij beoefent in haar midden: eensgezindheid en verdraagzaamheid; naar buiten: gematigdheid en werkzaamheid.

Als ik ooit, behalve ter eigen waarschuwing, denk aan den balk en den splinter, dan is het, waar ik de liberale pers hoor over de verdeeldheid der rechterzijde.

Een paar opmerkingen over verschijnselen, die zich bij deze verkiezing hebben voorgedaan.

De eerste betreft het *fiasco* der Bronsveldiaansche Staatkunde.

Deze staatkunde is de oude staatkunde der groote protestantsche partij. Zij verheft het anti-papisme tot een politiek stelsel en huldigt het liberale conservatisme, wat door Groen van Prinsterer niet ten onrechte revolutionair werd genoemd.

Onder beide opzichten was die staatkunde ten achter bij haar tijd.

Het is een openbaar feit dat de revolutionnaire staatkunde onzer dagen niet gaat tegen het Katholicisme alleen, maar tegen het Christendom. Het beste en sprekendste bewijs levert de Pruisisch-Duitsche *Kulturkampf*. Iedere

aanslag op de vrijheid der Katholieke Kerk valt op al de Christelijke kerken terug. De naam doet niets ter zake. Von Gerlach en de zijnen hebben dit ingezien: de *Mitleidenschaft* van alle christenen bij een vervolging tegen wie ook.

Ook het liberale conservatisme heeft zijn tijd gehad. Het is niet noodig op dit punt hier nader uit te weiden. Wie niet de oogen sluiten wil ziet het.

Het is een gelukkig verschijnsel nu de beste leden der christelijk-historische partij hebben ingezien, dat de gezonde praktijk het opgeven van deze dingen vorderde. Niet alsof ik meende dat deze mannen op hun wijze minder antipapist waren geworden, waar het geldt de zoogenaamde oppermacht van Rome tegen te gaan. Maar zij hebben wel een ander oog gekregen op Rome. Zij hebben gezien dat Rome de liefde tot het Vaderland en tot het gemeene recht allerminst uitroeit. Zij hebben de groote verdienste van niet verblind gebleven te zijn.

Een tweede verschijnsel, dat tot een paar woorden noopt, is de houding der katholieke kiezers.

Over het geheel genomen hebben deze hun trouw aan het zoo voortdurend gesmaadde monsterverbond getoond. Waar zij meenden dat het nuttig en noodig was hebben zij aan de candidaten der christelijke partijen steun en hulp verleend. Waar zij op andere candidaten overgingen, daar geschiedde dit, zooals te Groningen en te Deventer, om redenen, die men verklaren en waardeeren kon.

Maar over het geheel genomen hielden zij zich aan het monsterverbond.

Zij deden meer.

Ook waar zij tegenover ieder der strijdende partijen de meerderheid vormden, gingen zij om taktische en praktische redenen onmiddellijk op den anti-revolutionairen candidaat. Zij volgden de vingerwijzing der ervaring: herstemmingen brengen onwelkome verrassingen. Zoo te Doetinchem, zoo in nog hooger mate en met nog meer edelmoedigheid te Enkhuizen.

Wat de medewerking met de anti-revolutionairen in beginsel en wat de wijze van medewerking betreft, bestaat onder de Katholieken geen vastheid van meening. Er zijn hier schommelingen waar te nemen. Het is nu de tijd niet om dit punt nader te bespreken. Vooral omdat van sommige zijden de toon over dit onderwerp dadelijk wrevelig wordt. Niet alleen tegenover de anti-revolutionairen.

Onder de gegeven omstandigheden bestaat voor dien wrevel toch eigenlijk geen aanleiding. De kiezers van Doetinchem en Enkhuizen hebben gehandeld krachtens hunne „souvereiniteit" even goed als die van Gouda. En wat de anti-revolutionnairen betreft, zij verdienden juist nú geen heftigen blaam.

Dit is het derde punt, dat onze opmerkzaamheid trekken mag.

Voor het eerst hebben bij deze verkiezing de anti-revolutionnaire kiesvereenigingen reeds bij eerste stemming zich met Katholieke candidaturen vereenigd of tegen candidaten der Katholieke partij geen anderen over gesteld. Dit is op het gebied van het verkiezingsleven een groote zedelijke vooruitgang. Het is niet zoozeer de vraag of door dit op zijde zetten van de oude praktijk: „bij eerste stemming eigen candidaten" reeds onmiddelijk groote uitkomsten heeft gehad; uitkomsten zijn er.

De nieuwe praktijk is op de jongste Deputaten-vergadering ingeleid door Dr. KUYPER met woorden, die men terecht historisch kan heeten. Zij luiden:

> Voor ons staat de zaak eenvoudig zoo: Sluit ge de Roomschen buiten de hedendaagsche Christenheid, dan is de Protestantsche geloovige Christenheid met handen en voeten gebonden, en voor altoos, aan de ongeloovige meerderheid overgeleverd, en wordt alle verzet tegen het Revolutiebeginsel doelloos. Wilt ge daarentegen den strijd voor den Christelijken grondslag van ons staatsleven met hoop op zegepraal aanbinden, zij het u dan een oorzaak van bemoediging, dat de Roomschen u in dit uw Christelijk bedoelen nog krachtdadig steunen kunnen, en leg af alle hoogh artigheid, die ook tegenover hen, als uw medeburgers, ons niet

past. Ook bij de komende stembus gelooft niemand er aan, dat zonder hun 23 leden aan een meerderheid rechts ook maar te denken valt. En wat houding heeft het dan, een zoo alles beslissende factor, waarop in de Kamer toch vastelijk een ieder rekent, bij de stembus te ignoreeren. Slechts één standpunt kan hier het oprechte zijn. Als trouwe Calvinisten, op kerkelijk en leerstellig gebied u tegen Rome te weer stellen, maar in den burgerstaat met hun steun wel ter dege rekening houden, zoo dikwijls ze voor uwe Christelijke school en voor den Christelijken grondslag van den Staat bereid zijn met u op te komen. Beverwijk bracht in dien zin, toen CREMER viel, winste voor het Christelijk belang.

Deze woorden van die zijde verdienen hulde en dank, al zijn zij reeds dikwijls ook van onze zijde gesproken. En de door deze woorden aangekondigde praktijk had meer waardeering verdiend dan haar hier en daar ten deele viel.

Een vierde en laatste kantteekening geldt een ander feit: de toeneming van het getal stemmen op de sociaal-democratische candidaten.

Wanneer men alleen zijne aandacht vestigt op de omstandigheid, dat geen enkele sociaal-democratische candidaat bij de eerste stemming een meerderheid verwierf, dan pleegt men zelfbedrog. De provinciale herstemmingen in Friesland en Overijsel bewijzen dit maar al te duidelijk. Ook het stemmencijfer voor sociaal-democraten van 14 Juni spreekt luide. In de beide Utrechtsche kiesdistricten ligt de beslissing voor een groot deel in hunne hand. En zoo voort.

Dit is een waarschuwing naar alle zijden. Niet het minst naar de zijde van hen, die de invoering van algemeen stemrecht urgeeren. Zij weten toch welke aantrekkelijkheid er ligt in de verklaring: Geen goede sociale wetgeving zonder algemeen stemrecht. Zij weten ook dat de sociaal-democratie niet verlangt naar algemeen stemrecht ter bevrediging van een rechtsgevoel, maar eenvoudig als naar een middel om den staat der toekomst te kunnen vestigen. Zij rekenen — en niet ten onrechte —

op de vruchten der prediking van het Evangelie der ontevredenheid en der begeerlijkheid. Wanneer men een ordelijke sociale wetgeving gaat belemmeren door het vooropschuiven van de urgentie, door het opwekken van een strijd over de Grondwetsherziening, die vooreerst niets anders kan zijn dan een kabaal, wanneer men ter wille van die urgentie den sociaal-democraat steunt, dan houdt men geen rekening met den waren toestand en met 's lands belang. Uitteraard is de sociaal-democratie onverzadelijk: de afgrond roept den afgrond.

Ook naar onze eigen, naar onze katholieke zijde ligt hier een waarschuwing. Er bestaat soms een geneigdheid om bij herstemming tusschen een oud-liberaal of een liberaal van welken stempel ook, den sociaal-democraat te kiezen. Men gaat dan uit van deze overweging: de liberale meerderheid is reeds verkregen; de sociaal-democraat is een element van tweedracht dat haar verzwakt. Ik kan de overweging niet fraai vinden en haar nog veel minder goedkeuren.

En nu staan de zaken nog geheel anders.

De rechterzijde is in het bezit der meerderheid.

De omstandigheden kunnen er toe leiden, dat het verantwoordelijk ministerie hare kleuren draagt.

Dan zal men, zonder van het vermetel omhangen van den profetenmantel beticht te worden, wel mogen zeggen dat zulk een ministerie zoowel de sociale wetgeving ter hand nemen als de urgentie der Grondwetsherziening bestrijden zal.

Welnu, juist de sociaal-democraten zullen onder dit opzicht haar vijanden zijn. Zij zullen de sociale wetgeving door overdreven en onordelijke eischen belemmeren en steeds de urgentie aan de orde stellen.

Dit zijn gelegenheidsredenen zegt men misschien.

Welnu, een voor mij voldingende reden is deze:

In de Encycliek: *Graves de communi re* zegt de Paus na sociaal-democratie en christelijke democratie tegenover

elkaar te hebben gesteld: „Hieruit blijkt, dat er tusschen de sociaal-democratie en de christelijke democratie niets gemeen is: beide verschillen evenzeer als de sectarische leer van het socialisme en de belijdenis der christelijke wet."

En evenzeer is er niets gemeen tusschen de christelijke staatkunde en de sociale revolutie in parlementairen vorm.

Van hem, die, den liberaal verwerpend, den socialist binnenhaalt, kan gelden: „het laatste van dien mensch wordt nog erger dan het eerste". (LUK. XI: 26.)

Naschrift. Met het oog op hetgeen ik neerschreef op blz. 51 en 52 doet het besluit der Christelijk-Historische kiesvereeniging in Rotterdam V mij oprecht leed. Het is een teleurstelling. Te grooter omdat ik den heer VAN RIJSWIJK gaarne in de Kamer welkom had geheeten.

Maar er is een lichtzijde. Het besluit om den heer VAN RIJSWIJK niet te steunen is met 40 tegen 34 stemmen genomen. In vier jaren tijds toch een verrassende vooruitgang. Een vooruitgang, die hope geeft.

Ik betwijfel dan ook in alle bescheidenheid of Recht en Orde in Rotterdam I wel deed door den heer Dr. DE VISSER zonder meer te verloochenen. Ik durf zelfs betwijfelen of een zoo scherpzinnig en zoo edelmoedig man als de heer VAN RIJSWIJK dit besluit zal toejuichen.

Stoomdrukkerij „HET CENTRUM."

Tweede Reeks. No. 5. *5 AUGUSTUS 1901.*

Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.

CHRONICA

OVER

STAATKUNDE EN LETTEREN.

Prijs bij abonnement voor 10 nummers van 10—16 bladzijden *franco per post* *f* 1.50.
Uitgever: WED. J. R. VAN ROSSUM, Utrecht.

Eindelijk is de Staatscourant met de benoemingen der nieuwe Ministers verschenen en kan men zonder voorbarigheid en zonder, zelfs in den vorm, gebrek aan constitutioneelen eerbied te toonen, zijn meening zeggen over den nieuwen toestand.

Aan het aftredend Kabinet heb ik reeds te Leeuwarden mijn afscheidsgroet en, voor zoover het mij voegde, mijn hulde gebracht. In herhaling treden zal ik niet. Een historisch portretje te leveren van elk der personen, die het Ministerie-Pierson vormden, zou van overijling getuigen. De mannen, die als raadslieden der Kroon, deze Regeering vormden, waren zonder uitzondering bekwame en werkzame mannen, trouwe dienaren van de Kroon en van het land. Zonder hun partijkleuren te verzaken, waren zelfs zij die de helst sprekende kleuren droegen, niet altijd partijgangers. Onder hen bevonden zich parlementaire krachten an de eerste soort: BORGESIUS en LELY, mannen, die men zich verheugt weer in het strijdperk te ontmoeten.

Wat nu deze groep ontbrak om haar tot een vaste,

krachtige, in levende éénheid verbonden groep te maken, was niet het gemis aan ééne hooge, allen gemeene overtuiging. Ook in een Kabinet is schakeering. In het menschelijke belijden en beoefenen verschillende menschen hetzelfde beginsel op verschillende wijze. Wat aan dit Kabinet ontbrak was een *premier*. Een hoofdman, een leider. Zeker, de heer PIERSON was de *premier*. Hij was de Kabinetsformeerder, de man, die het aanzijn aan dit samenstel had geschonken. Wel het aanzijn had hij gegeven, niet het wezen.

Wel was de heer PIERSON *premier*, maar — men moet het woord goedlachs opnemen — hij was *jeune premier*. Met zijn deftige figuur was hij toch voor onze ernstige Hollanders te jong, te dartel, soms te jolig. Aan hem was alles smijdigheid, hoffelijkheid. Hij sprak altijd *ore rotundo*. Zelfs zijn stem was te beleefd, zonder metaalklank. Hij idealiseerde. Met zijn zakken vol millioenen ging hij soms de wolken in. Hij haalde verzen aan, Italiaansche verzen zelfs . . . .

Men vindt in de redevoeringen van den heer PIERSON een schat van uitspraken vol gezond verstand, van waarnemingen uit en op het leven gegrepen. Kernachtige gedachten, ware en wijze woorden. Maar door de eene of andere kleine omstandigheid ging de uitwerking verloren. PIERSON wilde overreden, maar wie overreden wil, moet de overreding gebieden. De „monarques débonnaires", de „doux pasteurs de l'humanité" hebben in onze parlementen even weinig op roem te hopen als in de jamben van Barbier.

PIERSON was geen THORBECKE. Hij had niet, zooals de oude heer Sloet mij van dezen zeide, een ijzeren staaf ingeslikt om altijd stijf recht op zijn recht te staan. En nog .... ook een ijzeren staaf wordt gebroken. Men mag PIERSON niet verwijten dat hij geen BARNEVELDT was of geen JOHAN DE WIT. De tijden veranderen. BARNEVELDT eindigt op het schavot en DE WIT op het Groene Zoodje. PIERSON eindigt bij de stembus. En dan moet men ook

dit bedenken: niet de groote mannen ontbreken, maar wij zijn allen te groot om de grootheid te zien. Misschien belet ook dit ons om waar te nemen hoe eigenaardig PIERSON door het ietwat zwevende van zijn verschijning pastte bij deze Regeering en dit Parlement.

Zal de nieuwe Regeering een *premier* hebben?

Zonder aarzelen antwoord ik: Ja.

En, om het antwoord naar alle kanten te vervolledigen, voeg ik er onmiddellijk bij: volgens sommigen is het alleen te vreezen dat deze *premier* te zeer *premier* zal zijn.

Naar mijne opvatting ligt in deze schatting geen geringschatting van hen, die de Kabinets-formeerder van heden rondom zich heeft gegroept. Even weinig als ik historische portretjes gaf, zal ik hier profetische portretjes gaan geven. Het zoû op „reclame" gelijken en den indruk maken alsof zij noodig was. Ik heb nooit vernomen, dat men bij Mr. P. BLUSSÉ, of MR. C. TH. VAN LIJNDEN VAN SANDENBURG of Mr. R. J. SCHIMMELPENNINCK of Mr. VAN BOSSE of Mr. VAN HALL of Mr. GODIN DE DEAUFORT gevraagd heeft: wat moet deze jurist doen met de portefeuille van Financiën, en ik zie niet in waarom de vraag nu zou moeten worden beantwoord. Het is ook nog geen tijd om over gelukkige of allergelukkigste keuzen te spreken of over links en rechts. De nieuwe Ministers hebben allen reeds een langer of korter parlementair verleden. Alleen de Heer DE MAREZ OIJENS is nooit persoonlijk met het Parlement in aanraking geweest. Hij is echter in genoeg kringen bekend, zelfs in die van den uitgebloeiden Vioolstruik. Een man van geest en smaak, die Hooftiaansche liederen zong onder de schaduwrijke boomen van Pastoor BROUWERS. Maar ik ga op dit alles niet in.

Het teeken van dit Kabinet is: Dr. KUIJPER en het is een goed teeken. De veertien dagen beraads, die tusschen het bekend worden van den uitslag der herstemmingen en het roepen van den Kabinetsformeerder verliepen — 27 Juni—11 Juli — zijn door dien laatsten maatregel vol-

komen gerechtvaardigd. Het was een stoute daad, die al scheen zij zich als noodzakelijk en onvermijdelijk op te dringen, toch wel der rijpste overweging waardig was. Want zoovelen er waren, die deze uitkomst van den verkiezingsstrijd voorzagen, voorspelden of onafwijsbaar achtten, zoovelen waren er bijna ook, die een weigering van de opdracht om deze of gene reden zeker waanden. Niet zonder leedvermaak rekende men op een weigering, op een ontwijkend antwoord, op een ... mislukking, zoo de opdracht aangenomen werd. Wat zoû er uit deze rechterzijde komen? Een smakelooze prent van Braakensiek, de waschvrouwen in de politieke waschkeuken, gaf het antwoord. Men was zoo zeker van het slotgelach. Men lachtte reeds: Rira bien...

Men is bedrogen uitgekomen. De verschillenden fractiën der rechterzijde door schade en . . . meer geleerd hebben nu vereerd, wat zij wel eens . . . in het vuur wierpen. Een klaar inzicht van den toestand heeft zich onder de geesten verspreid. Bovenal: de Kabinets-formeerder heeft zich zijn opdracht waardig en voor zijn taak berekend getoond.

Dr. Kuijper is, zoo hij iets is, onbetwistbaar een man van kracht. Maar niet van een kracht, die zich liefst in krachtsvertoon openbaart. Hij heeft de drie gaven van voorzichtigheid, orde en geduld. Hij weet te voorzien, te berekenen en te volharden. Hij heeft, hoe kon het anders? fouten begaan, maar hij weet uit zijn fouten te leeren.

Van zijn gaven en hoedanigheden spreek ik niet. Men kent den spreker en den schrijver, den redenaar, den polemist, den publicist in den volsten zin van het woord. Men kent zijn veelzijdigheid en zijn werkkracht. Alleen van den Staatsman is hier sprake. En deze is, zooals alles bij hem, buitengewoon.

De anti-revolutionaire partij, zooals zij nu is, is door hem geschapen. Hij heeft de vlottende elementen tot vasten staat gebracht. Dit is geen alledaagsche arbeid. Maar hij heeft ook aan de vastheid de bewegelijkheid weten te

verbinden. Hij vereert het stelselmatige, het logisch-organische, hij is de groote leerling van CALVIJN. Maar hij kent ook het leven en zijn eischen en hij acht zijn stelsel er niet minder om, omdat hij daarvan kan afwijken als het moet.

Hij heeft — en dit is een zeldzame gave — den moed om zich aan het verwijt van beginselloosheid al zeer weinig, zooal iets, te storen. Vooreerst omdat hij te goed weet, dat niet alles beginsel is, wat in de polemiek beginsel heet. Maar ook, omdat het hem niet ontgaan kan, dat de toepassing van een beginsel geheel iets anders kan zijn dan de belijdenis. Als het leven eischen heeft, waaraan het stelsel niet kan voldoen, dan moet het stelsel, zoo de eischen rechtmatig mogen heeten, voor het oogenblik wijken. Hierin ziet DR. KUIJPER, en te recht, geen verzaking, geen verloochening.

Er is éene vraag, die rijzen kan: zullen sommige gaven, sommige hoedanigheden, sommige krachten zelfs DR. KUIJPER als *premier*, als *Minister* niet in den weg staan? Zal de man van het stelsel lenig genoeg blijken om aan de eischen, die een zoer saamgestelde samenleving hem stellen zal, te voldoen? Zal de stoere belijder van beginselen weten te geven en te nemen? Zal de parlementariër, die in het felste debat zich meester bleef, nu zich meester blijven, waar hij niet zijn punt, zijn uur van aanval en strijd kiezen kan? Zal hij kunnen afweren, zooals hij kon aanvallen?

Men zou dit spel van vragen en antwoorden lang kunnen voortzetten. Maar wie twijfelt of DR. KUIJPER is toegerust met de gaven, die zijn nieuwe betrekking vordert? Een man als hij is zelve een arsenaal. Maar vooral: zulk een man weet zichzelven te wegen. Alle mensch is ijdel in ijdelheid, maar dezen verblindt de ijdelheid niet. Daarin ligt het onderscheid.

„In DR. KUIJPER steekt iets van een BISMARCK" zegt het *Algemeen Handelsblad*. Als dit orgaan van het goedig liberalisme bitter wordt, dan is het bitter. In goed vertrou-

wen denkt men dat de kracht van BISMARCK het punt van vergelijking zal zijn? Neen, het is zijn cynisme, zijn politieke gewetenloosheid.

Op dit stuk kan men onbevreesd zijn. Of DR. KUIJPER zal slagen is een vraag; maar geen vraag is het welke zijn politiek zal wezen. Zij zal zijn christelijk; zij zal zijn sociaal en, zij moge dan democratisch heeten of anders, in den gezonden zin altijd voor en met en door het volk.

De groote vraag voor het oogenblik is of DR. KUIJPER op een werkzame en samenwerkende meerderheid rekenen kan. De samenstelling van het Kabinet doet het vermoeden. Van éenzijdigheid is hier geen sprake. Men merkt op, dat de vrij-anti-revolutionairen niet vertegenwoordigd zijn; de welwillende en edel-hoffelijke toon van den *Nederlander* verraadt, dat over deze leemte gemeen overleg bestaat. Ik durf zelfs meenen dat deze leemte in het Kabinet een kracht zal blijken in de Kamer.

In het Kabinet is de Katholieke partij zeer gelukkig vertegenwoordigd. Er is dan ook goede grond om te vertrouwen dat die partij het Ministerie krachtig en eendrachtig zal steunen. Voor het oogenblik kunnen tusschen de beide groote fractiën der rechterzijde geen twistvragen rijzen. Slechts éene zaak is noodig: geen van de fractiën moet voor zich opeischen den eersten rang. Men kan gemakkelijk den premier en zijn leiding aanvaarden, maar de kleine premiers moeten niet vergeten, dat in deze verbinding het zelfstandig naamwoord minder beteekenis heeft dan het bijvoegelijk. Ook zal men wel in het oog moeten houden dat bij gemeen overleg over programma-puuten niet altijd de eigene, zelfgewilde, soms zelfgewaande meening, de eenig mogelijke en de eenig goede is.

Eenheid en eendracht ook in eigen partij zijn nu onmisbaar, maar zij moeten steunen op de eensgezindheid. De wil is hier van grooter beteekenis dan de formule.

Hiertoe — en het mag wel eens gezegd worden — hier-

toe kan de Katholieke pers veel, zeer veel bijdragen. Op de voornaamste plaats heeft zij zich te bevlijtigen in een oefening van onthouding. Zij heeft zich te onthouden van zekere fraaiigheden, somtijds van min of meer onschuldigen, somtijds van bedenkelijker aard. Van het verspreiden, van het laten voortgaan van losse geruchten. Van het onderstellen van bedoelingen. Van het zoeken naar intentiën. Van overbodige waarschuwingen, die somtijds in verdachtmakingen ontaarden. Van allerlei dingen, die door de Tien Geboden niet worden geboden of aanbevolen. Dit kan tevens gelden voor kringen buiten de pers.

Maar ook is onthouding noodig van sommige dingen tot welke de liberale pers ons gaarne pressen zou. Het schijnt zoo onschuldig dat klasseeren van de Ministers naar de schakeeringen der fractiën: naar rechts, naar links, naar Bhoebus of naar Apollo. Maar de liberale schalkjes, meesters in ijdelheid en zelfkennis, weten wel wat spel zij drijven. Zij jagen de „kleine vossen" den wijngaard in. Knuppelt ze dood, de kleine vossen, dat is de leus.

Maar boven alles is een onthouding noodig en gebiedend noodig: de onthouding van leger- en marschorders.

Wat ik bedoel is duidelijk. Het is van niet gering belang dat de pers nu eens vertrouwen toone en in de Regeering èn ook in de meerderheid. Men kan niet meenen dat het, steeds in het openbaar, aanbieden van ongevraagde adviezen een blijk van vertrouwen is. Men heeft nog geen betrouwbaar bericht over de samenstelling van het Ministerie of men is reeds gereed met een krijgsplan. Men weet reeds het „eerst noodige" aan te geven. Wat is het gevolg? Het eerste gevolg is verschil van meening. Eerst minnelijk: „loquebantur omnes", allen zeiden hun woord. Dan: „rumor in casa", rumoer in huis. Men roept: „ontijdig en onpraktisch" en doet geheel hetzelfde op nog ietwat gevaarlijker wijze na. Eindelijk komt er een nuchter, gezond, verstandig man met het sobere advies: het eene doen en het andere niet laten. — Dat iets dergelijks moest worden gezegd!

Ik ga op dit punt niet verder. Het heeft reeds zijn gevaar het aan te roeren, hoe voorzichtig de beroering ook zij. Maar het moet worden gezegd.

Ook om de volgende reden.

Het laat zich voorzien — de teekenen worden met den dag duidelijker — dat dit kabinet tegenover een zeer vaste, zeer werkzame en zeer aaneengesloten oppositie in de Tweede Kamer zal staan. Ik vrees dat, hoe goed de bedoelingen en hoe edel de voornemens onzer liberale vrienden ook mogen zijn, de Regeering toch alleen op zichzelve en op hare meerderheid zal moeten rekenen. Ik neem een geval als de Ongevallenwet. Het ging bij de groote amendementen eigenlijk om een meer of minder. De regeeringspartij was verdeeld. Door de hulp der rechterzijde bleef, ten minste in de Tweede Kamer, de meerderheid aan de Regeering.

Een herhaling van dit geval zal men in de nieuwe periode niet zien. De rechterzijde zal, op straffe van zonder eere den strijd te verliezen, trouw met de Regeering moeten medegaan.

Maar wanneer nu eens de bevriende pers andere wegen aanwees dan de Regeering meent te moeten gaan, wat dan? Dan ontstaat er bij de vrienden een zekere ontstemming. Van ontstemming wrevel. Van wrevel lichtgeraaktheid. En zoo voorts.

Er is nog iets. Ook de tegenpartij kent onze pers en haar adviezen. Komt er nu verschil tusschen die adviezen en de handelingen van het Kabinet, dan heeft de liberale minderheid gemakkelijk spel. Zij prikkelt naar alle kanten. Zij zal de wijsheid der pers prijzen, de onleerzaamheid van de Regeering laken. En zoo de Regeering de praeadviezen der pers tot haar adviezen maakt, dan heet het: slaafsche volgzaamheid.

De oude wijsheid is de beste: laat ieder schoenmaker blijven bij zijn leest.

Stoomdrukkerij „Het Centrum".

Tweede Reeks. No. 6. *7 SEPTEMBER 1901.*

Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.

CHRONICA
OVER
STAATKUNDE EN LETTEREN.

Prijs bij abonnement voor 10 nummers van 10—16 bladzijden *franco per post* *f* 1.50.
Uitgever: WED. J. R. VAN ROSSUM, Utrecht.

Het tijdschrift *Onze Eeuw* schijnt door een voorgevoel gewaarschuwd. Het moet hebben geraden, dat op het Congres te Nijmegen zijn naam niet met bewondering of blij gevoel zou worden genoemd. Gewaarschuwd, als het zich voelde, heeft het zich tot tegenweer uitgerust. Een *September*-nummer is verschenen dat opmerkelijk mag heeten. Zeer opmerkelijk zelfs. Namelijk: om één hoog voornaam opstel.

Prof. Mr. W. VAN DER VLUGT heeft, naar aanleiding der jongste verkiezingen, eenige bladzijden gewijd aan „de Stem des Volks en haar vertolker". Fraaie, van geest en vernuft sprankelende bladzijden. Vol wetenschap ook en van gezonde ziel- en zinkundige waarnemingen. Eerlijk en den lof verdienend, die voor deze eerlijkheid, voor deze ridderlijkheid mag worden gevraagd. Ongewoon in toon en vorm, boeiend en aangrijpend van inhoud. Alleen tegenover den vertolker te zeer bedacht op polemiek en te zeer belust op satyre om billijk te kunnen zijn.

De *Nederlander* heeft een kort en juist woord over dat opstel gegeven:

> Torenhoog boven het opstel uit de *Vragen des Tijds*, dat wij gisteren vermeldden, staat het artikel, dat prof. mr. VAN DER

VLUGT in het September-nummer van *Onze Eeuw* aan den uitslag der verkiezingen heeft gewijd.

Ook dit komt uit den linkschen hoek en is in menig opzicht critisch tegenover de rechterzijde. Maar de opvatting is ruim; de stof van het begin tot het eind belangrijk; de bewerking meesterlijk.

Hier geen drenzen om algemeen kiesrecht, onder het inconstitutioneel en demoraliscerend motief, dat anders de belangen der uitgeslotenen niet behartigd worden, — hier een bespreking van beginselen, soms vlijmend scherp, maar steeds tintelend van vernuft, en den tegenstander bij iedere zinsnede dwingend zich van eigen overtuiging grondig rekenschap te geven.

Het artikel valt niet te excerpeeren. Wij vermelden slechts, dat de schrijver, als resultaat van zijn beschouwing, het pleit voert voor een ander dilemma bij de stembus dan wat tot dusver en ook dezen zomer gold.

Niet voor een dilemma van belangen, zooals sommigen willen. Integendeel, een partijgroepeering naar beginselen keurt hij goed. Maar de scheidingslijn der beginselen moet anders gekozen.

In plaats van het dilemma: „openbaring of rede", dat hij als onhoudbaar hekelt, stelt de schrijver voor dit dilemma: „Is het recht meester over 's menschen wil, of is 's menschen wil meester over het recht?"

Wie het eerste zegt, moet dan rechts, wie het laatste volhoudt, links staan.

De schrijver meent, dat wat R. K. en antirev. verbindt, *alleen* is de éénstemmige partijkeus voor het eerste. En hij doet uitkomen, dat bij zulk een dilemma ook hij-zelf zich *rechts* zou scharen.

Ons dunkt, dit moest de geleerde schrijver dan nu maar vast doen. Als het éénige, waarin de groepen der nieuwe meerderheid waarlijk samengaan en waarin zij dus inderdaad de meerderheid hebben, zijns inziens een goed beginsel is, dan moet hij een vriend zijn van het bondgenootschap, ook al is hij wellicht geen vriend van elk der partijen afzonderlijk.

De kleine ironie aan het slot is niet alleen geoorloofd, maar rechtvaardig. Zij bevat de hoffelijkste, fijnste en scherpste critiek. Voor wie zien wil, is het immers zonneklaar, dat het nieuwe dilemma als een druppel water op het oude gelijkt

De vraag is eenvoudig deze: waarom, waardoor, hoe is het recht meester over 's menschen wil? Door de uitspraak

der rede. Maar van welke rede? Van de rede, die het „onontbeerlijk gereedschap" is om tot kennis te komen? Maar dit „gereedschap" kan niet staan boven den meester, die het bezigt en die meester is de willende mensch. Of is hier de rede het „hoogste richtsnoer" en, behalve een zeer onbepaald gevoel, het éenige? Maar hoe kan dan de rede ten opzichte *van het éene recht* èn gereedschap èn richtsnoer zijn? Behoeft zij zelve geen richtsnoer? Juist dáar ligt het vraagstuk, zal de Calvinist u antwoorden: de rede behoeft een richtsnoer en dat richtsnoer is de Openbaring in de Schrift. Juist, zal de Katholiek zeggen, de rede behoeft een richtsnoer en dat vindt zij in het bestaan van God en Zijn wet, dat zij, als heerlijkst gereedschap der menschenziel, in de ziel en in geheel de natuur, geheel de wereld, die haar omgeeft heeft gevonden. Maar, zal hij er bijvoegen, daar de rede door de zonde is verzwakt, daar het gereedschap niet in volmaakten staat verkeert, daar ook de meester, die het bezigt, het recht gebruik niet altijd volgt, daarom is nog een ander richtsnoer feitelijk onontbeerlijk: de bovennatuurlijke openbaring van den éénen God, den God van Natuur en Genade.

In een ten jare 1891 verschenen vlugschrift: „Rechter- of Linkerzijde?" heeft Mr. L. W. C. VAN DEN BERG dit punt zeer scherpzinnig uiteengezet. Ik laat hier den aanhef — bl. 31 en 32 — van zijne uiteenzetting volgen:

> Maar, werpt men mij tegen, al willen wij met dergelijke theoriën niets te maken hebben, en al blijven wij aan de oude wereldbeschouwing vasthouden, daarom behoeven wij nog de Anti-Revolutionaire rechtsleer niet aan te nemen, en de rechtsbegrippen te beschouwen als geworteld in eenigen positieven godsdienst, speciaal niet in de openbaring van den wil van het Opperwezen, welke de Anti-Revolutionairen in hunne Heilige Schrift meenen te zien. Ik heb met dit antwoord vrede, mits men mij dan maar een anderen grondslag weet aan te geven dan een positieven godsdienst, om de tegenwoordige principieele rechtsbegrippen aan vast te knoopen. Zeker kan men staande houden, dat het

begrip „godsdienst," onafhankelijk van één der vele vroegere en latere concrete godsdienstvormen, eene realiteit is. Ik geef gaarne toe, dat dit begrip een onmisbaar element is bij de beoefening der vergelijkende godsdienst-wetenschap en gevoel daar persoonlijk zelfs veel voor; maar ik zie niet in, hoe men uit dit begrip, los van eenige openbaring, (1) iets kan afleiden tot rechtvaardiging b. v. van den eigendom, de straf of de familie. Uit een godsdienst boven geloofsverdeeldheid verheven, uit het godsdienstige gevoel, d. w z. het bewustzijn van afhankelijkheid van eene intelligente Hoogere Macht, valt voor de principieele rechtsbegrippen niets anders af te leiden dan een groot vraagteeken. Geen beschaafd volk heeft tot dusverre dan ook zijn rechtsgebouw op een anderen bodem dan dien van zijn positief geloof kunnen optrekken, en waar men in onzen tijd pogingen in dien geest waagt, hebben wij gezien, wat voor soort gebouw men ziet verrijzen. Recht zonder eene hoogere wijding is eene weegschaal, die in de lucht hangt, en „daarvoor alleen de knie te buigen" (2) is het aanbidden van het geschapene in stede van den Schepper. Waar men aldus toch met een positief geloof moet eindigen om het recht te construeeren, zoo heeft in Europa zeker het Cristendom de voorkeur, al ware het slechts omdat het de traditie vertegenwoordigt, en omdat het door zijn universeel karakter alleen reeds ver boven alle andere godsdienstvormen uitsteekt.

In haar geheel onderschrijf ik deze woorden niet. De gedachtengang, hier gevolgd, is niet de katholieke. Men kan dit den heer VAN DEN BERGH niet euvel duiden, dat hij éenzijdig het licht heeft laten vallen op den *feitelijken* toestand en de juiste beginselen, zooals de katholieke leer, die teruggeeft, niet heeft gekend. Maar Prof. Mr. VAN DER VLUGT, die zich op de katholieke leer beroept om de onhoudbaarheid van het dilemma te toonen, had bij het Vaticaansch Koncilie te leer kunnen gaan om de juiste verhouding van Rede en Openbaring te kennen. In

---

(1) De kwestie of die openbaring eene letterlijke is, blijft ook hier weder in haar geheel, en is voor dit onderwerp volkomen onverschillig.

(2) Woorden van MR. J. A. LEVY in het Weekblad van het Recht van 16 Januari 1889 no. 5654 p. 4.

het tweede hoofdstuk van de *Constitutio dogmatica de fide* wordt over de openbaring en de rede gesproken en de grenslijn scherp getrokken. Scherp getrokken tusschen de ideele, volstrekte noodzakelijkheid der openbaring en hare feitelijke onontbeerlijkheid. Pater CATHREIN zegt niets anders dan het Koncilie van het Vatikaan te hooren geeft. Het dilemma bedoelt niet in absoluten zin de rede te stellen tegenover de openbaring. De gezonde rede en de openbaring kunnen niet met elkander in tegenspraak komen. Wat het dilemma zegt is dit: de rede alleen als éenig en hoogste richtsnoer voor het recht òf de Rede door de openbaring voor dwaling behoed en in weten verrijkt.

De Leidsche Hoogleeraar mag het mij niet ten kwade duiden, dat ik zijn meesleepend betoog met een hard stuk theologie tracht te stuiten. Het is toch waarheid wat PROUDHON zeide: „au fond de toutes choses on trouve toujours la théologie".

En dat woord verklaart tevens waarom de „kleine luijden" op Zondag opgaan zelfs tot een modernen dominé, wat zonderling levensbrood deze voorganger ook voor hen moge breken.

*** Sociaal-democratische Candidaten.

Bij eene der laatste herstemmingen hebben — naar openlijk is verklaard — niet weinige katholieke kiezers hun stem gegeven aan den sociaal-democratischen candidaat tegenover zijn liberalen tegenstander.

Indien men eenvoudig met het feit te doen had, dan kon men het eenmaal onherroepelijke om des lieven vredes wil laten rusten. De zaak ligt echter eenigsints anders. De daad is wel niet met ronde woorden reeds vooraf aangeraden, maar hare mogelijkheid is besproken op eene wijze, die reeds een rechtvaardiging deed voorzien. Toen dan ook de mogelijkheid feit was geworden werd het geschiedde niet alleen met redenen toegelicht, niet alleen verontschuldigd, maar als een soort van gezonde en rechtmatige taktiek aanbevolen.

De krachtigste aanbeveling stak wel in deze overweging: de liberalen hebben een les noodig. Waar zij staan voor de keuze tusschen een christelijken en een sociaal-democratischen candidaat daar geven zij zonder blikken of blozen hun stem aan den sociaal-democraat. In een gelijk geval doen nu eens de christelijke kiezers desgelijks.

Als middel van verweer tegenover een critiek van liberale zijde is het gezegde niet zonder waarde. Het is het oude antwoord: *habes quod tibi imputes*: gij krijgt uw streken thuis, vriend REIJNAARD! Maar daarmede is de zaak niet goed gemaakt, ook niet als tactische maatregel. Immers die tactiek kan in gewone omstandigheden eerst na een tijdperk van vier jaren eenig gevolg hebben. Is die berekening niet een weinig vermetel? Hebben de liberalen niet reeds nu de fraaiste redenen gereed om hun houding te verklaren? Indien zij den sociaal-democraat steunen dan geschiedt het immers alleen om te komen tot Grondwetsherziening of om te weren de conservatieve reactie, die loodzwaar op ons arme Nederland zal drukken? Meent men dat men over vier jaren nog niet fraaiere reden vinden zal? Onze liberale partij telt, even als onze oude Kamers van Rhetorica, zeer geschikte vinders.

In de besproken tactiek vermag ik weinig anders te zien dan een wraakneming, die zich op ons-zelven nog het geduchtst wreken kan. Maar dit ter zijde. Een beginsel beheerscht voor mij alles. Het pauselijk woord: „nulla conjunctio" is ook hier beslissend. Waarom? Hier is openhartigheid strenge plicht.

Alle uiterste partijen hebben een bedwelmende en onweerstaanbare aantrekkelijkheid. Hoe verder zij gaan, hoe verder zij medeslepen en hoe grooter haar sleepkracht wordt. Het absolute, het onvoorwaardelijk stellige, het: „Gij zult zijn als Goden", is voor den mensch de verleiding, die de rede en het geweten, die de vrijheid doodt.

Nu is de sociaal-democratie niets wanneer zij niet is de partij van het absolute. Zegt men: de partij van de absolute belofte, ik neem de wijziging aan. Maar zij wijzigt niets aan de zaak. Geen enkele partij durft het absolute geluk beloven. Ook de liberale partij, al meent zij alles voor den mensch te vermogen door den mensch, belooft geen Paradijs. Alleen de

sociaal-democratische. Vandaar haar Evangelie der ontevredenheid, vandaar haar: alles of niets.

Tegenover deze absolute belofte van volkomen aardsch geluk staat het Christendom met zijn verheven leer van: Zonde, ellende, dood. De christen prediker kan op deze arme wereld voorspellen een zegepraal der gerechtigheid, die zegepraal is nooit volkomen. Steeds moet hij de strenge herinnering her halen: „de armen hebt gij altijd bij U"; wegcijferen kan hij nooit deze drie: zonde, ellende, dood.

Maar nu heeft in deze arme wereld het zinnelijk geluk een groote aantrekkelijkheid, vooral voor hen bij wie de zinnelijke nood het grootste deel van het zinnelijk leven is. Het Christendom heeft tegen de sociaal-democratie een harden strijd te strijden, daar deze zijn volste en volstrektste tegenstelling is. Het kan en mag op straffe van logen dat zinnelijk geluk niet beloven, onvoorwaardelijk en onvermengd. Het moet met brekend harte zien dat de scharen zich laten verleiden door dien geluksdroom, zoo verbijsterend en zoo ledig toch.

En nu zou men om redenen van tactiek de christenen aansporen met den sociaal-democraat het krijgspad op te gaan? Het is toch gewaagd spel. Men kan gemakkelijk zeggen: ons volk is te zeer gehecht aan het grondwettig koningschap, aan het vaderland, aan zijn Stamhuis van Oranje, om ooit een verbond te sluiten met de sociaal-democratie, al stemt men hier of daar toevalligerwijze op een sociaal-democraat. Is men daarvan zóo zeker? Zijn er geen voorbeelden van... iets anders? Hebben onze Nederlandsche Daensisten niet reeds de leus van het volstrekte algemeene stemrecht overgenomen om te komen tot sociale hervormingen? Is men zeker dat alleen brave, bedaarde, deftige burgers den sociaal democraat hebben gestemd, geen anderen, geen meerderen uit onzen kring?

Ik word allerminst bezield door socialistenvrees, maar juist daarom wil ik open, harden strijd. „Nulla conjunctio". Iedere toenadering onzerzijds is een naderen tot den afgrond.

*** „Kraakporselein."

Onder bovenstaanden geestigen titel bracht *Het Vaderland* een allerliefst stukje over het jongste nummer der *Chronica*. Het gaat een weinigje ver in de caricatuur, maar het is toch lief.

Vooral als men met de omstandigheden rekent. *Het Vaderland* is teleurgesteld omdat ik geen „feestgejuich" heb aangeheven, geen „bazuingeschal" heb doen hooren. Ik wensch mij zelven geluk met de bereidde teleurstelling. *Het Vaderland* is ontstemd, omdat ik mij van lyrische lofredenen op de nieuw opgetreden Ministers onthoud. Het verheugt mij genoeg vertrouwen te hebben om te kunnen wachten op daden, die de beste lofredenen zullen zijn. *Het Vaderland* is boos omdat ik een paar eenvoudige levensregelen aan de Katholieke pers heb voorgehouden. Dankbaarheid verplicht mij te zeggen dat ik de beoefening dezer regelen dikwijls bij *Het Vaderland* heb bewonderd.

Het *Vaderland* verwijt mij dat ik bij de minderheid, „min edele bedoelingen" onderstel. Dat is onjuist. Ik heb eenvoudig gewezen op een onbetwistbaar feit. Wel heb ik gewaarschuwd tegen sommige looze streekjes van de liberale pers. Het geheele stukje „Kraakporselein" is zulk een loos streekje.

Overigens heeft de ontvangst van mijn jongste *Chronica* mij herinnerd aan het woord van THEMISTOCLES TOT EURYBIADES: „Sla, maar luister". Men heeft geducht op mij los geslagen; ik kan er tegen. Men heeft geluisterd; daarop komt het aan.

*** De Katholieke Kamerclub.

Het valt niet meer te ontkennen: de teekenen zijn daar. De sociaal-democratie doet in ons goede Nederland opgeld. Uit *de Gids* van September kan men vernemen dat er sints de dagen van DA COSTA geen politiek lied in Nederland is gehoord, kan men de voorspelling vernemen dat de heer ADAMA VAN SCHELTEMA aan de sociaal-democratie nog wel eens de hooge kracht der poëzie zal gaan leenen. De liberale pers heeft voor sociaal-democratische vertegenwoordigers en woordvoerders heel wat meer kolommen en regels over dan voor christelijke, en zelfs een Katholiek schoolblad acht zich ten plicht aan

zijn lezers niet te onthouden de wonderbare loopbaan van den nieuwen afgevaardigde voor Hoogezand. Terwijl niemand het noodig acht te wijzen op de zonderlinge staatsrechtelijke opvatting, die hem tot zijn verzoek aan den Delftschen gemeenteraad heeft geleid.

Der wonderen echter is geen einde.

Voor eenigen tijd kon men in twee hoogst invloedrijke en gezachhebbende organen der katholieke pers een berichtje lezen overgenomen uit het socialistische *Volk*. Het berichtje luidde woordelijk:

> Steun van de Kamerfraktie. Er bestaan plannen tot het oprichten eener vereeniging, die geregeld materiaal verzamelt voor de Kamerfraktie. De bedoeling is een groot aantal medewerkers te krijgen, die elks ééns in de veertien dagen één avond komen werken; het werk zal dan door een kleinere groep van sekretarissen worden voorbereid en verdeeld. In overleg met VAN KOL is het plan reeds tot een begin van uitvoering gekomen; meer medewerkers worden echter dringend gewenscht. Adres: G. MANNOURY, 2e. Helmersstraat 68. Heeft iemand ook een of meer jaargangen van de *Handelingen der St. Gen.* (liefst van vóór 1888) voor de vereeniging te missen?

Beide organen, die dit berichtje mededeelden, laten het vergezeld gaan van eenige aanteekeningen. In het jongere orgaan zijn zij kort, bondig, recht op het doel af. Neen, dit laatste is niet geheel juist. Een kleine omweg is noodig. Maar de paden van geleidelijkheid sluiten geen omwegje uit. Zij sluiten de omwegjes in.

Ziehier de aanteekening:

> Voorzeker geen slecht plan.
>
> En daarbij moet worden erkend, dat ook tot dusver de leden der sociaal-democratische Kamer-fractie grooten steun ontvingen van hunne partijgenooten in den lande.
>
> Tijdens de verkiezingen bleek telkens, dat men met „verzameld materiaal" te doen had.
>
> Handig waren allerlei feiten en cijfers bijeengegaard en zoodanig gegroepeerd, dat altijd het licht viel op de socialisten, en de schaduw op hun tegenstanders.
>
> Of deze tactiek in elk opzicht *fair* mag genoemd worden, blijve hier in 't midden.

Maar *dit* dient gezegd, dat tusschen de socialistische Kamerleden en hun volgelingen buiten het Parlement, zeer nauwe banden bleken te bestaan, en dat zij daaraan een groot deel van hun succes te danken hadden.

Juist die innige samenwerking, dat voortdurend met elkander voeling-houden van kiezers en gekozenen, die absentie van alle voorname of *would-be* voorname afzondering gaf aan de partij een élan, welke haar onverwachte overwinnigen deed behalen.

En thans zal men 't nog verder drijven.

Zou hieruit ook iets voor andere partijen te leeren zijn?

Het oudere orgaan wijdt aan het bericht een geheele beschouwing. Het leidt die in door eenige zwaarwichtige woorden over het „Leeren ... ook van den vijand." De inleiding is te fraai om ze niet op te nemen:

Reeds de oude Romeinen bezaten een spreekwoord, hetwelk te kennen gaf, dat het nuttig en verstandig moet geacht worden te leeren, ook van zijn vijanden.

Indien dit waar is op eenig gebied, dan zeker op dat van politieke organisatie.

Een andere waarheid is dat, wanneêr men van een persoon of een groep van personen, een partij, iets leeren wil, men moet beginnen met zich-zelven in de positie van leerling tegenover zulk een persoon of partij te stellen.

Dit nu is niet altijd gemakkelijk of aangenaam; vooral niet, wanneer men onder menig opzicht voor zoodanigen persoon of zoodanige partij weinig achting of eerbied gevoelen kan en de overtuiging bezit, dat het doen en laten van dien persoon of die partij *in 't algemeen genomen* volstrekt niet navolgenswaardig mogen genoemd worden.

Toch kunnen, toch moeten wij, als wij verstandig willen handmeermalen dergelijke personen en partijen in alle nederigheid als onze leermeesters en leermeesteressen beschouwen op bepaalde punten.

Stelde de goddelijke Heiland zelf niet de slimheid van den oneerlijken rentmeester en de zorg, welke de kinderen der wereld aan hunne vermeende belangen wijden, ten voorbeeld aan zijne leerlingen?

In den zin, gelijk dáár werd bedoeld, mogen wij, Katholieken in Nederland, ons zeer zeker ten voorbeeld stellen de voortreffelijke organisatie en de niet minder prijzenswaardige werkzaam-

heid, waarvan de socialistische partij blijk heeft gegeven bij de jongste verkiezing, — een organisatie, welke zij nog immer tracht te volmaken, — een werkzaamheid, welke ook na de verkiezingen in geenen deele is verflauwd.

Geheel in overeenstemming met deze stichtelijke inleiding zijn de overwegingen aan het bericht toegevoegd:

Wáár is de katholieke kiesvereeniging, of bond van katholieke kiesvereenigingen, van welke tot dusver dergelijk plan is uitgegaan? — Misschien zal men ons opmerken, dat de hulp, welke voor de socialistische Kamerleden noodig of wenschelijk wordt geacht, door onze katholieke Kamerleden veilig kan ontbeerd worden: ja, dat de laatsten het verre van gunstig zouden opnemen, indien al te ijverige vrienden in hun districten hen met dergelijk „materiaal" kwamen lastig vallen. — Wij willen deze tegenwerping laten voor hetgeen zij is. Het is ons zelfs niet in de gedachte gekomen te verlangen, dat hetgeen van socialistische zijde geschiedt door de onzen geheel onveranderd, zonder rekening te houden met omstandigheden van persoonlijken en anderen aard, zal worden nagevolgd. De hoofdzaak (en deze alleen wordt door ons bedoeld) is dat er worde gearbeid; gearbeid niet alleen enkele weken vóór de verkiezingen, maar ook als men meent, dat verkiezingen nog in een zeer ver verschiet liggen; gearbeid in het stille studeervertrek zoowel als in de woelige vergaderzaal; gearbeid met het hoofd, gearbeid met het woord en met de pen . . . . Want, laten wij het ronduit erkennen, gearbeid wordt er in onze partij niet genoeg.

Waar zijn de geoefende *debo'ers* en redenaars, welke wij in verkiezingstijden kunnen uitzenden, om onze beginselen te verdedigen en den woordvoerders van andere partijen het hoofd te bieden? Ongetwijfeld, wij hebben zulke mannen, maar zij zijn in verhouding tot onze partijsterkte veel te weinig in getal, terwijl onder de betrekkelijk weinigen, welke alle gewenschte eigenschappen in zich vereenigen, de meesten bovendien allerlei redenen vinden, om zich van een persoonlijk optreden te onthouden.

Wij, Katholieken, konden, behoorden zelfs de best georganiseerde partij te wezen. Immers, in onze Kerk, in ons gemeenschappelijk godsdienstig geloof, in geheel onze katholieke wereldbeschouwing bezitten wij een band, hechter dan bij eenige partij hier te Lande of waar ter wereld ook bestaat; terwijl onze Kerk zelve ons het voorbeeld geeft van de meest grootsche en volmaakte organisatie, welke hier op aarde kan gedacht worden.

Zou onze politieke organisatie ook maar in de verte doen vermoeden, dat wij ons in zoodanigen, hoog bevoorrechten toestand mogen verheugen?

Nu rijzen van meet af eenige vragen.

Men kent de strijdwijze der socialisten. Is het nu voorzichtig hun „overtreffelijke organisatie", die de partij „nog immer tracht te volmaken"; hun „niet minder prijzenswaardige werkzaamheid"... „welke ook na de verkiezingen in geenen deele is verflauwd" zoo in de hoogte te steken. Ik meen waarlijk niet karig te zijn maar het geldt een tegenstander te waardeeren. Waar echter de sociaal-demokratische partij van alles wat over haar gezegd wordt zoo behendig partij weet te trekken, waar zij reeds met zooveel zelfverheffing verkondigt dat alles wat op sociaal gebied wordt beproefd en tot stand gebracht door haar in het leven is geroepen, daar is het op zijn zachtst gesproken, ongewenscht haar „prijzenswaardige werkzaamheid" nog eens te prijzen.

Wat nu betreft het verwijt over het te weinig arbeiden in den kring der Katholieke partij, het is in zeker opzicht een voldoening te zien dat het van deze zijde, en door het oudere orgaan wordt uitgesproken. Maar is de uitspraak niet een weinig te algemeen? Wordt zij niet op wat al te luiden toon gegeven? Het kan geen kwaad elkander van tijd tot tijd de ooren of zelfs den rug te wasschen en voor ons, Germanen, is nog altijd het beste middel om een twist te beslechten het eens duchtig samen vechten. Maar daarmede uit. En men moet een oploop vermijden. De oploopenden hitsen en bederven het eerlijke vechten.

Daarbij, GROEN VAN PRINSTERER heeft het eens, om den neus en het aangezicht onuitgesproken te laten, zoo aardig gezegd: met moet den gevel van zijn huis niet ontsieren. Genoeg.

Zeker zouden de Katholieken beter kunnen zijn georganiseerd. Is het echter oirbaar deze politieke organisatie tot iets gelijksoortigs te maken van de organisatie der Kerk? In zulk een voorbeeld ligt een gevaar.

Maar nu wat het bericht uit *Het Volk* betreft.

Reeds dadelijk rijst éene vraag: wat beteekent dit „materiaal verzamelen?"

Heeft men hier te doen met het bijeenbrengen van histo-

rische en statistische gegevens betrekking hebbende op zaken van wetgeving? Of met het nasnuffelen van hetgeen een Minister, een Kamerlid, een regeeringspersoon over het een of ander aangelegen punt heeft gezegd? Is het doel verdeeglijking en daardoor verkorting van het debat? Of een uitdijing van de beraadslagingen tot het onomvaambare?

Er is meer te vragen. Door de ondervinding kan men weten op welk materiaal door de socialisten voornamelijk wordt prijs gesteld. Op materiaal namelijk dat tot critiek op de Regeering, tot prediking van ontevredenheid stof geeft. Op materiaal zooals dat door de eigengerechtigde enquêtes van de Heeren Van Kol c. s. wordt bijeengebracht. Op eenzijdige getuigenissen die men niet onderzoeken kan en niet onderzoekt. Op klachten, waarbij het meer te doen is om de luidruchtige vermelding, dan om de ernstige verbetering. En zoo voorts.

Welk materiaal? Materiaal voor interpellatiën, materiaal voor motiën, materiaal voor obstructie. Materiaal voor verijdeling van allen parlementairen arbeid en vernietiging van alle parlementaire ernst.

Beter dan eenig ander weet ik dat de hierbedoelde Katholieke organen gruwen van zulk een verzamelen van materiaal en van zulk een gebruik. Maar weten deze organen wel wat reeds geschiedt? Weten zij, dat menig Katholiek afgevaardigde reeds meer dan genoeg van zulk materiaal als in de laatste plaats bedoeld wordt voorzien? Materiaal, dat hij niet kan schiften en dat hij steeds met groote voorzichtigheid schiften moest, als hij het zou willen bezigen?

Het gaat hier, in geen geval alleen om wetenschappelijk, om echt parlementair materiaal. Het gaat hier om andere dingen en deze zijn de voornaamste. Verdere uitweiding is overbodig. En het zou overbodig zijn te wijzen op de moeilijkheden eener goede uitvoering.

Wat mogelijk is, is het stichten eener inrichting als die de anti-revolutionaire partij bezit. Daartoe echter zijn eenige middelen noodig, over welke de Katholieke Kamer-club buiten hare schuld niet beschikt.

Het oudere der hier bedoelde organen voegt aan dit alles nog eenige beschouwingen toe over geschikte candidaten naar wetgevende vergaderingen en zoo meer. Het zegt nog al iets

onaangenaams; maar bitter is gezond. Het bittere heeft echter een bijsmaak, die het gezonde zou kunnen bederven. Ook zouden al deze minder oirbare bespiegelingen kunnen leiden tot de „teedere quaestie": hoe men tot zulke candidaten is gekomen en wie het voorbeeld gaf.

Dit zelfde oudere orgaan komt ten slotte nog tot iets anders. Het schrijft namelijk aldus:

> Nog op één bijzonder punt kunnen onze felste en meest principiëele vijanden, de socialisten, ons tot voorbeeld dienen; het is in hun houding ten opzichte van hun pers.
>
> Wij laten voor het oogenblik hetgeen men met meer of met minder recht de dubbeltjes-quaestie zou kunnen noemen, m. a. w. het abonneeren en adverteeren, geheel ter zijde. Doch hoeveel zou ook onder ander opzicht over de houding van vele, zeer vele Katholieken — en goede Katholieken — ten opzichte hunner eigen pers te zeggen zijn!
>
> Laten wij alleen opmerken, dat, volgens het zeer juiste woord van een redenaar op een der Katholieken-dagen in Duitschland, de steun aan de pers niet alleen behoorde te bestaan in het nemen van abonnementen en het plaatsen van advertentiën, doch ook in het *inseriren*, d. w. z. het inzenden van belangrijke mededeelingen en berichten, het zorgen, dat de eigene pers (vooral indien die niet over zooveel stoffelijke middelen te beschikken heeft als die van andere partijen) juist en tijdig worde ingelicht omtrent het wetenswaardige, dat in zijn omgeving voorvalt, inzonderheid wanneer dit van verre of nabij met partijbelangen in verband staat. Ook onder dit opzicht kunnen veel Katholieken bij de socialisten een hoogst nuttige les nemen.

Tegen de vermaning op dit bijzondere punt heb ik eenig bezwaar. Met name waar deze vermaning ook tot de Katholieke Kamerleden zou zijn gericht. Ik zal niet twisten over den zin van het woord *inseriren*. Maar wat ik diep en zeer diep zou betreuren ware een verbinding tusschen pers en Kamerleden als hier wordt bedoeld. Het is een „teedere quaestie". Wanneer men echter een weinig nadenkt over hetgeen men al „van verre of nabij met partijbelangen in verband" kan brengen, dan zal men zien dat hier een raad gegeven wordt, die bij de betrokken partijen een te groote mate van oordeel des onderscheids onderstelt. De ondervinding leert het.

Om tot den grond der zaak te komen.

De zaak, die hier alles beheerscht is de verhouding tusschen de pers en de volksvertegenwoordiging. Met name voor zoover zij behooren tot de katholieke partij. Men kan niet ontkennen, dat in de beide bedoelde organen van vriendelijkheid jegens de katholieke Kamerclub geen sprake is. Het jongere orgaan spreekt van „voorname of *would-be* voorname afzondering" het oudere schijnt aan de negen nieuwe Kamerleden te zeggen: Studeeren, broekjes, studeeren! Onder die negen telt men toch een meerderheid, bij wie men wel eenig vermoeden en goed vermoeden van studie en ervaring koesteren mag. De oorzaak van deze booze luim der pers is, gelukkig, geen geheim.

Men wordt altijd min of meer aangedaan door den dampkring van zijn tijd. De dampkring van onzen tijd is een demokratische. In dien dampkring ligt een booze neiging, de neiging om de verhoudingen te verwarren of de grenzen tusschen deze verhoudingen te verflauwen.

De pers is een weinig boos geluimd omdat zij niet in al het weven, streven en leven eener Kamerclub is ingewijd. Zij zou daarvan wel iets meer willen weten of vernemen, zij meende ook daar wel wat goeds te kunnen doen, wat nuttigs te kunnen verrichten. De Kamerclub, van hare zijde, kan evenmin in eene feeststemming verkeeren. Zij zou wat willen worden ontzien, met wat ontzach bejegend. Met name deze of gene harer leden. Uit dit alles ontstaat misverstand.

Nu is de ware verhouding deze.

De pers en de Kamerclub — als verzamelnaam voor hare leden — zijn beide eigensoortige machten. Gelijksoortig, goed; eigensoortig, tòch. Beiden, al volgen zij hetzelfde vaandel, zijn toch in haar werking, in haar machtsuitoefening onafhankelijk. De taak van de eene is helpen, de taak van de andere is doen. De volksvertegenwoordiging vertegenwoordigt het geheele Nederlandsche volk bij en over de Regeering; de pers licht het volk voor, waar het de belangen, die op het spel staan, waar het, in verband daarmede, de keuze der volksvertegenwoordiging betreft. Het geeft de mogelijke oplossing dier belangen aan, het onderzoekt die oplossing, het verklaart die. Haar gebied en haar arbeidsveld is de openbare meening. Van een rechtstreeksch opereeren in regeeringskringen is voor de pers geen spraak.

Men moet de verhoudingen zuiver houden, geen verwarringen in de hand werken. Er is verschil en .... men erkenne het.

Slechts op één punt wil ik wijzen.

Een volksvertegenwoordiger geeft zich geheel, want hij geeft zijn vollen naam. Hij is voor alles een publiek persoon. Voor de critiek is hij, naar de nieuwere zedeleer der pers, vogelvrij. Men kan hem treffen en treft hem. De pers daarentegen troont in de majestueuze veiligheid harer ongenoemdheid, harer nameloosheid. Men zou de pers willen treffen:

„Maar men treft niet, daar was niemand",

mocht men den leekedichter nazeggen.

Men moet den grootsten eerbied hebben voor den arbeid der pers en het zoû meer dan ondankbaarheid zijn dien eerbied te weigeren. Maar ook de pers heeft den plicht de rechten van anderen te eerbiedigen. Zij moet de onafhankelijkheid der Volksvertegenwoordiging hoog houden en die niet in de schaduw willen stellen. Waar het de Kamerclub betreft heeft zij niet te leiden, maar te helpen. Haar souvereiniteit oefent zij uit in haar oordeel.

Stoomdrukkerij „Het Centrum".

Tweede Reeks. No. 7. *28 SEPTEMBER 1901.*

Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.

CHRONICA
OVER
STAATKUNDE EN LETTEREN.

Prijs bij abonnement voor 10 nummers van 10—16 bladzijden *franco per post* *f* 1.50.
Uitgever: WED. J. R. VAN ROSSUM, Utrecht.

De rede, waarmede de Koningin op 17 Sept. jl. de zitting der Staten-Generaal heeft geopend, volgt hier in haar geheel:

Mijne Heeren!

Het is Mij aangenaam, voor de opening van de nieuwe zitting der Staten-Generaal in Uw midden te verschijnen, en ik acht mij gelukkig dit thans te mogen doen, vergezeld van Mijn Doorluchtigen Gemaal.

De betrekkingen met de buitenlandsche mogendheden bleven van zeer vriendschappelijken aard. Door den Nederlandschen minister-resident te Peking is, gezamenlijk met de vertegenwoordigers van andere belanghebbende mogendheden, een overeenkomst met China gesloten, waarbij dat Rijk zich verbindt tot schadevergoeding wegens de vernieling der legatiën.

Het personeel van zee- en landmacht, en van de overige takken van 's Rijks dienst, gaf Mij, zoo hier als in de overzeesche gewesten, door de loffelijke volvoering van zijn taak, reden tot tevredenheid.

De algemeene volkstoestand stemt in velerlei opzicht tot dank. Intusschen mag niet worden voorbijgezien, dat, zoo op geestelijk als stoffelijk gebied, een wijziging van toestanden is ingetreden, die meer dan tot dusver de overheid tot het geven van leiding

en het verleenen van steun noodzaakt. Hierbij behoort zij voort te bouwen op de Christelijke grondslagen van ons volksleven.

De bestaande Zondagswet eischt herziening. Het zedelijk karakter van het openbare volksleven zal op meer afdoende wijze door de wet beschermd moeten worden. Zonder de persoonlijke vrijheid te na te komen, zal op openbaar terrein de speel- en drankzucht krachtiger moeten worden beteugeld. Voor de vrijmaking van het onderwijs, in zijn onderscheidene vertakkingen, zal op den ingeslagen weg worden voortgeschreden.

Niet minder blijft de stoffelijke zijde van het sociale vraagstuk Mijne aandacht trekken. U zal een ontwerp worden aangeboden om aan den landbouw een rechtstreeksche vertegenwoordiging te geven. Door haar voorgelicht, zal de Regeering beter zijn belangen kunnen behartigen.

De vervalsching der voedingsmiddelen en de oneerlijke mededinging behooren te worden bestreden. Voor de ontwikkeling van de practische volksopleiding, ook door regeling van het leerlingstelsel, zal Uwe medewerking worden ingeroepen. Het octrooirecht voor uitvindingen behoort op nieuwe grondslagen hersteld te worden. Het consulaatwezen wensch Ik in toenemende mate aan de belangen van landbouw, nijverheid en handel dienstbaar te maken. Het arbeiderscontract vereischt nadere regeling.

De verplichte verzekering door de ongevallenwet voorgeschreven zal onverwijld worden uitgevoerd, zoodra de regeling van het beroep zal zijn tot stand gekomen. Ook tot de zeevisscherij en den landbouw zal deze verzekering zijn uit te breiden. Daarnaast wordt de verplichte verzekering tegen de gevolgen van ziekte, invaliditeit en ouderdom voorbereid.

Overmits de toestand van 's Rijks schatkist niet voldoende is, om deze geestelijke en stoffelijke sociale hervormingen tot stand te brengen, wordt versterking van 's Rijks inkomsten vereischt, waarvoor allereerst herziening van het tarief van invoerrechten in aanmerking komt. Bij deze herziening zal tevens naar bevordering van den nationalen arbeid te streven zijn. Indien de minvermogende door deze herziening mocht gedrukt worden zal hiermede rekening worden gehouden bij de bepaling van zijn bijdrage in de verplichte verzekering.

Ter voldoening aan de desbetreffende bepaling der Grondwet zal een regeling van de administratieve rechtspraak worden voorbereid.

De onlangs vastgestelde wetten tot regeling der levende strijdkrachten zullen ook door krachtige bevordering van de voor-

oefening, zonder vertraging worden uitgevoerd. De regeling van den landstorm kan eerst daarna volgen. De ontwerpen voor de militaire pensioenregeling en de militaire rechtspraak wachten op afdoening. De invoering van snelvuurgeschut, die niet kan uitblijven, zal aanzienlijke geldelijke offers vergen. In de richting van de bevordering van godsdienstzin en zedelijkheid, op de schepen van oorlog en in de kazernen en kampementen zal worden voortgegaan.

Als Christelijke Mogendheid is Nederland verplicht in den Indischen Archipel de rechtspositie der inlandsche Christenen beter te regelen, aan de Christelijke zending op vaster voet steun te verleenen, en geheel het regeeringsbeleid te doordringen van het besef, dat Nederland tegenover de bevolking dezer gewesten een zedelijke roeping heeft te vervullen.

In verband hiermede trekt de mindere welvaart der inlandsche bevolking op Java Mijn bijzondere aandacht. Ik wensch naar de oorzaken hiervan een onderzoek in te stellen. Aan de bepalingen ter bescherming van de onder contract werkende koelies zal gestrengelijk de hand worden gehouden. Naar decentralisatie van bestuur zal gestreefd moeten worden.

De toestand op het noordelijk gedeelte van Sumatra zal, naar Ik vertrouw, bij handhaving van het thans gevolgde stelsel eerlang tot algeheele pacificatie leiden.

Op de ontwikkeling van de koloniën Suriname en Curaçao blijft Mijn aandacht gevestigd.

Van Uwe bereidwilligheid, Mijne Heeren. om Mij, bij datgene, wat tot heil van land en volk kan strekken, Uwe medewerking te verleenen, houd Ik Mij overtuigd.

Moge bij de gewichtige taak, wier volbrenging U wacht, God Almachtig U leiden, en doe Hij op land en Volk Zijnen zegen rusten.

Ik verklaar de gewone zitting der Staten-Generaal te zijn geopend.

Deze troonrede heeft over het algemeen genomen een zeer opmerkelijke ontvangst gevonden. Door de oppositie is zij met welwillendheid, zelfs met een zekere tevredenheid aanhoord. De vrienden der Regeering hebben haar met dankbaarheid begroet en toegejuicht. Men zou kunnen zeggen, dat zij voor den eenen kant bracht wat men hoopte en voor den anderen kant niet wat men vreesde. Men kan geen reden vinden tot verbazing, geen reden tot bitse afkeuring, noch minder tot toorn of verontwaardiging.

Even weinig gaf zij aanleiding tot jubelpsalmen, wel tot een blijde uitspraak van goed vertrouwen.

Om het in het kort te zeggen: de Troonrede is zoo als men haar verwachten mocht en verwachten kon. Zij draagt een flink zakelijk karakter; een overheerschend persoonlijke toon is haar vreemd gebleven. Het „overmits" geeft nog geen bijzondere stijlkleur. De „christelijke grondslagen van ons volksleven" zijn niet ontkend. Veeleer zijn zij kloek in het licht gesteld, zonder dat blauwe waas van „boven geloofsverdeeldheid". In de aankondiging der verschillende wetsontwerpen is gang en volgorde. Zonder er aanspraak op te maken een nieuw tijdperk van troonredenstijl te openen heeft dit stuk toch zijn eigen toon. Het is de groote toon van den Roelant op den Stadhuistoren, die geen kerkklok is, maar in wiens brons toch het kruis staat geteekend.

„Het stuk is niet meegevallen", zegt de heer Tak, niet Van Poortvliet, maar van de *Kroniek*. Er is een „niet bijzonder oprechte rangschikking" in. Het bevat „suffe algemeenheden". Het komt uit een „muffe" lucht. „Ons Program" is frisscher.

Het zal nog wel „een groote veertien dagen" duren, voordat de troonredenen in den stijl van deze *Kroniek* en naar den geest van dezen Heer Tak zullen worden geschreven. Daarbij heeft een dergelijke veroordeeling te veel van den straatvegersbezem om er bij te kunnen stilstaan. Maar toch een woord over die onoprechtheid.

Die „niet bijzonder oprechte rangschikking" zou dan hierin bestaan, dat „eerst van wat sociale wetgeving gesproken wordt, dan van de verhooging der invoerrechten om die volksweldaden uit te betalen en daarna eerst van de opgeschroefde militaire uitgaven, waarvoor het geld eigenlijk zal dienen." En later wordt nog ons gemeld van „de haast, die er bij het koopen van snelvuurkanonnen is".

Deze geheele voorstelling is een model van zinsvervalsching.

Kortelijk aangeduid:

het „wat sociale wetgeving" wordt aangegeven in vijf welgevulde zinnen, die elkander in gezonde orde volgen. Eerst de algemeene: over de taak der Overheid en de door haar beleden beginselen.

Dàn over de wijzigingen in de bestaande wetgeving: de herziening der Zondagswet; de bescherming der openbare zedelijkheid; de bestrijding van speel- en drankzucht; de vrijmaking van het onderwijs.

Dàn de stoffelijke zijde, die in de sociale wetgeving toch wel iets pleegt te beteekenen: vertegenwoordiging van den landbouw.

Dàn vervalsching van voedingsmiddelen; oneerlijke mededinging; praktische volksopleiding; regeling van het leerlingstelsel; octrooi-recht; consulaat wezen; arbeids contract.

Dàn de invoering der ongevallenwet; hare uitbreiding tot zeevisscherij en landbouw en, als 't laatste, niet in uitvoering, maar als het hoogste in gewicht en in beteekenis: verplichte verzekering tegen de gevolgen van ziekte, invaliditeit en ouderdom.

Ziedaar nu „wat sociale wetgeving."

Ik weet waarlijk niet wat het machtigst sociale brein hier zou weten bij te voegen. Of het zou moeten zijn een dier hoogvliegende eischen, die als Icarus naar boven snellen:

„Alleen om aan het spieglend glas
Der zee een nieuwen naam te geven."

Na de opsomming der doeleinden het middel: tariefsherziening. Maar ook die herziening zal bezield zijn van een socialen zin. „Bevordering van den nationalen arbeid" blijft mede doel van dit streven en met den uit die herziening geboren toestand voor den minvermogenden zal onder een ander verband rekening worden gehouden.

Over deze laatste verklaring een tusschenzin.

Men heeft, ook van bevriende zijde, dezen zin afgekeurd. Onnoodig zou ik haar durven noemen, gevaarlijk

niet. Naar mijn bescheiding meening zegt hij zeer beslist, dat men aan een tariefsherziening op eerste levensbehoeften niet denkt. In den ingewikkelden gang en in de veelzijdige beweging onzer maatschappij is geene, ook de meest beslist anti-protectionistische tariefherziening mogelijk zonder meer en minder vermogenden meer of minder rechtstreeks te treffen. En nu schijnt het mij onbetwistbaar dat, waar onze tarieven berekend zijn op een verouderden, op een versleten toestand der wereldindustrie, en der Nederlandsche tevens, een herziening onvermijdelijk is, op straffe van steeds, waar het de vraag over de meest begunstigde natiën betreft, te worden afgewezen. Te worden afgewezen op een wijze, die niet zou strooken met de internationale humaniteit, maar wel, en te wèl, met het nationaal egoïsme onzer naburen.

Dat bij zulk een tariefsherziening ook minvermogenden niet geheel vrij kunnen uitgaan is mijns inziens onbetwistbaar. Al was het alleen omdat men den ouden maatstaf van „voorwerpen van weelde" niet overal meer kan aanleggen. De Regeering heeft de zaak onder de oogen gezien en wat zij meende te moeten verwachten duidelijk gezegd.

Hier sluit ik den tusschenzin.

Nu volgen in de Troonrede eenige mededeelingen over bijzondere punten van Staatsbeleid en wetgeving: de administratieve rechtspraak; de uitvoering der Legerwetten „ook door krachtige bevordering der vooroefening". „Militaire pensioenregeling en militaire rechtspraak"; de ontwerpen zijn in staat van wijzen en „wachten op afdoening." Zit in dit alles ook niet „wat sociale politiek?"

Eindelijk komt nu de groote verklaring: „De invoering van snelvuurgeschut, die niet kan uitblijven, zal aanzienlijke geldelijke offers vergen."

Voor den heer Tak van de *Kroniek* vormen deze woorden het middenpunt der Troonrede en als middenpunt trekken zij alles aan.

Is hierin niet een wèl beraamd, wèl overlegd en wèl gewild vervalschen van den zin?

De tariefsherziening wordt noodig geacht en uitdrukkelijk noodig geacht met betrekking tot „geestelijke en stoffelijke sociale hervormingen."

Neen, roept de *Kroniek*, het geld zal „eigenlijk" dienen voor „opgeschroefde militaire uitgaven."

Dit is eenvoudig — om geen „dikke" woorden te bezigen, kinderachtig.

Van de noodzakelijkheid van dit snelvuurgeschut is ook de jongste Regeering zich bewust geweest. Hierover bestaat geen twijfel. Dit Kabinet zegt in de Troonrede wat het te zeggen heeft, klaar en onbewimpeld: een leger zonder bewapening is niets.

Wat willen toch, om hun nu eindelijk eens op den man af de vraag te stellen, deze Staatslieden van de *Kroniek* en zij, die op dit stuk hun chroniesch opdoemende geest verwanten mogen heeten? Geen leger?.... Ik zou het hen wel eens willen hooren zeggen. Een volksleger?.... Maar ook een volksleger heeft wapenen noodig, wapenen van allerlei soort. Een leger van algemeen-kiesrecht-bezitters?.. Eilieve, waar is het leger in de Volksvertegenwoordiging het meest het alles beheerschend belang? Men kan twisten over Dreyfus en dien onnoembaren Esterhazy, over André en de Galiffet over Boisdeffre of Laborі, vraag één centime of één millioen voor het leger — niemand komt in verzet.

Wat willen nu de heeren?

Hebben zij ooit waarlijk over de legerkwestie nagedacht?

Weten zij wat sociale gevolgen, wat gevolgen voor den nationalen arbeid het hebben zou, als nu eens de jaarlijksche lichting op de helft, op drie vierden, op viervijfden zelfs werd teruggebracht? Algemeen stemrecht, roept men van den éénen kant; als sociaal redmiddel der dwaasheden dwaasheid. Algemeen stemrecht, ik ducht het niet, ik herhaal het: „The Church will know how to meet this new and strange aspect of the world", zeg ik met

mijn grooten meester. Ik roep het niet in als sociaal redmiddel; ik vorder het niet als eisch van gerechtigheid, ik zie zelfs in dat alles geen schemerend begin van heil, allerminst wat de legerkwestie betreft.

Maar een leger van vrijwilligers!

Goed, indien men slechts bedenkt dat een leger van vrijwilligers steeds op een huurleger uitkomt. Goed, indien men bereid is de kosten te wagen en te dragen. Goed, indien men onder ieder opzicht de gevolgen aandurft.

Laat ons blijven bij de werkelijkheid. De werkelijkheid is eenvoudig deze: onze stand in de Europeesche Statenwereld, onze aardrijkskundige ligging, onze handelsbetrekkingen, onze Koloniën, dat alles dwingt ons voor het leger zorg te dragen. Wij zijn geen militaire Staat, wij moeten alles, tot het geringste vermijden, wat ons daartoe maken kan. Maar willen wij zelfstandig blijven, dan moeten wij op onze eigen beenen kunnen staan. Het moet niet kunnen geschieden dat wegens onze gebrekkige organisatie of onze slechte bewapening de nabuur ons naar recht en rede kan zeggen: Uw zwakheid is voor mij een gevaar.

. . . . . .

. . . . . .

Inmiddels is het Adres van Antwoord door de Tweede Kamer behandeld. Een paar punten uit de beraadslaging verdienen te worden aangestipt.

Op de eerste plaats heeft de Kamer zich gehouden aan de goede gewoonte om niet tweemalen hetzelfde te doen. Over den zakelijken inhoud der Troonrede heeft zij den strijd tot de Algemeene Beschouwingen over de Staatsbegrooting verdaagd.

Natuurlijk — en dit is het tweede punt — hebben de sociaal-democraten zich om de gewoonte der Kamer niet bekommerd. Zij hebben daartoe het recht en zij hebben dat recht gebruikt. De Kamer heeft het ongestoord aangezien.

De heer Helsdingen voerde het woord over den algemeenen volkstoestand. Bij het hooren van zijn rede dacht ik steeds aan het hooggeroemde Bureau van Informatie der sociaal-democratische partij. Te meer omdat in de opsomming der feiten alle groepeering en alle verband ontbrak. Een oordeel over den volkstoestand vormt men zich op deze wijze niet.

De Minister van Binnenlandsche Zaken gaf op de lange verhandeling een niet te lang antwoord. Het was zaakrijk genoeg en gaf beter zaken en toonde gezonder feitenkennis. Maar, en dit is wel het derde punt dat onze aandacht trekt, het stelde de christelijke levensbeschouwing zonder het woord christelijk te noemen, duidelijk en kloek tegenover de heidensche der sociaal-democratie. Niet door de opmerking, juist als zij overigens mocht heeten, dat een oordeel over den volkstoestand niet is een oordeel, dat, als de afsluiting eener balans, loopt van jaar tot jaar, van September tot September. Ook niet, ten minste niet geheel en al, door de verklaring: „de uitdrukking „stemt tot dank" slaat niet op datgene, wat door vorige Kabinetten is gedaan, maar bedoelt dank aan Hem, in Wiens hand ons volk en vaderland is." Wel door de volgende, zeer eenvoudige, voor ieder bevattelijke, maar zoodiep ware woorden:

> Natuurlijk, of men tot dank is gestemd of niet, hangt af van de wijze van beschouwing die men heeft over onzen toestand als mensch en volk. Acht men te moeten optreden als mensch en volk met hooggestemde eischen, acht men allerlei rechten te kunnen doen gelden om in deze of geene goede positie geplaatst te worden, dan zal men nooit danken maar steeds klagen, want dan komt men altijd iets te kort.
>
> Is het daarentegen dat men uitgaat van de overweging dat wij noch als mensch nog als volk iets te eischen hebben, maar dat alles wat ons ten goede komt een goedheid is, ons door God, in Wiens hand ons leven is, geschonken, dan zal men danken ook voor het weinige dat men heeft. En wanneer dat weinige dan zoo breed is uitgemeten als op dit oogenblik in ons land, dan is de uitdrukking niet te sterk, om te zeggen, dat de algemeene toestand in velerlei opzicht tot dank stemt.

En wat antwoord heeft hierop de socialistische „debater van talent"? Het volgende:

> Eindelijk hebben wij van den Minister gehoord, dat het zit in het verschil van levensbeschouwing. De Minister zeide; wij hebben niets van ons zelven: wij moeten dus dankbaar zijn voor alles wat wij hebben, zelfs voor het weinige dat men heeft. Ik ben het met den Minister eens, dat men dan altijd stof tot dankbaarheid heeft. Als een koe de weide krijgt en zich daarop vet gegeten heeft, en de slachter komt, die haar slacht en ophangt, heeft zij, volgens de redeneering van den Minister, stof tot dankbaarheid. Maar als men mensch is, die door zijn arbeid de maatschappij schraagt en vooruitbrengt en belangrijke diensten bewijst, niet alleen aan eigen gezin en patroon, maar aan de geheele maatschappij, en men krijgt dan niet genoeg om een menschwaardig bestaan te voeren, dan meen ik dat men wel degelijk recht heeft meer te eischen. Dat recht laten wij arbeiders ons niet ontrooven, omdat ons een behoorlijk loon toekomt in ruil voor den arbeid dien wij leveren. Wij hebben gevoel van eigenwaarde als mensch genoeg om te eischen dat wij een menschwaardig bestaan kunnen hebben. En dien eisch zullen wij hier luide doen weerklinken, zonder ons door valsche tevredenheidspraatjes het zwijgen te laten opleggen.

Men moet hierop eens nalezen de parabel van den hebzuchtigen rijke in Lukas XII: „ik zal tot mijne ziel zeggen: Ziel, gij hebt vele goede dingen gereed voor vele jaren, rust, eet, drink, maak goede sier!" Dat is het „menschwaardig bestaan" van het socialisme, het hooge ideaal: als koeien zich vet te eten en niet te worden geslacht. Maar het woord staat: „Gij dwaas, in dezen nacht eischt men uw ziel van u op en wat gij bereid hebt, voor wien zal het zijn? Zoo gaat het hem, die voor zich schatten vergadert en niet bij God."

Ten vierden. De heer Van Kol heeft gemeend den Atjeh oorlog nog eens ter sprake te moeten brengen. Met den geheelen „Citatenschatz" der sociaal-democratische verzamelaars trad hij op. De Minister van Binnenlandsche Zaken gaf hem kort en afdoende antwoord. Alle vergelij-

king van Transvalers en Atjehers afgewezen. En de vraag is beslissend, de vraag: „of de heer VAN KOL, zoo hij eenmaal Minister van Koloniën werd, den moed zou hebben uit te voeren, wat hij thans beweert, dat gedaan moet worden?"

De heer VAN KOL volgt in zake den Atjeh-oorlog, de meest heillooze traditie, die in ons vaderland bestaat. Hij is in den akeligsten zin van het woord, want ook het gezondste woord kan een akeligen zin verkrijgen, een conservatief. Hij maakt — en als men van misdaad spreken wil, dan heeft men hier een misdaad — hij maakt van den Atjeh-oorlog een Nederlandsche partij zaak. Welnu: ik aarzel niet het te zeggen: de Atjeh-oorlog is volkomen gerechtvaardigd. Voor wie de stukken eerlijk gelezen heeft, bestaat er geen twijfel. Nederland moest den oorlog voeren om zijn Koloniën in den Indischen Archipel te behouden. Het verraad van Atjeh, dat met vreemde mogendheden ter onzer schade onderhandelde, dwong ons naar het zwaard te grijpen. Dáar ligt de kern van de zaak.

Fouten zijn begaan, maar aan deze fouten hebben alle partijen schuld. Het is en blijft echter om in den krachtigen toon van den heer VAN KOL te spreken, verkrachting der waarheid dat de oorlog tegen Atjeh een onrechtvaardige oorlog zou zijn.

Over de imperialistische politiek door onze Regeering in Indië gevoerd valt geen woord te verliezen. Met zulk een citaat uit VAN PESCHEL maakt de heer VAN KOL zich belachelijk. Men moet nooit zoo onbaatzuchtig zijn om zelf den eerbied voor zichzelven te verwerpen.

Het laatste, naar mijn meening, het gewichtigste punt, is dit: de Kamer heeft, zonder eenigen ophef daarvan te maken, haar zelfstandigheid tegenover de opdagende overheersching der sociaal-democratische partij uitgesproken. Zeer rustig en zeer kalm. Wat de heer MEES, eenvoudig en kort, zeide, zeiden zwijgend of sprekend alle partijen:

> Het is gebleken uit de rede, die wij zooeven hebben gehoord, dat de leden van de socialistische groep in ons midden gemeend hebben, zich reeds nu in algemeene beschouwingen te moeten begeven. Daarin ligt echter voor anderen geen aanleiding om van hun voornemen af te wijken en hen te volgen.
>
> Deed men dat, men zou één groep in de Kamer te zeer meesteres maken van het debat, aan één fractie een te grooten invloed op den gang der werkzaamheden geven.

Houdt men zich aan dat woord, dan komt er weder toon in de Kamer. Het is niet fraai anderen dood te zwijgen, maar men heeft het volle recht anderen zich te laten doodprat n. Bij dezen vorm van zelfmoord behoeft men niet tusschen beiden te komen.

*** Eén vergissing tegen drie onjuistheden.

Het woordje over „Sociaal-democratische candidaten" in het jongste nummer dezer *Chronica* heeft mij onder het opschrift: „Een paar Vergissingen" een scherpe terechtwijzing bezorgd. Ik neem haar nederig en dankbaar aan. Ik erken dat ik ééne vergissing heb begaan, waar ik schreef „nulla conjunctio", had ik moeten schrijven „nulla communio" en het ware ook voorzichtiger geweest de woorden „nullam esse communionem" niet op die wijze saâm te vatten. Men moet evenzeer den schijn vermijden aan het woord des Pausen iets te verscherpen als daaraan iets te verminderen.

Maar wat mij verder verweten wordt berust op onjuiste, gemakkelijk te vermijden opvattingen.

Het pauselijk woord is door mij niet als een „pauselijk voorschrift" tegen het gaan op sociaal-democratische candidaten voorgesteld. Ik heb gezegd: „Een beginsel beheerscht voor mij alles. Het pauselijk woord „nulla communio" is voor mij ook hier beslissend." Maar daarop volgde „Waarom?" En het antwoord op dit „waarom" is eenvoudig over het hoofd gezien.

Mij dunkt, men spreekt toch niet van een „voorschrift", wanneer men na van de verleidelijke aantrekkelijkheid der sociaal-democratie als theorie gewaagd te hebben, woordelijk het volgende zegt: „En nu zou men om redenen van tactiek de christenen aansporen met den sociaal-democraat het krijgspad op te gaan? Het is toch gewaagd spel, enz...." Ik moet mijnen berisper verzoeken bl. 71 en ook bl. 55 en 56 van deze Reeks nog eens te lezen.

Op de tweede plaats wordt het voorgesteld alsof ik een blaam wilde werpen op de Katholieke kiezers in het district Lochem en op de door hen gevolgde tactiek.

In den aanhef van mijn stukje, bl. 69, heb ik uitdrukkelijk gezegd, dat ik alleen hierom in verzet kwam, omdat de daad werd aanbevolen: „als een soort gezonde en rechtmatige taktiek."

De daad vind ik niet fraai, al kan ik mij haar wel verklaren.

Maar de tactiek vind ik vermetel spel en een spel, dat niets zal opleveren. Het Duitsche Centrum kan men gerust hier buiten laten; de zaken stonden daar geheel anders.

Maar ik heb toch het argument, dat voor de te Lochem gevolgde handelwijze scheen te pleiten, tot een „kinderachtig" argument gemaakt. Zoo heet het. Ik heb eenvoudig wat in de „Tubantiana" met plaats- en persoonsnamen werd aangegeven in 't algemeen voorgesteld. Ziedaar! De kern van het argument is door mij uitdrukkelijk bestreden: „Die tactiek kan in gewone omstandigheden eerst na een tijdperk van vier jaren eenig gevolg hebben. Is die berekening niet een weinig vermetel?"

Overigens laat ik de zaak voor het oogenblik rusten. Hun, die het gebeurde te Lochem als een fraaie tactiek beschouwen, raad ik kennis te nemen van het opstel in *Onze Eeuw* van den heer HOETINK en van den juichtoon door den heer TAK in de *Kroniek* over het nemen der veste Lochem geslaakt.

De eer der Katholieke pers is mij zeer dierbaar. Daarom zwijg ik over eenige booze ontboezemingen opgenomen in de Bloemlezing, genaamd: „Overzicht der Katholieke pers."

Stoomdrukkerij „HET CENTRUM".

Tweede Reeks. No. 8. *28 OCTOBER 1901.*

Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.

CHRONICA
OVER
STAATKUNDE EN LETTEREN.

Prijs bij abonnement voor 10 nummers van 10—16 bladzijden *franco per post* f 1.50.
Uitgever: WED. J. R. VAN ROSSUM, Utrecht.

*** Bekentenis.

Op de meest hoffelijke wijze is mij onder het oog gebracht, dat het gebruik der woorden: „nullam esse communionem" uit de Encykliek „Graves de re communi" in mijn vorig *Chronicon* niet voldoende is verklaard. Men hoopt dat ik mijn dwaling nog zal inzien en men voegt er de vleiende verwachting bij, dat ik haar zal „durven bekennen." Of, juister, men vraagt of men het er voor houden mag dat ik zal „durven bekennen".

Naar ik meende, had ik in mijn driestar nº. 7 de zaak voldoende verklaard en alles, wat, voor wie ook, in mijne uitspraak kwetsend kon zijn, teruggenomen. Ik vroeg dus wat meer gevorderd kon worden. Ik ontving toen ten antwoord dat ik, door in mijn redeverband de woorden der pauselijke Encykliek aan te voeren als een argument voor mijn gevoelen aangaande het stemmen op een socialist „den duidelijken zin dier woorden geweld aandeed." En verder: „wat de Paus gezegd had omtrent den aard der democratie, had in het minst geen betrekking op de door mij behandelde quaestie."

Dit nu te „bekennen" achtte men voor mij „eisch van betamelijkheid niet alleen, maar van strikte rechtvaardigheid." Die bekentenis werd in nº. 7 der *Chronica* niet gevonden.

Ik blijf meenen dat zij er wel in gevonden wordt.

Maar waar mij met zoo edelmoedige klaarheid mijn plicht wordt aangewezen wil ik niet achter blijven.

Daarom herhaal ik: wat de Paus zegt omtrent den aard der sociaal-democratie heeft *rechtstreeksch* in het minst geen betrekking op de vraag of men bij een herstemming tusschen een liberaal en een sociaal-democraat op den laatste zal overgaan ten einde den liberalen een les te geven.

Rechtstreeksch, neen. Hier is, ik herhaal het, geen „voorschrift" en geen „verbod".

Indien ik tot deze meening aanleiding heb gegeven, dan betreur ik het zeer.

Maar al is dit *rechtstreeksche* verband niet aanwezig, ik meen toch *mijn* redeverband te mogen handhaven.

Mijn redeverband is eenvoudig dit: waar de Paus het socialisme, het oeconomisch-sociaal-politiesch stelsel, verwerpt als een *pestis*, veroordeelt als onrechtvaardig, onzinnig en revolutionair, waar hij zegt dat tusschen dit socialisme en de christelijke democratie, tusschen die leer en de christelijke leer *niets gemeen* is, daar mag men, met het oog op den samenhang, den noodlottigen samenhang van theorie en praktijk, daar mag men zeggen: waar de Paus alle gemeenschap met de beginselen zóo uitdrukkelijk uitsluit daar komt men met een stembus-politiek als door sommigen werd aangeprezen, op den weg tot den afgrond.

Verder is mijne bedoeling nooit gegaan. Dat men meer in mijn woorden heeft meenen te moeten lezen is mij raadselachtig, hoewel ik het zeer betreur tot die meening onwillekeurig ook maar eenige reden te hebben gegeven.

*** Wijk-bij-Duurstede.

De jongste verkiezing in het district Wijk-bij-Duurstede heeft weder tot de chronische aansporing: „een eigen candidaat" aanleiding gegeven. Met een eigen, met een katholieken candidaat moeten de katholieke kiezers optreden. Zij moeten aan hun bondgenooten te kennen geven dat zij het aldus willen en dat hun wil moet worden gevolgd. De katholieke kiezers moeten beslist verklaren dat zij, zoo de bondgenooten niet

volgen, ook de bondgenooten in den vervolge alleen zullen laten. Zij moeten daartoe alle katholieke kiezers in Nederland tot medewerking verplichten, enz. enz.

Ja: enz. enz. Want het wordt een oud referein, dat reeds lang den heldendroun verloren heeft. Het is het referein van enkele idealisten, die men alleen idealisten noemt omdat zij illusiën als idealen aanzien. Vandaar een declameeren tegen de werkelijkheid, dat niet alleen geen steen verzet, maar zelfs geen gat in de lucht slaat.

Het is niet aangenaam dat bij zulk een gelegenheid allerlei fantasisten aan het woord komen, wier fantasie niet altijd door het achtste gebod gebreideld wordt. Maar men mag hierover, onbegrijpelijker wijze, niet reppen, zonder dat de katholieke pers zich „begrijpelijkerwijze" „gebelgd" toont door zulk een euvelmoed.

Dit geldt niet voor de geheele katholieke pers, al vindt men onder hare organen een enkel, dat men „for auld long syne" liever niet aan de correspondentiën dezer fantasten toegang zag verleenen en daarbij nog den schuts van een ouden naam. Verwonderlijk echter is de omstandigheid dat juist de pers uit het Zuiden, die van gemengde districten niets weet, die de omstandigheden niet kent, die op zeer eenzijdige inlichtingen voortdraaft, zoo zij al inlichtingen heeft, op dit punt het hoogste woord voert en de doldriftigste adviezen geeft.

Men zal zeggen, dat ik hier zeer boud oordeel over hetgeen door de pers in dezen is te berde gebracht. Maar het oordeel is zoo zacht mogelijk. Ik heb in al dat twisten over gemengde districten en eigen candidaten slechts éens een argument vernomen, dat iets van nieuwheid had. Het luidde: wij moeten onze bondgenooten ook soms eens voor de keuze stellen tusschen een liberaal en ons; het kan een moreele ontroering bij hen veroorzaken, wier nawerking tot grooter billijkheid zou voeren. Het argument komt van een mijner beste vrienden en het moest strekken om een beroep op vredige gezindheid tusschen katholieken te sterken. Ik ben, helaas, te hard geworden voor zulke moreele ontroeringen en ik geloof niet dat haar nawerking zeer vruchtbaar zou zijn.

Overigens niets. Valsche voorstellingen en verdachtmakingen. Beschuldigingen van comediespel. Volledige miskenning van het „souvereine recht der kiezers".

De kiezers hebben zich door dat alles niet laten verleiden. Zij zijn trouw gebleven aan de oude praktijk en hebben een gezond begrip getoond van het groote belang, dat op het spel stond.

Want het is en het blijft een groot belang.

Immers, men moge zeggen wat men wil, de meerderheid, die wij in 1891 verwierpen, is nu in 1901 herwonnen, herwonnen alleen door de praktijk van het zoo gesmaadde „monsterverbond". Het tot stand brengen van dit verbond is geen gemakkelijke, is geen aangename taak geweest. Er was altijd een wel begrijpelijke, maar niet altijd zuivere tegenwerking. Zelfs wanneer de leuze algemeen werd aangeheven. Al ligt het niet zoo ver van hen verwijderd, veel van dit alles schijnt toch den „jongeren" onbekend. Ik geef gaarne toe, dat de leus „eigen candidaten" haar bekoorlijke zijde heeft, maar het leven rekent niet met bekoorlijkheden:

„ . . . . les plus belles choses
Ont le pire destin".

De kiezers hebben spoedig erkend wat het gezond verstand vorderde. Zij hebben veel leeds vergeten en veel goeds geleerd. Zij toonen nu telkens meer in te zien dat het handhaven der nu verkregen meerderheid een groot belang is, dat belang van het geheel, waarvoor de belangen der deelen, zooals de Heer HARTE VAN TECKLENBURG te Oss zeide en aantoonde, moeten verdwijnen.

*** **Tekort.** *Vervolg van het voorgaande.*

Schoorvoetend waag ik het op het voorbeeld van „onze jongeren" op een *Te Kort* te wijzen.

Niet alleen dit voorbeeld, maar nog twee andere omstandigheden bemoedigen mij.

De eerste is deze dat dit *Te Kort* geen schuld of blaam werpt op de Katholieken, tenzij in zeer zijdelingschen zin.

De tweede, dat de zaak met de voorafgaande te samen hangt. Op deze wijze: hoewel ik het stelsel der „eigen candidaten" voor een gevaar houde, hoewel ik zelfs van een invoering der evenredige vertegenwoordiging geen heil verwacht, zoo meen ik toch dat een zekere onevenredigheid, die voor de Katholieken

in het openbaar leven bestaat, voor zoover dit mogelijk is, moet worden opgeheven.

Die onevenredigheid bestaat waar het betreft openbare ambten en betrekkingen. In verhouding tot het zielental is het cijfer der door katholieken bekleede zoodanige plaatsen van een schromelijke onevenredigheid.

Nu geef ik van meet af, zonder aarzelen, toe dat het zielental geen juisten maatstaf geeft voor het benoemen tot betrekkingen. Ik weet wel, dat in den burgerlijken staat niet de leerstellige belijdenis, maar de bekwaamheid, in verstandelijken en zedelijken zin, den doorslag moet geven. Maar ik weet toch ook wel, dat dit *moet* alleen naar den klank een *categorischer Imperativ* is, die alleen het gebrek heeft, dat hij blijkbaar geen dwingende macht bezit.

Het zielental mag niet beslissend zijn. Goed, maar hier moet mij eene opmerking van het hart. De stelregel komt nooit ten bate, steeds ten nadeele van katholieken. Men heeft er nog nooit aan gedacht, daar, waar de katholieken in de minderheid zijn, de verhouding tot het zielental uit het oog te verliezen. Van de benoembaarheid tot Commissaris der Koningin zijn de katholieken in alle provinciën op twee na uitgesloten. Die onbekwaamheid geldt evenzeer voor de rechterlijke betrekkingen in de zuiver noordelijke provincien, in Utrecht en Zeeland. Om te toonen dat er joden in het Duitsche Rijk geweest waren liet men er enkelen in leven, zei KAPPEYNE. Zoo vindt men in deze provinciën hier en daar een griffiertjen.

Evenzoo staat het met de kantonrechters. Met de burgemeesters weinig beter. Eveneens met de notarissen. Toch zal men moeten bekennen, dat ten opzichte dezer betrekkingen het zielental en de godsdienstige belijdenis der meerderheid wel iets hebben te beteekenen.

Ik geloof bij de door mij besproken onevenredigheid niet altijd aan partijdig overleg. Veeleer geloof ik aan een zeer beklagenswaardigen conservatieven sleur, die ons uit de dagen der groote protestantsche partij is overgebleven. Die sleur vindt zijn uitdrukking in het zonderlinge woord: „een protestantsche plaats". Heeft het woord verklaring noodig? Ziehier: er valt een notariaat in een der zuidelijke provinciën open. In een lange reeks van jaren is het door protestantsche titularissen bezet. Vóór 1848 viel dit te verklaren. Protestanten

waren nog in meer of mindere mate de hoogere en betere stand. Maar na 1848? Maar bij het begin der twintigste eeuw? Nu is het „een protestantsche plaats". Nu verbiedt de traditie aan dien toestand een einde te maken. En die traditie is sterk, zij is een traditie van hebben en houden.

Tegen die traditie zijn de katholieken verplicht op te komen. Vooreerst door haar den waren naam te geven, den naam, die haar past: een conservatieve sleur. Anders toch is het niet. Het is eenvoudig dat voor sommigen zoo aangename gevoel een uitverkoren volk te zijn, tot een uitverkoren volk te behooren, zonder zich verder veel om uitverkiezing of wat dies meer zij te bekommeren. Maar ook moeten de Katholieken opkomen door hun goed recht op gelijke bejegening, op gelijke bedeeling te eischen en volhardend te eischen. Om dezen eisch te kunnen stellen en te kunnen volhouden is echter wel iets meer noodig dan macht van woorden. Men behoeft eenige werkelijkheden. Men moet hebben bekwame en zeer bekwame candidaten. Niet alleen voor de verschillende vertegenwoordigende lichamen. Niet alleen voor de magistratuur. Niet alleen voor eenige min of meer aangename burgemeestersplaatsen. Maar voor alles wat tot het openbare leven behoort: voor de posterijen, voor den waterstaat, voor alle takken van bestuur. Onder onze jongere diplomaten bevindt zich hier of daar een katholiek. Bij de beroepskonsuls staat het niet beter.

Aan het werk en krachtig en voldingend en volhardend aan het werk! Op ieder gebied aan het werk. En dat wel met de vaste en kloeke overtuiging, dat aan den arbeid dé zegen gebonden is. Met het onwankelbaar voornemen om nooit ter wille van een gemakkelijker slagen eenig beginsel te verbergen, laat staan te verzaken. Boven alles hebben wij te behouden ons karakter en onze eer.

Aan het werk!

Dit is een echte taak voor de „jongeren", een taak bij welke ieder oudere hen steun en krachtdadigen steun bieden zal. Maar dan ook krachtig werk.

Er is echter een soort van werkzaamheid, die zonder tot het bekleeden van betrekkingen in rechtstreeksche verbinding te staan, voor ons open ligt en om welke wij ons te weinig bekommeren. Zij betreft de deelneming aan particuliere vereenigingen van algemeen nut. Laatstelijk, op het te 's-Hage gehouden

Congres voor Zondagsrust, is mij èn door de daar aanwezige geestelijken èn door den vertegenwoordiger van den Ned. R. K. Volksbond de opmerking gemaakt: „aan deze dingen konden wij toch meer mededoen". Volkomen juist. Er is daartoe niets anders noodig, dan gezond verstand en voorzichtigheid; een juist besef van de plaats waarop men staat en van de zaak, die men te verdedigen heeft. Van ernstige menschen heeft men geen andere dan een hoffelijke bejegening te verwachten.

Ook hier geldt het natuurlijk: *point de zèle.* Maar waar ijver en wetenschap samen gaan, daar zal de ijver geen schade doen.

*** „Partijgroepeering" door Mr. Anne Anema.

De jonge anti-revolutionaire rechtsgeleerde, Mr. ANNE ANEMA, reeds door een paar omvangrijke geschriften bekend, heeft in bovengenoemd vlugschrift een keurige terechtwijzing geleverd van Prof. VAN DER VLUGT's ook hier besproken opstel in *Onze Eeuw.*

De schrijver geeft het betoog van den Hoogleeraar in zijn verschillende deelen getrouwelijk terug; hij ontleedt het in al zijn geledingen; hij volgt het in al zijn kunstige polemische slingeringen; hij wijst het te recht en weerlegt het klaar en zakelijk. Het is een geschrift dat zich aangenaam laat lezen, dat boeit; de leerling is den meester waardig.

Wat dit geschrift vooral onderscheidt is de uiteenzetting der betrekkingen tusschen Geloof en Rede en de beschrijving der punten op welke hier tusschen Katholieken en Calvinisten overeenstemming en verschil bestaat.

Hier moet ik echter een paar kantteekeningen plaatsen.

Wat Mr. ANEMA op blz. 13 over de „christelijke", hier naar orde van tijdsrekening „katholieke theologie", ten beste geeft, is niet volkomen juist. De uitspraak: „Langen tijd beproefde men nog de christelijke dogmatiek uit natuur en rede te bewijzen", is met de waarheid in strijd. Ook wat verder over S. Augustinus, Albertus Magnus en S. Thomas van Aquino gezegd wordt, berust op een misverstand. Onze beste vaderlandsche theoloog, G. M. JANSEN, heeft de zaak duidelijk terug gegeven, als hij de Drieëenheid een alleen door de Openbaring te kennen geheimenis noemt, een geheim dat ook bij het diepste vorschen naar zijn wezen een geheim blijft. Men kan

de bezwaren uit de rede geput oplossen, langs dien weg het niet-strijdige van het geheim met de rede aantoonen, maar het geheim brengen tot het kengebied der Rede, dat vermag men niet. Overeenkomsten, gelijkenissen uit de Scheppings-openbaring, uit de zienlijke dingen kan men aanvoeren, van het zienlijke tot het onzienlijke, tot de kennis van het bestaande of tot het begrip zelve van het Mysterie te komen, vermag men niet.

Deze is de algemeene leer en de persoonlijke opvattingen en verklaringen van enkele godgeleerden uit vroeger of later tijd, doen hier niets ter zake.

Een tweede kantteekening betreft mijn goeden vriend P. CATHREIN. Prof. VAN DER VLUGT heeft dezen een minder zuiveren naam bezorgd. Mr. ANEMA hecht hieraan minder waarde, en zet hem met een algemeene bemerking over ethisch-juridische schrijvers en over een minder oirbaar hechten aan ARISTOTELES ter zijde. Niet aldus. P. CATHREIN heeft over Geloof en Rede de juiste meening verkondigd. Ziehier zijn woorden: „*Die übernatürliche Offerbarung* ist nicht eigentliche Quelle der Moralphilosophie. Nur was das natürliche Denken an der Hand der Erfahrung und Geschichte aus den obersten Vernunftprincipien zu schöpfen und selbständig zu beweisen vermag, sieht die Moralphilosophie als eine ihr gehörende Errungenschaft an. Trotz dem aber darf der christliche Philosoph die Offenbarung nicht vornehm verachten oder bei Seite liegen lassen. Wenn er auch seine *Grundsätze* und *Beweismittel* nicht der Offenbarung entlehnt, so soll ihm doch die Offenbarung als Wegweiser dienen damit er nicht vom Wege der Wahrheit abirre. Der christliche Philosoph weiss, dass es nur eine Wahrheit gibt, die in gleichmäsziger Weise in Gott ihre letzte Grundlage und Quelle hat.

Es gehen gewissermassen zwei Lichtstrahlen von Gott, dén Urquell aller Wahrheit aus. Die eine ist *die natürliche Offenbarung*. Darüber hinaus gibt es aber noch *eine übernatürliche Offenbarung* ..."

Deze kantteekeningen bedoelen niet afkeurende critiek te leveren. Allerminst. Zij geven bewijs van belangstelling. Immers het vlugschrift van Mr. ANEMA is en blijft een belangwekkend en belangrijk geschrift. Een geschrift, dat warme waardeering verdient.

Stoomdrukkerij „HET CENTRUM".

Tweede Reeks. No. 9. *7 NOVEMBER 1901.*

Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.

CHRONICA
OVER
STAATKUNDE EN LETTEREN.

Prijs bij abonnement voor 10 nummers van 10—16 bladzijden *franco per post* *f* 1.50.
Uitgever: WED. J. R. VAN ROSSUM, Utrecht.

De plaats uit de „Wahlverwandschaften" is bekend.

„Wir hören von einer besondern Einrichtung bei der englischen Marine. Sämmtliche Tauwerke der Königlichen Flotte, vom stärksten bis zum schwächsten, sind dergestalt gesponnen, dasz ein rother Faden durch das Ganze durchgeht, den man nicht herauswinden kann, ohne alles aufzulösen, und woran auch die kleinsten Stücke kenntlich sind, dasz sie der Krone gehören."

Het is geen wonder dat in deze dagen die woorden bijzonder treffend zijn. Had Engeland slechts aan den rooden draad in zijn touwwerk gedacht!

Het beeld behoeft geen verklaring.

Door geheel de historie, door ieder volksleven, door geheel het leven der menschheid loopt één roode draad: het recht. Die roode draad is het teeken van Gods eeuwige gerechtigheid, die ordent en oordeelt, loont en wreekt met souvereine macht. Dien rooden draad kan men niet uitrafelen zonder het geheele verband der geschiedenis los te rukken.

Zonder recht geen wereldorde.

Meer dan ooit gevoelt het de wereld op dit oogenblik.

Op den met bloed gedrenkten en met puinen bedekten bodem van Zuid-Afrika aanschouwt de menschheid met ontzetting het gruwelspel van een wereld zonder recht. Een machtige, maar in haar macht als wanhopige bede om recht, een geweldige uit de diepste diepten van het geweten losgebroken kreet om recht klinkt rond en .... wordt niet gehoord. De hooge sprekers van het recht zwijgen. Het blanke zwaard der gerechtigheid is in protocollen gewikkeld. De *main de justice* hangt in de loome hand der souvereinen. De volken staan op in beroering, zinnende en zoekende naar middelen tot recht. In verbijstering zouden zij grijpen naar een rechtswapen, dat zelve ongerechtigheid zou zijn.

Dit alles verkondigt de pers, zelfs in Groot-Brittanje. Niet het minst dringend, niet het minst welsprekend, niet het minst éenstemmig in ons Nederland. Het is een treffend schouwspel, deze hooge getuigenis van het recht.

Maar toch een schouwspel dat te denken geeft. Te denken door sommige tegenstrijdigheden. Tegenstrijdigheden, die te opmerkelijker zijn, omdat zij door hen die ze plegen niet worden opgemerkt.

Ziehier éene van die tegenstrijdigheden.

In onze pers kan men vinden „een kernachtig protest", een „plechtig protest" „dat de voorgangers en opzieners van christelijke gemeenten in de hoofdstad van ons rijk gericht hebben tot het geweten der volken." „Het is de stem van de Christenheid in onze stad welke opklinkt."

Ik zal wel de laatste zijn om hiertegen in verzet te komen. Ik deel gaarne de bewondering der pers.

Maar juist tot deze pers zou ik willen gaan met een vraag tot opheldering eener tegenstrijdigheid, waarvan zij zich niet bewust schijnt en die mij juist daarom te pijnlijker treft.

Onrecht is onrecht.

Of het gepleegd wordt tusschen natiën onderling, dan

wel of het gepleegd wordt in den kring eener natie tegen een deel dezer natie, dat kan een verschil maken in graad, niet in aard. Wil men een soortelijk verschil aannemen, het zij zoo. Wil men de gevolgen van nationaal onrecht minder duchten dan die van internationaal onrecht, het zij zoo. Maar ieder onrecht is een aanslag op „Gods wet en op Gods geweten in de harten". Ieder onrecht, ook waar men het niet pleegt, maar het toejuicht, maar het goedkeurt, maar het vergoelijkt, maar er toestemmend het zwijgen toe doet.

Nu is tegen fransche burgers door de fransche regeering zulk een onrecht gepleegd. Een tyrannieke uitzonderingswet tegen leden van katholieke kloosterorden, congregatiën, vereenigingen is uitgevaardigd. Die wet verplicht niet weinigen, verplicht velen hun vaderland te verlaten.

Niemand minder dan Leo XIII heeft in een schrijven aan den Kardinaal Richard van Parijs, d.d. 23 December 1900, het hatelijk karakter van deze wet geteekend. Met korte en klare woorden heeft hij de noodzakelijkheid en het nut der kloostervereenigingen geschetst. Haar beteekenis voor de Kerk en voor de beschaving. Haar werkzaamheid in binnen- en buitenland. Haar weldoende invloed, haar offervaardigheid. Het verband, het wezenlijk verband tusschen haar bestaan en het vrije onafhankelijke leven der Kerk heeft hij voldingend aangetoond. De brief, die slechts weinige kolommen vult, is in zijn sobere kracht het meesterlijkst verweerschrift, dat voor de Congregatiën, voor de kloosters over de wereld is uitgegaan.

Nu is Leo XIII in deze een onverdacht getuige.

Het is niet alleen zijn onvergankelijke eer, maar het is het onuitwischbaar karakter van zijn Pausschap, dat hij in alle verhoudingen steeds het volle en ware begrip heeft getoond van de nooden en de eischen des tijds. Zijn arendsoog heeft het volle zonnelicht der eeuwige beginselen ingedronken en met dat licht in het oog heeft hij den chaos der

nieuwe dingen gepeild, gemeten, doorschouwd. Hij heeft gezien om welk middenpunt al deze worstelende en wemelende elementen zich weder zouden verzamelen en ordenen. Zijn woord door den geest Gods bezield is over de wateren gegaan.

Maar niet alleen hooge geloofswijsheid heeft hem geleid. Ook het peinzend vernuft, ook de vorschende wetenschap, ook de gestaalde ervaring. Ook de staatsmansblik, ook de regeerkracht, ook de kennis van menschen en zaken. Nog meer het los zijn van persoonlijke overwegingen, het zich vrij weten van alle voorliefde, het overheerschende van een grooten geest en een groot hart.

Zóo heeft hij zich getoond voor de geheele wereld, zóo, zeer in het bijzonder, voor Frankrijk.

Het is hier noodig eens deze houding tegenover Frankrijk te beschouwen.

Frankrijk heet zich „la fille ainée de l'Eglise" en met een wel wat willekeurige toeëigening van den Frankennaam kent het zich de „gesta Dei per Francos" toe.

„Dieu agit par les Français", zoo heeft, meen ik, nog in de laatste dagen HANOTAUX het woord vertolkt. Een misschien op dit oogenblik vermetele vertolking: men is geneigd te vragen welke deze God is en welke deze Franschen zijn.

Maar al laat men aan de Gallia Christiana, die toch wel iets anders is dan het Frankenrijk, dien naam van „oudste dochter", de lastigste dochter is zij ook. Van het onuitputtelijk geduld der Pausen heeft deze edele vrouwe veel gevorderd. Ik grijp niet in alle diepten der herinnering terug; ik denk alleen aan ANAGNI en AVIGNON. Ik vraag mij af of niet Frankrijk het eerst den Turk tot bondgenoot eener christen natie heeft genomen. Voor mij komt op „le Sultan" LODEWIJK XIV, met het Comtat Venaissin en de Gallikaansche Artikelen en de verslaving der hiërarchie. Voorbij! Maar eene zaak staat vast: steeds heeft de Paus getracht Frankrijk van haarzelve te redden.

Steeds heeft de Paus en de Paus alleen den jammerlijken ondergang der natie verhoed. Alle natiën waren ijverzuchtig op deze natie, die wel het eerst de ijverzucht, de mededinging, den strijd onder de Christennatiën had gewekt. Maar de Paus handhaafde het volk van Maria Magdalena, van Dionysius den Areopagiet. Sixtus V beschermde het tegen vreemdeling en landzaat, tegen Spanje en de Liga. Pius VII redde het uit den afgrond, den verslindenden afgrond der Revolutie. Hij hechtte 't weder aan de Kerk, de Kerk, die steeds wordt bestreden en die steeds onontbeerlijk blijft voor Frankrijks kracht en Frankrijks roem.

En Leo XIII heeft niet anders gedaan. Met denzelfden alles verzakenden en alles opofferenden heldenmoed als Pius VII heeft hij den Staatsvorm, dien het fransche volk zich had gegeven, als rechtens bestaande aanvaard. Al de partijen van het verleden zijn tegen hem als tegen Pius VII in morrend, bijna muitend verzet gekomen; hij heeft zijn eens na rijp beraad aangenomen houding gehandhaafd. Al de misslagen, al de op misdaden gelijkende misslagen der Republiek zijn tegen hem aangevoerd, men heeft de Republiek als uitteraard tot zulke misdaden verplicht en gebonden voorgesteld, niets heeft hem in zijn grootheid van zin aan het wankelen gebracht. Waar men de fouten der Staatslieden aan den Staatsvorm weet, daar is hij terechtwijzend opgetreden. Hij heeft den ijver teruggewezen, die de wetenschap verwierp. Hij heeft niet gedoogd dat men de Kerk bond aan dynastieke ijdelheden. En nooit of nimmer heeft hij gedoogd dat men Frankrijk verkleinde of verminderde; helaas, dat Frankrijk zelv' steeds die taak op zich nam!

Hierin, in deze handelwijze des Pausen, stak, onbetwistbaar, politieke zin en politiek beleid. Al is de fransche natie een lastige dochter, dochter blijft zij toch. Het is voor de Kerk, die toch in de wereld leven moet, niet onverschillig nog altijd zulk een natie de hare te kunnen noemen; het is voor den

H. Stoel, die met de Regeeringen moet onderhandelen, niet van belang ontbloot, nog een Regeering te kennen, die een Concordaat niet verschopt. Hierin is politiek, aardsche wijsheid als men wil, maar toch wijsheid op het hoogere gericht. Want — en zelfs de wuftheid van den *Figaro* moet dit erkennen, — ook de afval van Frankrijk zou de Rots der Kerk niet doen trillen, maar zoo Frankrijk door de Kerk werd verlaten?... Circumspice! —

Men kan dan ook niet beweren, dat Leo XIII in zijn waarschuwingen, in zijn vertoogen door eigenbaat werd geleid. Hij waarschuwde ten bate van Frankrijk. Maar Frankrijk, dat naar sommigen zijner persorganen te oordeelen wel zou verlangen dat de Paus bij Bisschopskeuze of dergelijke als eerste vraag zou stellen: wat zullen deze mannen doen voor de teruggave van Elzas en Lotharingen aan de Republiek? dat zelfde Frankrijk stoorde zich aan geen waarschuwing en pleegde het onrecht redeloos.

Het onrecht.

Het zal toch wel geen betoog behoeven dat de Staat den burger zoolang de openbare orde, veiligheid, zedelijkheid het niet vorderen, in de vrijheid van zijn levensrichting en levensinrichting geen dwang aan kan doen. Hierop echter komt alles neer. Al de voorgespiegelde gevaren voor de Republiek zijn dartelheden en kwajongensstreken van vergrijsde of baardelooze partijgangers, die lachen met de wijsheid van den Paus. Al de verdachtmakingen van de Katholieke republikeinen, ralliés en anderen, zijn ingevingen van de vrees dat de sectarische meerderheid te gronde zou gaan als het *salut de la République* niet onveranderlijk door de Christusbelijders bedreigd moest heeten.

Nu zijn dan kloosterorden, congregatiën en alle soort gelijke vereenigingen buiten het gemeene recht gesteld.

En wat zegt nu tot dit alles de groote heraut, de groote kampioen van het recht, de Nederlandsche Pers?

Zij zwijgt, zij vergoêlijkt, zij keurt goed.

Ziet men de tegenstrijdigheid?

Ik wil haar niet verder uitwerken. Zij is zichtbaar genoeg.
Maar waar ligt de oorzaak?

Ons Nederlandsche volk is, niemand erkent het dankbaarder dan ik, een volk van recht en vrijheid. En dat wel, niettegenstaande zijn soms onverwachte, niet altijd zich aan de maand bindende Aprilbewegingen. Men zou meenen dat de pers hierin, in deze liefde voor het recht, altijd, gemeenlijk althans, gelijken tred hield met het volk. Men zou het meenen.

Inderdaad onze pers geeft hoog op van dit land van recht en vrijheid. Niet alleen op Amsterdam past zij de verzen van POTGIETER toe:

„Hervormd Amsterdam, Gij, gelukkige Moeder
Der fiere Gemeent, die U glansrijk herschiep,
Bleek immer uw menschlijkheid vroomer of vroeder,
Dan toen zij 't Huis Jacobs het wellekom riep?
Dan toen zij, voor eigen behoud nog te velde,
Verdrukten hun leed vast in liefde vergold...?

Niet alleen op Amsterdam, maar op het geheele land moeten zij passen deze verzen, passen op het „klassieke land". Passen niet alleen in 't verleden, maar ook in het heden. Geen uitzonderingswetten, maar het gemeene recht voor iedereen, het gemeene recht, het éene. Geen andere leus. Over den gemeenteraad van Delft en den heer TER LAAN; den fabrikant van Almelo en den werkman — lid der Kamer van Arbeid; den patroon, die om het lidmaatschap eener sociaal-democratische vereeniging, een arbeider ontslaat, gaat de storm van verontwaardiging op. De eerste de beste Waldenzer uit Italië, de eerste de beste Evangelist uit Spanje wordt zonder ijk als martelaar aanvaard. Maar nu, maar hier?

Ik haal geen meerdere gevallen op. Waartoe? Onze Nederlandsche pers staat immers te hoog om te meenen, dat niet ten onzent, maar daarbuiten alles tegen Rome geschieden mag. Zij zal waarlijk de ongerechtigheden van

Rome niet tot verdediging der ongerechtigheden tegen Rome aanvoeren. Voor haar is immers recht recht. Gruwt zij niet van CHAMBERLAIN, die van Duitsche wreedheden, van Oostenrijksche wreedheden, van Russische wreedheden durft gewagen om KITCHENER te .... roemen? Weet zij niet — en te recht — onderscheid te maken tusschen Atjeh en Transvaal?

Toch is er de tegenstrijdigheid. Die niet te loochenen, zelfs niet te verbloemen valt. Zij is er, waarlijk niet alleen in dit éene geval.

Waarom?

Men heeft den rooden draad uit het touwwerk gehaald Het geheele weefsel is stuk. Het volle rechtsbewustzijn is verdwenen, het gezonde geweten spreekt niet meer.

Er is maar één redding: weder opzien tot de zon der gerechtigheid. Laat de beeldspraak varen. Spreek het beginsel uit: Alle macht, ook de macht van het recht, is van God. Alle, ook de edelste pogingen om door den mensch in den mensch een recht boven den mensch te grondvesten zijn ijdelheid, „ijdler dan de ijdelheid zelv'." Zulk een recht hangt in de lucht en wordt door iedere luchtgolving bewogen en bestierd.

*** **Conservatieve Sleur.**

Volgens *De Nederlander* zou ik in mijn jongste *Chronica* een klaaglied hebben aangeheven. Tegen die beschrijving van mijn opmerking over het „Te Kort" moet ik een zacht protest aanteekenen.

Maar hiermede ben ik met *De Nederlander* nog niet gereed. Immers het blad geeft nog het volgende te lezen:

> Het is soms vermakelijk op te merken, hoe twee tegenovergestelde partijen zich beiden over dezelfde verongelijking beklagen. Menigmaal hoort men precies dezelfde klacht van protestantsche zijde over „de roomsche vacatures". Dat een roomsche vacature door een protestant vervuld wordt, komt zeker veel zeldzamer voor, dan dat een protestant wordt opgevolgd door een roomsch-

catholiek. Intusschen kan dit laatste het gevolg zijn van vroegere achteruitzetting. Maar wij zouden toch wel eens de verhouding willen weten van de sollicitanten tot de benoemden. Dit alleen — de bekwaamheid nu daargelaten — kan een maatstaf geven. Indien weinig roomsch-catholieken benoemd worden, omdat weinigen zich beschikbaar stellen, kan dit toch niemand ten kwade worden geduid. Zeker is het, dat r.-c. juristen gemeenlijk veel sneller geplaatst worden dan protestantsche.

Ook meenen wij dat de „traditie" van vroeger reeds sinds lang door een andere vervangen is. In Brabant b.v. waren de hoogste ambten in de provincie vroeger steeds verdeeld tusschen Protestanten en R.-Catholieken. De Commissaris des Konings, de voorzitter van het Hof en de procureur-generaal waren niet van dezelfde gezindheid. Tegenwoordig is dit anders. De genoemde titularissen zijn allen R.-Catholiek.

Een enquête omtrent het punt der benoemingen zou misschien andere dingen aan het licht brengen dan de schrijver der *Chronica* vermoedt.

Deze kantteekening is inderdaad vermakelijk.

Allereerst verdient het opmerking, dat er ook „Roomsche vacatures" worden gevonden. Verstaat men hier onder „vacature" niet iets anders dan door mij is bedoeld? Zijn er roomschen, die in een bijna uitsluitend protestantsche omgeving een openbaar ambt bekleeden? Heeft Assen soms een roomschen burgemeester? Zetelt te Utrecht soms een roomsche rechter?

Als men onder „roomsche vacature" een vacature in een bijna geheel roomsche omgeving verstaat, dan komt men, met deze opmerking voor oogen, toch bijna tot de vraag: hebben de heeren nu nog niet genoeg?

Maar nog opmerkelijker is het, dat een beter bewijs voor den „conservatieven sleur" niet kon worden gevonden dan in de voorlaatste alinea van den *Nederlander*. Hier is het echte argument van het „hebben en houden". Omdat het aldus was moet het aldus blijven en de 60.000 protestanten in Noord-Brabant moeten maar altijd door „om en om" de hoogste betrekkingen met de 485.000 katholieken deelen.

Overigens weet *De Nederlander* even goed als ik hoe toevallig zulk een wisseling van toestand, als die in Noord-Brabant, moet heeten. Overigens heeft men te 's-Hertogenbosch reeds nu de kansen voor een protestantschen voorzitter van het Hof

en een protestantschen Procureur-Generaal verzekerd. Die arme misdeelde Protestanten hebben nog niet te vreezen.

Eéne opmerking heb ik hier bij te voegen.

In hetgeen ik over het „Te Kort" schreef heb ik mij zeer beslist van alles wat eenige bitterheid wekken kon, onthouden. Ik heb eenvoudig gezegd, dat er een „sleur" bestaat en het bestaan van dezen sleur zal iedere enquête bewijzen. Gaarne erken ik dat er hier en daar met dezen sleur is gebroken. Zóo bij de burgemeestersbenoeming te Nijmegen, waar het burgemeesterschap een protestantsch familie-goed scheen te moeten worden. Ik heb niet „geklaagd", maar ik heb mijn katholieke landgenooten tot werkzaamheid en meerdere werkzaamheid aangespoord. Tot werkzaamheid, niet om uit de Staatsruif iets te kunnen machtig worden, maar om tot 's lands dienst ten volle bekwaam en waardig te kunnen zijn.

Wil *De Nederlander* de zaak op andere banen leiden, ik zal mij veroorloven niet te volgen.

Ik acht dit geen zaak voor polemiek.

*** „**Conclusiën**".

Helaas! *De Tijd* is nog niet tevreden met mijn „redeverband". Ik kan het betreuren, maar ik zie geen mogelijkheid het te veranderen. Voor mij blijft het bestaan. Maar.... al blijft het redeverband bestaan, daarom onderschrijf ik nog niet al de versieringen, waarmee *De Tijd* het omkleedt. Van „wensch" of „wenk" is door mij niet gewaagd. Ik heb nergens aangeduid dat het „pauselijk stuk" gericht was op het „waarschuwen voor sociaal-democratische candidaturen". Ik heb niet gezegd, dat een katholieke kiezer te Lochem, „in strijd met de pauselijke vermaningen handelde", toen hij op den sociaal-democraat stemde. Ik heb daarvan ook niet „eenigermate den schijn" aangenomen. Zeer zeker heb ik geen voorkeur getoond voor HESSELINK; dit heb ik reeds elders aan mijn oor hooren blazen en het is toch onjuist. Maar het blies dan ook langs mijn linkeroor; dit is een teeken van onwaar gerucht. Mijn leus te Lochem zou geweest zijn: laat de neven het onder elkaar uitvechten, of wel: laat de dooden de dooden begraven.

Iemand met niet door hem vooropgezette stellingen en niet door hem getrokken besluiten bestrijden is geen zeer fraai spel.

Maar het kan wel geestig zijn. Dit blijkt op overweldigende wijze uit het slot van *De Tijd*:

> „Tot verdere conclusiën uit dr. SCHAEPMAN's beweren zullen we maar niet gaan. De scherpzinnige schrijver der *Chronica* overigens zal zelf, naar wij vertrouwen, de eerste wezen, om ons toe te geven, dat het door hem aangegeven „redeverband", in betrekking tot nog andere, door den Paus veroordeelde *stelsels*, tot verrassende uitkomsten leiden kon, die althans door hèm niet als onomstootelijk uit des Pausen woord, zij het ook slechts zijdelings afgeleide waarheden zullen worden onderschreven!"

Het zou wel zoo eenvoudig geweest zijn in het geheel niet tot conclusiën uit mijn beweren te gaan en dit beweren op zich te bestrijden. Maar het is niet geschied. En om nu het vertrouwen van *de Tijd* in mijne „scherpzinnigheid" niet te beschamen, zoo wil ik gaarne de „conclusie" waartoe *de Tijd* zou willen „gaan" zelve aangeven. Zij is deze: uit de veroordeeling van het socialisme waagt gij het het stemmen op socialisten af te keuren en een „gaan naar den afgrond" te noemen. Maar wat dan van uw advies in Wijk-bij-Duurstede? Het Calvinisme als stelsel is reeds door het Concilie van Trente veroordeeld! Uw candidaat was een Calvinist . . .

Het antwoord is dit: tusschen het Calvinisme in algemeen-politieken zin bestaat dezelfde gemeenschap als die de *demonstratio religionis christianae* onderstelt.

Van zulk een gemeenschap is tusschen socialisme en christendom geen spraak. Tusschen sociaal-democratie en christelijke democratie is *niets* gemeen: „deze toch verschillen evenzeer van elkander als de sectarische leer van het socialisme en de belijdenis der christelijke wet."

Het orgaan van de „Arbeiderspartij" *Het Volk* noemt mijn redeverband een „uitleggerij", die „inleggerij" zou moeten heeten. Dit is een gevolg van wel eenigsints vergeeflijke onkunde. *Het Volk* heeft er geen acht op geslagen, dat de Paus in den aanhef der jongste Encycliek „Graves de communi re" zich beroept op hetgeen hij reeds in de Encykliek „Quod Apostolici muneris" van 28 December 1878 heeft gezegd. Heeft gezegd over het streven en drijven van Socialisten, Communisten en Nihilisten. Heeft gezegd: „Insuper adlaboretis oportet ut Ecclesiae catholicae filii neque nomen dare, neque abominatae

sectae favere ulla ratione audeant..." „Gij behoort alle kracht in te spannen opdat de zonen der Katholieke Kerk zich noch bij de verafschuwde secte aansluiten, noch haar op eenige wijze begunstigen."

Ten slotte. *De Tijd* meent dat deze „gedachtenwisseling" mij niet „onverdeeld aangenaam" was. Dit is niet onverdeeld juist. Dwalen is menschelijk, een dwaling herroepen verlaagt den mensch niet. Wat ik te herroepen of te „bekennen" had, heb ik naar mijn beste weten herroepen en bekend. Maar wat mij onverdeeld onaangenaam was, was de toelichting, die *Het Volk* op de aanmerkingen van *De Tijd* durfde geven. In zijn nummer van 15 September schreeft *Het Volk*:

> „*De Tijd* vindt dat de doctor van de sociaaldemocratie veel te veel een boeman maakt; om altijd samenwerking met hen te veroordeelen op grond van woorden die de Paus niet heeft geschreven gaat niet aan, en in Duitschland is de onderlinge verhouding dan ook een heel andere dan de doctor bedoelt.
>
> „Blijkbaar is het *De Tijd* er om te doen zijn schepen niet achter zich te verbranden, en de kans open te houden om waar het eens noodig mocht zijn, met de sociaal-democratie te onderhandelen — en te handelen, men kan nooit weten!"

Dit is zeer onaangenaam. Ik zou het betreuren aan deze aanmerking ook maar zeer zijdelings schuldig te staan. Voor mij ligt het groote gevaar in het in aanraking komen met de sociaal-democratie, in het Daensisme, dat zich toch maar te zeer openbaart en dat den onvermijdelijken ondergang brengt van de echte christelijke democratie, die onder Gods zegen en de wijding des Pausen steeds krachtiger bloeien moog'.

*** † Jhr. Mr. Leo van Nispen.

In dezen man is niet alleen een zeer edele persoonlijkheid ten grave gedaald. Tevens eene van zeer eigenaardigen adeldom.

Deze VAN NISPEN had door het leven te dragen een dubbelen, zwaren last. Hij was de zoon van een vader, die niet alleen in katholieke kringen een eerbiedwaardigen, hoog geroemden naam droeg. Hij was de jongere van een ouderen broeder, die de volwaardige zoon van den vader mocht heeten en op wien het katholieke Nederland als tot een zijner groote aanvoerders opzag. LEO VAN NISPEN kon zich niet terugtrekken in een stil,

genoeglijk, voor zich-zelv' heenleven. Hij moest arbeiden. Hij werd geroepen tot het openbare leven. Wat bleef er voor hem te doen?

Dit eene: zichzelv' te zijn. En hij was iemand en hij bleef zichzelve. Geen zweem van navolging van vader of broeder. Geen spoor van eenig streven om hun gelijk te komen. Hij leefde zijn leven van eenvoud, van eerlijkheid, van strenge plichtsbetrachting, van toewijding. Wat zijn hand te doen vond dat deed hij en deed hij ten volle zonder te luisteren naar lof of blaam. Edele eenvoud en edele trouw waren de sprekende trekken van een karakter, dat in zijn blanke eerlijkheid nooit faalde. Een echte Christen, die met het kruis op den schouder niet pronkte, maar als een vroede kruisridder door het leven ging. R. I. P.

LETTEREN.

***** E J. Potgieter. Brieven aan Cd. Busken Huet. Eerste Deel.**

Met een bespreking van deze uitgave wacht ik liever tot zij volledig zij. Maar reeds nu roep ik haar een hartgrondig: Welkom! toe.

Uit het boekje door HUET aan POTGIETER gewijd waren ons reeds eenige zijner brieven bekend. Men wist welk een allerbekoorlijkst prater hij kon zijn op briefpapier. Hier was hij een onvergelijkelijk meester, die niets van zijn meesterschap voelen liet.

Wat mij steeds het meest in POTGIETER getroffen heeft was het heerlijk goede hart aan dezen Socratischen geest gepaard. Scherpzinnige beschouwingen, diepe gedachten, spotzieke plagerijen, vernuftige uitspraken, fraai uitgebeelde waarnemingen, dat alles getuigde van den rijken, fijnen, machtigen geest. Maar van den geheelen mensch getuigde toch het meest het hart. In den volsten, mannelijksten zin van het woord was POTGIETER een goed man. Een geboren vijand van halfheid, een karakter als een vuursteen zoo vast, altijd vonken gevend waar hij door het staal van recht en waarheid wordt geraakt. Maar boven alles goed.

Uit dit eerste deel moet ik toch een halve bladzijde lichten,

die van de schoone harmonie getuigt, de harmonie van geest en gemoed. Zij is uit een brief van 24 Maart 1863 en betreft den dood van P.'s beminde tante:

„Welk een slag!

„Geloof mij, ik ben de eerste om mij te zeggen, dat ik dankbaar wezen moet; dat op vijf- en zeventigjarigen leeftijd voor haar slechts kwalen en verminderen het verschiet waren, — een toestand, dien zij zou hebben begrepen, die haar ondragelijk zou zijn geweest. God heeft er haar en mij voor bewaard. Maar toch ben ik bitter bedroefd. Veertig jaren intieme omgang, eerst als kind door haar opgevoed, vervolgens altijd samen, als jonkman onder velerlei bitterheid, als man in gelukkiger uiterlijke omstandigheden, maar slechts even gelukkig naar het hart, als vroeger in den weêrspoed. O, houdt mij het woord uit het harte ten goede: Gij, die samen in de laatste jaren veel beproeving hebt ondergaan, waardeert u leed wèl, mort er nooit over, als GIDEON er ten deele onder opwast! Het juk in zijn jonkheid te dragen is genade! Er zullen dagen komen, waarin het u, naar de wereld zegt, beter zal gaan; maar als gij dan dat kleine huisje voorbijgaande elkander afvraagt, als de goede vrouw het mij bij onze vroegere woning deed:

„Was het wel zoo zwaar? Waren wij niet met kleinigheden gelukkig?"

dan zult ge ja zeggen, hoeveel stoffe tot dankbaarheid gij overigens hebben moogt."

. . . . . .

„Waardeert uw leed wel!"

Het woord van een wijze met een kinderlijk hart.

*** Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden. Levensberichten en Handelingen. 1900-1901

Meer dan gewone afwisseling biedt dit deel der „Levensberichten".

Het schrijven van zulke berichten is altijd een daad van piëteit, dikwijls een daad, die een offer is. Daarom kan en mag hier van strikte beoordeeling geen sprake zijn. Het geldt hier geen wetenschap, geen historie, het geldt een vriendelijke herinnering.

Deze overweging behoeft echter geen beletsel te wezen om op enkele dezer berichten bijzondere aandacht te vestigen. Lof aan den een beteekent niet blaam voor den ander, of, zooals het in deze levensberichten te lezen staat: „de lof der eene" is niet noodzakelijk „critiek op de andere."

Het is begrijpelijk, dat ik het eerst het bericht over den veteraan der Tweede Kamer, over VAN KERKWIJK open sloeg.

Dit is een echt, sober levensbericht, niet wat men wenschen zou: een levensbeeld. Een fraaie aanhaling uit *De Standaard* geeft ons een omtrek, het geeft ons niet dat eigenaardige mengsel van durven en bang zijn, dat KERKWIJK teekende, die naïeve ijdelheid met zooveel eenvoud gepaard, die werkelijke eerlijkheid naast somtijds bijna sluw beleid. Er was bij den ouden heer wel ijdelheid, wat *De Standaard* ook moge zeggen. Maar het was een kinderlijke ijdelheid, die niemand kwetste. Ik herinner mij te goed hoe boos VAN KERWIJK was toen een ander hem, het oudste lid, het aanheffen van het „Leve de Koningin!" zooals hij het noemde: had afgesnoept.

Een levensbeeld is het, misschien wat te uitvoerige, bericht over Mr. STAR NUMAN, al vermoed ik dat het „nachtfeest" wel een „nafeest" zal moeten zijn. Bij BEYNEN en NUMAN is het woord wel barok. Fraai geteekend is JAMES DE FREMERY door Prof. BLOK. Mr. VEDER schetst op beminnelijke wijze den schrijver van het fraaie boekje over „de Gilden". Maar een beeld ten voeten uit, is het beeld van Mr. G. DE VRIES Azn. door Mr. QUACK. Dit is een echt, levend beeld, vol, rijk, keurig afgewerkt. Ook als men niet alle meeningen van den schrijver deelt, ook als men soms zijn oordeel over menschen en feiten wraakt, men brengt toch hulde aan deze ware kunst.

In het deel „Handelingen en Mededeelingen" vindt men twee opmerkelijke opstellen; één van BOEKENOOGEN over „Raadsels en Raadselsprookjes"; één van VERDAM „over bezwerings-formulieren." Voor onze niet-katholieke landgenooten zal het bijzonder aangenaam zijn uit het laatstgenoemde opstel te vernemen, dat het bijgeloovige in deze formulieren door de middeneeuwsche geestelijkheid steeds werd bestreden.

Nog deelt Prof. BLOK twee openingslessen mede van M. DE VRIES en R. FRUIN.

*** **Jules Pravieux. Un vieux célibataire.**

Dit is een kostelijk boek. Maar een geheel eigenaardig boek. Een verdediging van het celibaat, die toch met een volkomen ordelijk huwelijk eindigt.

Het heet geschreven door een pastoor. Een echte Fransche pastoor, die abbé BLONDOT, van het puikste soort. Een van die pastoors, die weten dat de mensch niet alleen leeft van brood en die bij hun bede om het dagelijksch brood van den hemel tevens een goed deel gezond verstand, goed humeur en vaardig vernuft ontvangen. De kern van zijn wezen is eenvoudige, echte vroomheid, te eenvoudig voor blankgewiekte tenhemelstrevingen en te ernstig voor alle nufferij. Geen man voor zalvende handreikingen, maar met een open hart en een open hand voor iederen nood.

Van het verhaal moet men zich, eerlijk gezegd, niet veel voorstellen. Het verhaal is een ledepop. Maar de stoffen en sieraden waarmee die ledepop omhangen is, zijn buitengemeen fraai.

Eén opmerking moet ik hierbij voegen. De abbé BLONDOT is een zeer vrijmoedig man. Hij heeft geen devotie-boekje over de schoonheid van het celibaat geschreven. Maar hij leverde cordaat werk. Gezond, hartgrondig gezond. Zijn geheele ziel spreekt uit deze woorden: „Ah, je vous y prends! Voilà que vous allez m'imputer à crime mon enjouement! Vous auriez bonne grâce à m'en vouloir parce que je ne suis pas morose! Et quel besoin ai-je donc pour regarder la vie, d'aller ramasser de vieilles bésicles jansénistes dans les décombres de quelque Port-Royal? Au risque de vous chagriner je vous revèle que je suis un homme heureux. J'ai vécu dans la joie de ma vocation qui me fût douce et que j'aime, et, comme presque tous les prêtres que j'ai connus, j'ai porté, avec sérénité et bonne humeur, ce que j'entendis appeler „le fardeau du célibat." Pourquoi donc serions-nous rongés de melancolie?..."

Een van de fraaiste brokken uit het boek is de volksvergadering in welke de „prêtre marié" RAGUT optreedt. Het is een meesterstuk van echt realisme en kloeke spotternij. Ook de teekening van M. COBICHET, „pharmacien de prémière classe" is kostelijk. En weldadig aandoende is de eerbied van den abbé BLONDOT voor een ongelukkigen dominé, dien een minder kunstvaardig schrijver licht belachelijk zou hebben gemaakt.

Nog eens: dit boek is kerngezond, voor gezonden.

Tweede Reeks. No. 10. *30 DECEMBER 1901.*

Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.

CHRONICA
OVER
STAATKUNDE EN LETTEREN.

Prijs bij abonnement voor 10 nummers van 10—16 bladzijden *franco per post* *f* 1.50.
Uitgever: WED. J. R. VAN ROSSUM, Utrecht.

Hoe gaarne ik ook met mijne lezers mij zou willen onderhouden over het nu in de Tweede Kamer ten einde gebracht begrootingsdebat; hoe gaarne ik ook zou willen wisselen van gedachten zoo over de Algemeone Beschouwingen als over de meer bijzondere besprekingen, ik meen mij dit genoegen voorshands te moeten ontzeggen. Het Ministerie heeft ontvangen wat men noemt: „le baptème du feu"; de Ministers, ieder voor zich, evenzeer; de meerderheid ook. Maar, in onze omstandigheden, is het groote doopsel nog wachtende. Dit toch kunnen wij en mogen wij ons niet ontveinzen: even als bij koninklijke spruiten komt voor dit ministerie het plechtige doopfeest in de Eerste Kamer. Wij hebben nog een Eerste Kamer, die dissentieert. Hoe men het feit ook aanduidt, deze aanduiding is de zachtste. Geen oogenblik vrees ik dat onze Senaat verwarring in den toestand zal willen brengen, ik ducht noch uitdaging, noch machtsvertoon. Het zou ijdelheid wezen en waar kracht is is geen ijdelheid.

Nu moet men erkennen, dat er wel kracht in onze Eerste Kamer gevonden wordt. Een lichaam, waarin men mannen

vindt van nature groot en door het leven grooter geworden, mannen als FRANSEN VAN DE PUTTE, GEERTSEMA, PIJNACKER HORDIJK, om slechts deze drie te noemen, zulk een lichaam heeft zijn beteekenis. Het kan op dit oogenblik slechts spreken, slechts getuigen, het mag zijn. Maar sprake en getuigenis moeten worden aanhoord, aandachtig aanhoord. Dan, maar ook dan eerst, kan men verzekeren dat, kan men uiteenzetten hoe het Ministerie de vuurproef heeft doorstaan.

Uitstel dus tot de eerste nummers der nieuwe, derde Reeks. De derde reeks . . . . . ik kan niet anders dan dankbaar zijn dat ik onder zeer veel zelfbetwijfeling, tot vreugde van enkelen, twee reeksen ten einde breng.

Tot vreugde van enkelen . . . . immers ik durf niet gelooven dat ik velen mijner broeders in de katholieke pers genoegen heb gedaan. Op het einde des jaars, bij het sluiten van deze reeks, drukt mij dit gevoel. Ik aarzel wel, maar ik moet het erkennen. Ik moet ook trachten een woord van verklaring te vinden, van eerlijke, openhartige verklaring. Klaarheid is vrede. De Kerstnacht is klaarheid en brengt den vrede:

„O Kerstnacht, schooner dan de dagen!"

zingt VONDEL en er is geen zweem van ontheiliging of van minder eerbied als ik dezen hoogen naklank van de Advent- en Kerstrijmen naspreek: door klaarheid tot vrede!

Nu moet ik alleerst mijn dank betuigen aan wie mij tot deze „verklaring" brengt. Men heeft mij, — maar waarom zou ik mijn hoffelijken, mijn edelmoedigen, mij mijn feilen toonenden vriend niet noemen? — de *Residentiebode* dan heeft mij op wat ik wel mijne euveldaden zou willen heeten, als ik niet vreesde door te veel ootmoed mijn oprechtheid te doen betwijfelen, de *Residentiebode* dan heeft mij op mijn fouten, om in de vriendentaal te blijven, mijn „feilen" opmerkzaam gemaakt.

Welke waren nu deze feilen?

Ik heb die eerst ingezien toen ik de *Residentiebode* van 7 Nov. j.l. onder oogen kreeg. In mijn achtste *Chronicon* had ik mij veroorloofd een beetje den spot te drijven over den „begrijpelijken" „wrevel" dien de „geheele Katholieke pers" getoond had over No. 5 mijner *Chronica*. Ik erken: op den zooveelsten dag van October vond ik dien wêer opgehaalden „wrevel" en dat „begrijpelijkerwijze" wel wat lachwekkend. No. 5 der *Chronica* was van 5 Augustus. De „Nederlander", die in deze zaken toch wel een woord mag mede spreken, had reeds op 15 Augustus gezegd en was op 20 Augustus daarop terug gekomen. dat de door mij gegeven aanwijzing — ik hoop dat dit woord nog zachter is dan wenk — niet zoo geheel dwaas was, als men „onbevooroordeeld" wilde lezen wat de booze Doctor geschreven had.

Wat nu gaf de „Nederlander" als de „pit en keerne van goeden smaak" van dit „begrijpelijker wijze" „wrevel" zaaiende „*Chronica*" terug? Eenvoudig dit: „De christelijke pers heeft op dit oogenblik een andere positie dan vóor de verkiezingen. Wat haar toen geoorloofd was is het thans niet meer..... Onderlinge geschillen en vriendelijke raadgevingen aan de regeering hebben thans eene gansch andere uitwerking dan vroeger. Dit mag niet uit het oog worden verloren."

Dit was alles. Niets minder, maar ook niets meer was door mij bedoeld. Niet alleen ik, maar meerderen met mij meenden, dat sommige raadgevingen onder meer den schijn met zich brachten van òf de sociale vragen wat terug te willen schuiven òf het geheele Regeeringsbeleid te willen maken tot partijbeleid. Ik, en waarlijk niet ik alleen, maar meerderen achtten dit een gevaar, een gevaar, dat naar alle kanten verwikkelingen, verwarringen, geschillen en twisten kon doen ontstaan. Op een nadere uiteenzetting ga ik niet in; zij zou voor mij dienstbaar worden aan de liefde tot gelijkhebben, een gevaarlijke liefde in het rijk der geesten en overal.

De *Residentiebode* is een vriend en een eerlijke, brave vriend. Daarom heeft hij ook niet verheeld wat hem eigenlijk van zooveel wrevel deed gewagen.

Hij zegt namelijk het volgende:

> Nu dr. SCHAEPMAN het alsnog nuttig vindt in het voorbijgaan tegenover ons op zijn vijfde *Chronicon* terug te komen, al onthield *De Residentiebode* zich zorgvuldig van iedere beschouwing over de candidaatstelling te Wijk-bij-Duurstede, . . valt ons te binnen dat wij nog altijd geen antwoord ontvingen op de hoffelijke maar stellige vraag onzerzijds tot den schrijver der *Chronica* gericht en aldus vervat:
>
> Somwijlen kost het meer moeite een antwoord schuldig te blijven dan het te geven. Indachtig de oude les, herhaaldelijk door dr. SCHAEPMAN uitgedeeld: „*alle polemiek is uit den booze*" zullen wij daarop thans niet ingaan. Slechts ééne vraag durven wij te stellen..... tot onze instructie.
>
> Moet de Katholieke Pers — waar het geven van op hoffelijken toon geboden, maar ongevraagde adviezen is uitgesloten — zich voortaan bepalen tot het schrijven van verkiezingsstukjes, tot het afweren en vaak met eigen lijf dekken van aanvallen, en het overdrukken van *Memoriën van Toelichting* op de plaats van het Hoofdartikel?
>
> Is dat de bedoeling?.... wij vragen slechts.
>
> In afwachting van antwoord op deze vraag blijven wij voorloopig met eerbiedig zwijgen toeluisteren, wat er in de *Chronica* alzoo gaat gegeven worden.
>
> Met eerbiedig zwijgen, dat we zelfs niet zullen verbreken om eens te onderzoeken, of het dan inderdaad zoo „*onbegrijpelijk*" is, dat de Katholieke pers zich „gebelgd" toont over de wijze, waarop *juist* dr. SCHAEPMAN het oorbaar achtte in zijn *Chronica* 5 van sommige dingen te »reppen".
>
> *). Waarin de Katholieke Pers terecht word gezet over hare hoogst kalme beschouwingen naar aanleiding van een artikel, kort na de verkiezingen in *De Residentiebode* geplaatst, tot opschrift dragend: „*Het eerst noodige.*"

Dit nu is mannentaal en ik kan hierop mannelijk antwoorden.

Bij de geheele zaak van Wijk-bij-Duurstede heb ik mij niet vermeten aan de *Residentiebode* te denken. Ik had daar te doen met een spel, dat de *Residentiebode* nooit

spelen zal. Maar mijn bezigen van het woord „begrijpelijkerwijze" was een wat luchtig gebruik van de „eigenaardige geestige en guitige wijze", die de *Nederlander* bij den doctor ontdekt. Maar... de *Nederlander* ging vrij. En hij kon dus goedgehumeurd zijn.

Voor het overige is hier, bij den *Residentiebode*, een zekere verklaarbare gevoeligheid.

Wat mij betreft: ik meende reeds in een volgend nummer van de Chronica op de vragen van de *Residentiebode* te hebben geantwoord, zonder hem te noemen. Ik mocht denken, dat dit mijn ondervrager aangenaam zou zijn.

Nu echter door een plagerij mijnerzijds de zaak weer aan de orde is gesteld mag ik een antwoord niet onthouden.

Eerst een paar onschuldige opmerkingen.

Polemiek is door mij niet gevoerd. Ik heb op de bondigst mogelijke wijze mijn meening gezegd over een optreden dat ik ongeraden en gevaarlijk vond.

Over de hoffelijkheid van toon komt het oordeel niet alleen toe aan den spreker, maar ook aan den hoorder.

De „tamme" polemiek had, dit kan men niet ontkennen, haar gevaarlijke zijde. Wie eenige kennis heeft van onze toestanden zal dit waarlijk niet tegenspreken.

En dan nog: wanneer ik vasthoud aan de uitspraak: „alle polemiek is uit den dwaze", dan geef ik daarmede toch niet het recht op een oordeel uit te spreken over een door een ander geopenbaarde meening.

En nu het arbeidsveld der pers.

Ik zal mij wel wachten het af te bakenen. Slechts ééne grenslijn geef ik aan: zij onthoude zich van de „vriendelijke raadgevingen", die dikwijls klinken als „allerhöchster Befehl". Dit is de eenige beperking, die ik de macht van de „Koningin der wereld" zou durven stellen. „De Pers is een zeer gevoelige Koningin", zegt de *Nederlander*. Welnu, ik hoop met deze uitspraak haar gevoeligheid te hebben geëerbiedigd.

En daarom zal ik mij ook niet gevoelig toonen over de

slotwoorden van den *Residentiebode*, die mij trouwens ook wel als minder zakelijk treffen.

Ik heb deze dingen gezegd, zeker, om aan den *Residentiebode* een passende voldoening te geven, niet om een strijd te openen. Maar dit wil ik er bijvoegen. Ik ben den *Residentiebode* voor zijn opmerkingen zeer dankbaar, daar hij mij de gelegenheid gegeven heeft mijn zelfkennis te vermeerderen. Ik ben nu tot de ontdekking gekomen, dat men kwetsen kan zonder het te willen. Het gedrukte woord lacht niet, even weinig als het weent. Nog minder zelfs. Daarbij met het geen-kwaad-willen is alles nog niet goed. Men moet ook berekenen den indruk op anderen. Als mevrouw Von Bismarck een uitval van haar gemaal, een barschen uitval over de een of andere politieke onhandigheid als een „gelinde Schimpfung" beschouwt, die den wederomslag tot goed humeur bespoedigt, dan is dit haar recht. Maar een ander zou het recht kunnen hebben van grofheid te spreken.

Waar men met anderen te doen heeft, daar moet men zich op eens anders plaats kunnen stellen.

*** **Eerherstel.**

Door eenige bladen, met name door de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* en de *Oprechte Haarlemsche*, is mij de opmerking, met verwijzing naar de stukken, gemaakt, dat deze organen der niet-katholieke pers in Nederland zich wel degelijk *tegen* de fransche wetsvoorstellen op orden en congregaties hebben uitgelaten. Gaarne neem ik, onder betuiging van leedwezen over mijne te algemeene uitspraak, akte van die verklaring. Gaarne, omdat mij hieruit blijkt, dat onze vaderlandsche pers, spijt sommige correspondenten, aan haar goeden naam van vrijzinnigheid en recbtvaardigheid houdt.

*** „De publieke zaak publiek behandeld".

Dit „Schlagwort" of, wil men liever: deze leuze gaat zeker van een juiste gedachte uit. Maar waar zij gebezigd wordt of in practijk gebracht is toch een oordeel des onderscheids noodig. Vooral is het van een eerste noodzakelijkheid met eenige bepaaldheid te zeggen wat „publieke zaak" is.

Dit geldt ook op het gebied der Staatkunde. Men kan en mag niet alles zeggen, noch over zaken, noch over personen.

In het tweede deel van den „Anhang" aan BISMARCK's „Gedanken und Erinneringen" vind ik het volgende: „Wenn ein Arrangement mit Oestenreich gelingen soll, so ist es nothwendig dass nicht davon gesprochen werde und Leidenschaften und Zeitungen davon fern bleiben".

De koppeling is treffend: „Leidenschaften und Zeitungen". Openbare behandeling van zaken is niet de beste waarborg tegen hartstochtelijke behandeling. Verre van daar.

*** Nederlandsche Dichters in de Tweede Kamer.

Het is somtijds gezegd, dat het uitgebreide kiesrecht, wat men de „toon" der Volksvertegenwoordiging noemt, niet zou verhoogen. „Toon" is hier dan in de eerste plaats verstandelijk, beschaafd verstandelijk gehalte. Dat gehalte openbaart zich in de spreekwijze, in de manier waarop men de dingen inkleedt en te berde brengt. Vergis ik mij niet, dan heeft PRÉVOST-PARADOL — hoe ver zijn wij van die dagen! — eens gezegd, dat de censuur van het Tweede Keizerrijk haar goede zijde had, daar zij de dagbladschrijvers verplichtte om meer op fijne, geestige uitdrukkingen te letten dan op grove kracht. Om de opmerking te waardeeren, behoeft men slechts te denken aan den ROCHEFORT onzer dagen en den ROCHEFORT, die zijn eerste roode *Lanterne* aanving met de waarlijk niet zachtaardige, maar toch altijd onberispelijk geestige uitspraak:

„l'Empire Francais a 30 millions de sujets . . .
. . . . de mécontentement."

„Nous avons...", ik bedoel dat alles is wel wat anders

geworden. Zonder dat iemand een *Jules Barbier* is, zegt hij, van zijn proza, toch eenvoudig:

Si mon vers est trop crû, si ma bouche est sans frein,
Songez donc qu'il résonne en un siècle d'airain,

maar hij zegt dit niet met deze woorden, want van dichters, vooral van Nederlandsche dichters weet men ook in onze niet laag staande Kamer bijster weinig.

Twee en een half voorbeeld van dit feit staan beschreven in de *Handelingen* en in de pers.

Het eerste feit geldt de rede van den minister KUIJPER op 5 December j.l.

De Heer KUIJPER beantwoordt den heer DRUCKER, die hem, in vergelijking met den minister PIERSON gebrek aan geestdrift en warmte verweet:

„Nu, ik wil erkennen de gloed van den Oosterling is in mij ook niet; zoon van de lauwe Westerstranden ben ik gewoon mij kalm uit te drukken".

Bijna algemeen verontwaardiging. Men vermoedt niets meer en niets minder dan dat Dr. KUIJPER een leelijke, zoo zij gewild was, een minstens leelijke toespeling had willen maken op den nobelen gelaatstypus van den Heer DRUCKER. En toch, toch had hij eenvoudig ontkend de toepasselijkheid op zich zelven der onvergetelijke dichtregels van da Costa:

„Ik ben geen zoon der lauwe Westerstranden,
Mijn vaderland is waar de zon ontwaakt!"

Het tweede voorbeeld.

Op den 18^{en} December stelt de Heer MICHIELS VAN VERDUYNEN den minister DE MAREZ OIJENS eenige vragen over „het toekomstige kanaal van de Zuid-Willemsvaart over Tilburg naar den Amer." De minister ontwikkelt eenige technische bezwaren. De oud-minister LELY waarschuwt tegen overschatting dier technische bezwaren. Maar de minister antwoordt op de hoffelijkste, maar tevens meest besliste wijze, dat tot hier niet geldt „bezwaren", maar de geheele behandeling der zaak. Hij wordt niet fel of bitter, hij gaat op dit alles niet verder in. Hij antwoordt kalm en geestig:

„Als nu mijn hooggeachte vroegere chef, onder wien ik zoovele jaren aangenaam heb gediend, mij hier een hart onder

den riem wil steken en zegt, dat ik niet zoo bevreesd moet zijn voor technische bezwaren, dan zou ik hem dit willen antwoorden: een Nederlandsch dichter heeft ons van HUGO DE GROOT gezegd:

„Landsaat, beschans hem vrij met boeken en met blâren,
Al wat in boeken steekt, is in dat hoofd gevaren."

„Ik zou op die wijze van den geachten afgevaardigde kunnen zeggen: „geheel de waterstaat is in dat hoofd gevaren!" Bezwaren, die voor hem niet gelden, omdat hij zoo hoog staat in zijn vak, moeten op mij, die de adviezen van den Waterstaat als autoriteiten moet volgen, invloed uitoefenen."

Dit fijne stukje vond in de pers de volgende waardeering. Men liet het ter zijde dat „de landzaat" eigenlijk Sandrart moest heeten en HUGO DE GROOT eigenlijk G. VOSSIUS was. Maar de verzen, zwaar als staven goud, boekte men op het crediet van den lossen, lichten, lakschen verskunstenaar JACOB CATS.

Het halve voorbeeld geldt mij.

Op de zonderlinge pogingen van den heer van KOL om, naar aanleiding van de zaken in de Minahassa, tusschen antirevolutionairen en Katholieken twist te zaaien, had ik geantwoord met een verwijzing naar VONDEL, en ik had uitdrukkelijk VONDEL genoemd, die den „knuppel in het hok met hoenderen" smeet. Met hun eigenaardig polemische eerlijkheid hebben de heeren sociaal-democraten dat zoo duidelijke en bekende beeld op allerlei wijze verfonfaaid. Zij hebben, het derde in een vergelijking ontkennend en den historischen zin van VONDELS vers verschoppend, eenvoudig verkondigd, dat ik de rechterzijde een „hoenderhok" had genoemd. Zij vergaten wat ik gezegd had: „gij zult zien dat wij hier aan de rechterzijde geen hoenders zijn", maar wat het beste is: zij hebben dat toch ondervonden.

*** Bismarckiana.

„Toujours lui! Lui partout... ou brulante ou glacée
Son image sans cesse ébranle ma pensée..."

Het is zoo. Onsterfelijk blijft hij, deze BISMARCK, hij, die niet rusten kan. Men kan hem de eeuwige rust niet wenschen, zonder het voorbehoud van da Costa voor Napoleon:

„ . . . Rust, eindlijk rust in 't verre grafgesteente,
Zoo rusten mooglijk is zelfs voor Uw koud gebeente".

In elk geval, voor de wachters van zijn graf schijnt het rusten nog niet mogelijk. Zij blijven voortgaan met het uitgeven van allerlei nagelaten papieren en wat dies meer moge zijn.

Zoo nu den reeds vermelden „Anhang".

Het eerste deel van dezen omvat de briefwisseling tusschen Keizer WILHELM I en BISMARCK van 1852—1887. Zij betreft dus de meest gewichtige tijdvakken in de nieuwere Duitsche geschiedenis.

Kostelijker bijdrage voor de *persoonlijke* geschiedenis van WILHELM I is wel niet te vinden. Zij toont ons, in zijn volle gestaltenis, den Koning in den mensch, Een mensch, die in den vollen zin van CARLYLE's beroemde beschrijving een „Koning" is. Hij „the true Könning, King, or able man", hij is Koning omdat zijn kunnen zijn wezen is, omdat hij is wat hij is, daar hij het wezen kan. Hij is de bekwaamste, hij is de edelste, bij hem is het *kunnen* hetzelfde als *doen*; kunnen en doen reiken tot het hoogste en dàt is Koning zijn.

Wie het fraaie 33ste hoofdstuk uit de „Gedanken und Erinnerungen" in zijn geheugen terug roept zal toch een groote bewondering gevoelen voor den conterfeiter, den portretschilder BISMARCK. Deze briefwisseling geeft ons Keizer en Kanselier in scherpe omtrekken terug. Keizer WILHELM is werkelijk zooals BISMARCK het noemt een echte „Heer". Hij heeft onbetwistbaar het „Königlich Vornehme". Hij denkt nooit aan zijn Koninklijke Majesteit en hij verliest nooit daarvan het bewustzijn. Maar hij is zich nooit daarvan willens en wetens bewust, zelfs geen seconde lang. Hij vergeet het nooit dat hij is Koning, Koning ook al laat hij zich geleiden door zijn Kanselier. Hij aarzelt niet met de bekentenis dat hij zich soms laat „leiden" en dat dit geleid worden hem wel zwaar valt. Maar hij meent zijn plicht te kennen en om diens wil weerstaat hij zelfs zijn keizerin, zijn „Feuerkopf". En het is een prachtig genot ook BISMARCK te waardeeren in zijn waardeering der keizerin, als zij zijn harde woorden met koninklijke hoogheid ontvangt: „ich habe die Kaiserin AUGUSTA in Ihrem letzten Jahzehnt nie so schön gesehen als in diesen Augenblicke". En toch

meesmuilt de ijzeren man bij het woord: „Unser allergnädigster Reichskanzler ist heute sehr ungnädig".

Deze briefwisseling is inderdaad kostelijk. Zij bevat, indien ik het aldus noemen mag, van allerlei; de prins-regent, de Koning, de Keizer vormen wel den éénen persoon WILHELM I, zij zijn een en dezelfde, maar de tijd-teekenende eigenaardigheden zijn er toch. Gemoedelijkheid is er steeds, goede trouw, gemeenzaamheid. Lust tot spot, tot soldaten-scherts. Daar is een brief over het huwelijk van NAPOLEON III... welk een Hohenzollern, welk een „Göttlichkeit" en welk een „Grobheit"! Daar is ook een brief uit het jaar 1877 over BENNINGSEN en zijn opnemen in het ministerie; „niet malsch", zegt men, en het zeggen is geen onwaarheid. Daar volgt weer een schets over een BISMARCK ten geschenk geboden ruiterstandbeeldje: „wengleich ich fürchte dasz ich einst in der dargestellten Haltung mir das Rückgrad brechen *musz*". Alleraardigst is de brief over het in het ongereede raken van een staatsstuk; dat was bij den ouden Keizer geen wonder; wij weten van SCHNEIDER, den Hofrath-voorlezer, dat WILHELM dikwijls de staatsstukken in den breeden armopslag van zijn uniform schoof en ze daar... vergat.

Maar ziehier een paar brieven, die wel iets belangwekkends hebben, een kijkje in 't vertrouwelijk verkeer. Ze komen uit het jaar 1881, uit den tijd van EULENBURG's heengaan en de moeilijkheden met Centrum en Fortschrittspartij. De Keizer is het eerst aan 't woord:

> Ik moet U vertellen van een eigenaardigen droom, dien ik dezen nacht droomde even duidelijk als ik hem hier teruggeef.
>
> Na de nu ingetreden vacantie was de Rijksdag voor de eerste maal weder bijeen. Tijdens de beraadslaging trad Graaf EULENBURG binnen; op eens stokte de discussie; na een lange pooze gaf de president den laatsten spreker opnieuw het woord. Alles stil! De president schorst de zitting. Nu op eens rumoer en geschreeuw. Geen lid van den Rijksdag mag gedurende de zitting een orde worden verleend; de Koning mag in de zitting niet genoemd worden. Vergadering op den volgenden dag. EULENBURG verschijnt weer en wordt met fluiten en lawaai ontvangen — ik word daarvan wakker in zenuwachtige verstoordheid, die mij lang onrustig houdt en mij van half vijf tot half zeven het slapen belet.
>
> Dat alles gebeurde in mijne tegenwoordigheid in het huis, zoo duidelijk als ik het hier neerschrijf.

Ik wil niet hopen, dat de droom werkelijkheid worde, maar eigenaardig blijft de zaak. Daar deze droom eerst kwam na den rustigen zes-urigen slaap, zoo kon hij toch geen onmiddellijk gevolg van ons gesprek zijn.

Enfin, ik moest U deze curiositeit toch vertellen.

Maar BISMARCK antwoordt:

Eerbiedig dank ik Uwe Majesteit voor het vereerend schrijven. Ik geloof echter dat de droom wel niet het gevolg was van mijn voorafgaande bespreking, maar wel van al de indrukken der jongste dagen, veroorzaakt door de mondelinge berichten van VON PUTTKAMER, van de couranten en van mijne mededeeling. De dingen van den wakenden dag doemen in den spiegel van den droom niet dadelijk, maar eerst dan weder op als de geest door slaap en rust tot kalmte is gekomen. De mededeeling van Uwe Majesteit geeft mij den moed tot het verhalen van een droom, dien ik in het voorjaar van '63 gedurende de zwaarste dagen van het Conflict droomde, dagen van een strijd door welken geen menschelijk oog een uitkomst zag. Ik droomde — en ik heb dit den volgenden morgen aan mijn vrouw en andere getuigen verhaald — dat ik reed op een smal alpenpad, rechts van mij de diepte, links een rotswand; het pad werd steeds smaller; het paard stokte, stond; omkeeren of afstijgen onmogelijk, het pad was te smal; toen sloeg ik met mijn rijzweep op den rotswand en riep God aan; de rijzweep werd langer en langer, de rotswand gleed weg als een tooneelscherm en daar lag voor mij een breede weg tusschen heuvelen en woud als in Bohemen; ik zag Pruissische troepen met vaandels, en, nog in den droom dacht ik: „Dit moet ik berichten aan Zijn Majesteit". Deze droom werd vervuld en vroolijk en krachtig ontwaakte ik.

De booze droom, die Uwe Majesteit zenuwachtig en onrustig deed ontwaken, kan slechts voor zoover worden vervuld, als wij nog menige stormachtige en rumoerige parlementszitting zullen hebben door te maken, zittingen door welke de parlementen hun aanzien verminderen en de zaken van Staat doen stilstaan. Maar de tegenwoordigheid van Uwe Majesteit daarbij is niet mogelijk en tooneelen als onze jongste Rijksdagzittingen te zien gaven zijn wel zeer betreurenswaardig als maatstaf voor onze politieke ontwikkeling en politieke zeden, misschien ook voor onze bekwaamheid tot parlementaire regeeringsvormen, maar op zich genomen zijn zij een ongeluk: l'excès du mal en devient le remède.

Uwe Majesteit vergeve met HD. gewone goedheid dit vacantie-

praatje, waartoe ik door HD. schrijven mij liet verleiden; sints gisteren tot 9 Januari hebben wij reces en rust.

Als ik deze beide brieven — zij zijn ook uit de „Gedanken und Erinnerungen" bekend — nog eens herlees, dan kan ik mij niet vrij maken van de gedachte, dat WILHELM en BISMARCK twee groote schalken zijn. Ik houd de droomen niet voor verzonnen. Zij zijn, met al hun onmogelijkheden, gedroomd. Maar de reden waarom zij worden medegedeeld is ... plagerij. Keizer WILHELM heeft nog éens willen zeggen, dat het heengaan van EULENBURG niet zijn volle sympathie had en BISMARCK heeft herinnerd aan den veldtocht van 1866, aan de „Conflictszeit" en er een les van staatsmanswijsheid over parlementen en parlementariërs bijgevoegd. Een les, die een geruststelling is voor zijn Keizer.

Zijn Keizer was een groot man. Niet het minst omdat hij wist zijn kanselier te waardeeren terwijl hij hem toch wist te weerstaan. In 1877 wilde BISMARCK heengaan, maar de Keizer zeide: „Als Gij heengaat breekt Gij mij de trouwe; Gij toont, dat ik mij in U heb vergist".

Hoe trouwhartig in den vorm is toch de brief van 23 Dec. 1887 noch hooghartiger. Hij betreft de maatregelen opzichtens zoon en kleinzoon — FREDERIK III en WILHELM II — te nemen: de grijze Keizer is en blijft de „Heer".

Het tweede deel van den „Anhang" bevat meer brieven aan dan van BISMARCK. Belangrijk zijn zij zeker. Maar zij bewegen zich op zoo velerlei gebied, dat een kroniekschrijver zich aan een volle bespreking niet wagen kan. Tot de kennis van BISMARCK's persoonlijkheid dragen zij zeer veel bij. Ook tot de kennis van dingen, die reeds aan het oudere geslacht, het geslacht uit '40—'50 min of meer onopgemerkt zijn voorbij gegaan. De minister OTTO VON MANTEUFFEL komt in een klaar en vol licht.

Wat men hier vooral kan gadeslaan is de ontwikkeling van BISMARCK's machtige krachten. Zijn nu naar het oorspronkelijke meegedeeld „Pro Memoria" van 30 Juni 1853 geeft de karakteristiek der verschillende vertegenwoordigers bij den Bondsdag. Scherp, onverbiddelijk, treffend en bij dat alles onvergelijkelijk.

Het boek van ROBERT VON KEUDELL: „Fürst und Fürstin BISMARCK" is van wat men zou durven noemen: gezelliger soort. Het wordt ongemeen aantrekkelijk door de mededeelingen van en over de Prinses. Deze JOHANNA VAN PUTTKAMER is een echte, trouwe hulpe voor BISMARCK geweest. Het is verkwikkend hare verschillende aandoeningen gade te slaan. De vreugde over haar „Jungen". De toorn tegen alle vijanden van BISMARCK: „ich hätte in alle Tischen beissen können". En dan zulk een onschatbare zet als deze over BISMARCK op Varzin: „Er hat den Sonntag mit zwölf Verwandten, worunter drei taube und viele sehr laut schreiende, immer im Chor sprechende Stimmen, ganz gut überstanden. Dabei brillirte er in so groszer Liebenswürdigheit gegen jeden, dasz alle, halb ohnmächtig von Entzücken, erst abends um ½11 Uhr nach Hause strebten ..."

Welk een binnenhuisje!

Ook de „Tagebücher" van den Generalfeldmarschall Graf van BLUMENTHAL zijn, natuurlijk, belangwekkend. Zij bevestigen dat er in '70—71 tusschen BISMARCK en de legerhoofden nog al eens verschil van meening bestond. Na het lezen van MOLTKE's geschiedenis van den oorlog 1870—'71 en van de dertig jaren, die daarop gevolgd zijn, stem ik ten lange leste, in *dezen*, voor den man van „Eisen und Stahl".

LETTEREN.

*** „Van onzen Tijd"

Zonder de ikzucht op bovenmatige wijze aan te prijzen of haar op het veld der levenswijsheid het eerste en laatste woord te gunnen mag men toch zeggen dat ieder zijn eigen leven leven moet. Maar de eerste voorwaarde tot het wèl volgen van dezen levensregel is, dat men dit recht en dezen plicht ook bij anderen eerbiedige.

Over deze dingen mijmerend begreep ik, dat ik, oude verouderde, aan de „jongeren" van „Van onzen Tijd" hun eigen, volle en vrije leven gunnen moest. Ik voelde dat ik mijn prut-

telarijen bij het rondvaren van dezen vollen levenstocht moest binnenhouden. Over hen had — en de Maatschappij de *Katholieke Illustratie* wijst er in haar prospectus op — de meester *de Meester* in den *Nieuwen Rotterdammer* zijn zegenings-formulieren uitgesproken en in zijn hoogepriesterlijken ernst de woorden van *Melati van Java* geparodieerd, den schijn aannemend van ze over te schrijven. Wat had ik dus te doen?

Neen, dacht ik, leven en laten leven, dat is het ware parool.

Zoo wilde ik dan van „Van onzen tijd" een belangstellend, eerbiedig en zwijgend toeschouwer blijven, tot mij de kracht der schoonheid tot een juichkreet zou dwingen. Maar de natuur gaat boven de leer.

Ik ben een oud leerling uit de *école du respect* en ik kan die jonge, onvruchtbare critiek niet dulden. Zij bederft mijn levensvreugde en dat behoef ik niet toe te laten. Het „laten leven" vordert wederkeerigheid.

„Kritikasterij" zeide ik bijna, en het is eigenlijk niet anders. Van een kunstgewrocht heb ik noch knop, noch bloesem bespeurd. Mag ik aan deze „jongeren" nu eens iets herinneren? Zij beroepen zich altijd en overal op ALBERDINGK THIJM. Maar kennen zij hem? Kennen zij de tien eerste jaargangen der *Dietsche Warande*, om van den ouden *Spektator* niet te gewagen? Welnu? Zij weten dan dat hier, zeker, critiek gevonden wordt, maar echte, opbouwende critiek. Zal ik de voorbeelden noemen? Neen, luidt het antwoord. Opbouwende critiek leveren wij, jongeren, ook. Luister slechts: „Als een blinkend licht zal uit de oude tijden achter ons der ware schoonheid pracht den weg vóor ons belichten. — Dat zij het ware licht dat ons leiden zal, het licht der traditie, de steeds levende heugenis aan de schoonheid van vroeger, die ook die van thans, ook die van morgen is. En zoo willen wij, door die traditie gesterkt, de kracht vinden, de toekomende christelijke Hollandsche Kunst in de *lichtloutere sferen van het schaduwlooze schoon* te voeren.

„Maar eerst à bas les préjugés!" —

Beste, brave mannen! Hoe edel, hoe hoog zijn Uw bedoelingen. Maar weet gij niet dat dat: „à bas!" alles bederft? Het is een zeer gevaarlijke leus. Het gevaar is dit: men kan nooit op het juiste oogenblik met het neerwerpen ophouden. Vraag het aan allen, die die leus hebben aangeheven; vraag het, om alleen het jongste

geslacht te noemen, aan VOLTAIRE en de Encyclopedisten en hun nakroost, zij zijn nog altijd bezig met het „à bas!" En al verdiende hetgeen gij „préjugés" noemt dan ook al duizendmaal beter dien naam dan wat VOLTAIRE en zijn „hommes", zooals DE MUSSET ze noemt, „préjugés" heetten, het komt hier aan op dat vooropstellen van het „à bas!"

Op dien toon verkondigt men geen eerbied voor de traditie en met die vlucht vaart men niet naar „de lichtloutere sferen van het schaduwlooze schoon". Goede hemel! Ik had ALBERDINGK wel eens willen zien bij het hooren van zulke *sesquipedalia*, zulke woordelooze geluiden! Maar ALBERDINGK wist te goed dat dit „schaduwlooze schoon" niet gevonden wordt op deze aarde, maar alleen in de Stad, die het hemelsche Sion heet, die geen zon en geen maan meer behoeft, die door de heerlijkheid Gods wordt verlicht.

„Lichtloutere sferen", „schaduwloos schoon". . . . POTGIETER zou eerst hebben gemeesmuild, maar dan toch er aan hebben herinnerd, dat

„Zoo vaak door de aardsche schemeringen
De stralen dringen
Waar 't schoone in blaakt,
Is 't ons te moede in 't bad van luister,
Als werd de kluister
Der ziel geslaakt."

De groote meester wist te goed, dat de aardsche zon zonder schaduw niet verlicht.

Ligt het aan mijn boozen aard dat ik voor deze kunsttheoriën niets gevoel? Dat zij mij koud laten als de kilste rhetorica? Het is niet alleen de booze aard, die mij zoo doet spreken, het is vooral mijn stompzinnigheid. Ik weet geen ander woord. Ziedaar één zinsnede, die ik hier overschrijf en die voor mij even onverstaanbaar is als hieroglyphen schrift:

„Als veel anderen is het mij vergaan: ik heb uit de naarstige studie van alle Nederlandsche geschiedenissen der letterkunde vooral dit geleerd: de grootste kunstfeiten in de historie zijn de gelukkigste *momenten* in het leven der geniaalste *individuen*, en die feiten, *als kunst*, hebben geen ingewikkelder wording dan het *fiat!* van den schepper-onder-God en de eenig-juiste

waardeering van het wezen dier feiten heeft geen anderen grond dan het onderzoek naar de grootere of geringere onmiddellijkheid, waarmee het *facta est* volgde."

Van „ingewikkeld" gesproken....

Ik wil geheel openhartig zijn.

Waar ik in jonger dagen de pen liet gaan over dichters en genieën, daar heb ik mij ook wel eens aan hoogdravende bespiegelingen vergast. Ik zou er hier en daar genoeg bewijzen van kunnen aanvoeren. Zelfs in mijn politieke opstellen voor *De Tijd* kon ik mij van zulk een woordenpraal niet altijd onthouden en eens heeft mij zulk „windgebrom" een herinnering aan het „Kallen is mallen" van BRUGMANS door vader ALBERDINGK bezorgd. Maar, mag ik het zeggen? deze zinsnede is mij toch te machtig.

Ik heb de beroemde bladzijden van Kardinaal WISEMAN over het genie van SHAKESPEARE nog eens herlezen en... genoten. Maar zoo gaarne als ik erken dat bij hooge dingen hooge woorden passen, zoo ongaarne erken ik, dat ik de in bovengenoemde aanhaling bedoelde dingen en gebezigde woorden niet versta. Zoo ver echter mijn vermogen reikt meen ik dit te begrijpen: de grootste werken der letterkunst zijn werken van genieën, want genieën scheppen, dat is: hun kunstvoortbrenging is onmiddellijk; zij gebieden: het worde... en het licht wordt. Het is bij hen, als in den psalm:

„Hij sprak en het was er;
Hij gebood en daar stond het."

Nu is „het onderzoek naar die grootere of geringere onmiddelijkheid" de eigenlijke geschiedenis der letterkunst.

Alles goed en wel, antwoord ik, maar er worden hier toch eenige dingen over het hoofd gezien. Eerst een eenvoudige vraag: hoe meet men die onmiddellijkheid? En dan nog dit: de „schepper-onder-God" is een overdrachtelijke uitdrukking, voor zoover zij het scheppen betreft en overigens wijst zij de verhouding aan tusschen den gever en den begiftigde. Het scheppen Gods is, waar men vraagt naar het: hoe, inderdaad mysterie. Het scheppen van den mensch is slechts schijn, hij schept niet, maar hij maakt den indruk van te scheppen; zóo grootsch is zijn werk, dat het de majesteit van de scheppings-

kracht om zich draagt. Als zielkundig verschijnsel — deze is een tweede opmerking — is zeker de voortbrenging door een genie een raadsel, dat even weinig volledig ontleed zal worden als de voortbrenging in de natuur. Maar men kan toch de krachten, die zij behoeft en de voorwaarden waaronder zij geschiedt naspeuren. Al kan OZANAM ons het genie van DANTE niet openbaren, hij kan ons toch toonen: les sources de la divine Comedie. Even weinig als VICTOR HUGO kan BRANDES ons doen zien hoe SHAKESPEARE uit den bonten hoop van ridderromans en kronyken en sagen zijn Hamlets en Othelloos schept, maar hij toont de „antecedenten" en reeds hierin ligt een winst.

Als men in den geest van de „Aenleidinge ter Nederduitsche Dichtkunste" een geschiedenis der Nederlandsche Letteren zou schrijven, dan zou men toch iets anders te aanschouwen geven dan een onderzoek naar den meer of minderen afstand tusschen „fiat" en „facta est."

Het doet mij leed, maar ik kan in deze kunstbeschouwingen geen behagen vinden. Zij voeren tot niets. En als ik de kunstwerken zie, die deze beschouwingen moeten vergezellen als „hofjuffers rijk van praal", dan wordt ik niet vroolijker en hoopvoller gestemd. Dan denk ik wel eens aan een oordeel van LAMENNAIS over de romantische school in Frankrijk: „je crois, comme Sainte-Beuve, que notre poésie est en progrès. Seulement elle me parait manquer d'une certaine harmonie d'ensemble et comme d'un principe organique. Elle produit de beaux membres, de belles têtes, mais point d'hommes complets. C'est comme une résurrection d'hopital, où le thaumaturge ranimerait pêle-mêle des débris d'amputation."

. . . . . .

En nu ik dit alles ter neêr schreef geloof ik toch dat het „leven en laten leven" de beste wijsbegeerte is.

Mijn besluit is dan ook mij daaraan te houden. Waar ik goede dingen vind zal ik bewonderen; waar ik mag bewonderen zal ik dankbaar zijn. Voor de rest zal ik violen laten zorgen. Het bedrijf van onze beeldstormers, die tevens hemelbestormers zijn, zal ik niet alleen niet storen, maar ik zal trachten op ouderwetsche wijze er in te vinden nut en vermaak.

Stoomdrukkerij „HET CENTRUM".